T.C.
RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU

NEFRET SÖYLEMİ VE AYRIMCILIK BAĞLAMINDA GÖRSEL-İŞİTSEL MEDYADA MÜLTECİLERİN YER ALIŞ BİÇİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

UZMANLIK TEZİ

SAFİYE KÜBRA SÜRMELİ

ANKARA
ARALIK, 2022

RTÜK
RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU

T.C.

RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU

NEFRET SÖYLEMİ VE AYRIMCILIK BAĞLAMINDA GÖRSEL-İŞİTSEL MEDYADA MÜLTECİLERİN YER ALIŞ BİÇİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

UZMANLIK TEZİ

SAFİYE KÜBRA SÜRMELİ

DANIŞMAN: ÜST KURUL UZMANI SAFİYE OLCAY

ANKARA

ARALIK, 2022

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanlığına,

Safiye Kübra Sürmeli adlı Üst Kurul Uzman Yardımcısının hazırladığı "Nefret Söylemi ve Ayrımcılık Kapsamında Medyada Mültecilerin Durumunun Değerlendirilmesi" başlıklı bu çalışma Tez Değerlendirme Komisyonu üyelerince oy birliği / oy çokluğu ile **Uzmanlık Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	Komisyon Üyeleri	İmza
Başkan	Ebubekir ŞAHİN Üst Kurul Başkanı	
Üye	Deniz GÜÇER Üst Kurul Üyesi	
Üye	Dr. İbrahim USLU Üst Kurul Başkan Yardımcısı	
Üye	Deniz GÜLER Daire Başkanı	
Üye	Safiye OLCAY Üst Kurul Uzmanı (Tez Danışmanı)	

ONAY

Bu tez Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Uzmanlığı Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca …/../20.. tarihinde kabul edilmiştir.

Ebubekir Şahin

Üst Kurul Başkanı

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Bu tez çalışmasında;

Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,

Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,

Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,

Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,

Sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 20.12.2022

Safiye Kübra Sürmeli

Üst Kurul Uzman Yardımcısı

Bana, insanlara karşı her zaman sevgi dolu ve hoşgörülü olmayı öğreten aileme ithaf ediyorum.

TEŞEKKÜR

Tez yazma sürecimde benden bilgi, tecrübe ve şefkatini esirgemeyen tez danışmanım Safiye Olcay'a ve beni bugünlere getiren ve her zaman destekleyen aileme teşekkür ederim.

ÖZET

NEFRET SÖYLEMİ VE AYRIMCILIK BAĞLAMINDA GÖRSEL-İŞİTSEL MEDYADA MÜLTECİLERİN YER ALIŞ BİÇİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

SÜRMELİ, Safiye Kübra

Uzmanlık Tezi

Tez Danışmanı: Üst Kurul Uzmanı Safiye Olcay

Aralık, 2022, 91

Nefret söylemi, nefret suçu ve ayrımcılık eski zamanlardan beri var olan, bireylerin sahip olduğu farklılıklardan dolayı maruz kaldıkları söylemleri ve muameleleri ifade eden kavramlardır.

Nefret söyleminde farklılıklar sebebiyle ve önyargılara dayanan bir takım ifadeler söz konusudur. Nefret söyleminin daha ileri boyutu olarak kabul edilen nefret suçlarında ise artık nefrete dayanan benzetme, yakıştırma veya diğer söylemler sadece söylem olarak kalmayıp eyleme dönüşmüştür. Bu eylem oluş biçimi itibarı ile bir suça sebebiyet vermekte ve nefret suçu kapsamında cezalandırılmaktadır.

Ayrımcılıkta ise bireysel farklılıklardan dolayı insanlar arasında eşit davranmama söz konusu olmaktadır. Ayrımcılığın kimi zaman normlar düzeyinde mevcut olduğu, kimi zamansa normların uygulanması esnasında ortaya çıktığı görülmektedir.

Günümüzde yaygınlaşan iletişim araçları ve artan küreselleşme ile birlikte, insanlar arasındaki farklılıklar çeşitlenmeye ve çeşitlenen farklılıklar da insanlar tarafından daha çok görülmeye ve hissedilmeye başlanmıştır. Ortaya çıkan bu farklılıklar bazen kabul edilmiş ve anlaşılmak istenmiş, bazen de yargılayıcı bir bakış açısıyla eleştirilmiştir. Farklılıklara yönelik yorumlar kimi zaman incitici ve onur kırıcı düzeyde, bireylerin yalnızlaşmasına neden olacak biçimde nefret söylemi şeklinde ortaya çıkmış, kimi zamansa bu kötü söylemler eyleme dönüşmüş ve suça sebebiyet vermiştir. Her ne şekilde olursa olsun nefret söylemi, nefret suçu ya da ayrımcılık içeren muameleler toplumda hoşgörüsüz bir ortama neden olmuş ve toplum huzuru açısından yıkıcı bir etki doğurmuştur.

Bu tez çalışmasının giriş bölümünde tezin ortaya çıkmasındaki amaca, tezin önemine, ele alınan probleme, tezin sınırlılıklarına, tezde yer alan tanımlara ve tez yazılırken kullanılan araştırma yöntemine yer verilmiştir. İkinci bölümde nefret söylemi ve nefret suçu

aralarındaki bağlantı nedeniyle bir arada incelenmiş; önce nefret söylemine yer verilmiştir. Nefret söyleminin ne anlama geldiği farklı tanımlar değerlendirilerek açıklanmış, nefret söyleminin türlerine değinilmiştir. Nefret söyleminin ifade özgürlüğü ile yakın ilişki içerisinde olması dolayısıyla bu iki kavram arasındaki ilişkiye yer verilmiştir. Nefret söylemine ilişkin uluslararası düzenlemeler ele alınmış ve bu kapsamda Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı'nın çalışmalarına yer verilmiştir. Öncelikle okuyucuda nefret söylemi ifadesinin anlaşılması sağlandıktan sonra nefret suçu kavramı incelenmiş, tarihçesine yer verilmiş ve uluslararası ve ulusal hukuk kapsamında nefret suçu değerlendirilmiştir.

Tezimizin üçüncü bölümünde ayrımcılık konusu ele alınmıştır. Ayrımcılık yasağı, ayrımcılığın tarihçesi ve ayrımcılık türleri incelenmiş; uluslararası ve ulusal hukukta ayrımcılığın önlenmesi için yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde ise öncelikle medya ve görsel işitsel medya kapsamında radyo ve televizyon yayıncılığına yer verilmiş ve tezin ana konusu olan mültecilere ilişkin olarak, mülteci, sığınmacı ve göçmen kavramları açıklanmış, mülteciler ile ilgili hukuki belgeler incelenmiş, nefret söylemi, nefret suçu ve ayrımcılık konularında görsel-işitsel medyanın konuya bakış açısı ele alınmış ve bu konuda verilen Üst Kurul Kararları çerçevesinde yayın incelemesi yapılmıştır.

Son bölümde ise nefret söyleminin, nefret suçlarının ve ayrımcılığın oluşturduğu olumsuz ortam ve bu ortamın nasıl düzeltilebileceğine ilişkin görüş ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Nefret Söylemi, Nefret Suçu, Ayrımcılık, Mülteciler, Medya

ABSTRACT

EVALUATION OF REFUGEES' PRESENTATION IN THE AUDIO-VISUAL MEDIA WITHIN THE CONTEXT OF HATE SPEECH AND DISCRIMINATION

SÜRMELİ, Safiye Kübra

Master Thesis

Thesis Advisor: Supreme Council Specialist Safiye Olcay

December, 2022, 91

Hate speech, hate crime and discrimination are concepts that have existed since ancient times and express the discourses and treatments that individuals are exposed to due to their differences.

In hate speech, there are some discourses based on differences and prejudices. In hate crimes, which are accepted as a further dimension of hate speech, analogies, ascriptions or other discourses based on hate are no longer just rhetoric but have turned into actions. This act causes a crime in terms of the way it occurs and is punished within the scope of hate crime.

In discrimination, on the other hand, there is an unequal treatment between people due to individual differences. While it is observed that discrimination sometimes emerges at the level of norms, it is sometimes observed that it is applied during the implementation of the norms.

With today's widespread communication tools and increasing globalization, the differences between people have begun to diversify and the diversified differences have begun to be seen and felt more by people. These emerging differences were sometimes accepted and wanted to be understood, and sometimes they were criticized from a judgmental point of view. Comments on differences sometimes appeared in the form of hate speech, which was hurtful and humiliating, causing the isolation of individuals, and sometimes these bad speeches turned into actions and emerged as crimes. However, in both ways, hate speech, hate crime or discriminatory treatment caused an intolerant and restless environment in society and had a devastating effect on public peace.

In the introduction part of this thesis, the purpose, importance, problem, limitations of the thesis, the definitions in the thesis and the research method are given place. In the second part, hate speech and hate crime are examined together because of the connection between them; hate speech first. The meaning of hate speech is explained by evaluating

different definitions, and the types of hate speech are mentioned. Since hate speech has a close relationship with freedom of expression, the relationship between these two concepts is included. International regulations on hate speech are included, and in this context, the work of the United Nations, the Council of Europe and the Organization for Security and Cooperation in Europe is included. First of all, after the reader understands the expression of hate speech, the concept of hate crime is examined, its history is given, and international studies are included and evaluated within the scope of national law.

In the third part of our thesis, what discrimination means is examined and the reasons for the differences are explained. The aforementioned concepts are also discussed with their legal dimension, and studies for the prevention of discrimination in international and national law are included. In the fourth chapter, firstly, radio and television broadcasting within the scope of media and audio-visual media was included, and the concepts of refugee, asylum seeker and immigrant were explained, legal documents related to refugees were examined, and visuals on hate speech, hate crime and discrimination were explained. The point of view of the audio media on the subject was discussed and the Supreme Council Decisions on this subject were included.

In the last part, the negative environment created by these concepts and opinions and suggestions on how to correct this environment are given.

Keywords: Hate Speech, Hate Crime, Discrimination, Refugees, Media

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI iii
TEŞEKKÜR v
ÖZET vi
İÇİNDEKİLER x
KISALTMALAR/SİMGELER xiii
BÖLÜM 1
GİRİŞ 1
Problem 1
Amaç 1
Önem 2
Sınırlılıklar 2
Tanımlar 2
Yöntem 3
Araştırmanın Modeli 3
BÖLÜM 2
NEFRET SÖYLEMİ VE NEFRET SUÇU 5
2.1. Genel Bakış 5
2.2. Nefret Söylemi Kavramının İncelenmesi 6
2.2.1. Nefret Söyleminin Türleri 7
2.2.2. İfade Özgürlüğü ve Nefret Söylemi İlişkisi 9
2.3. Nefret Söylemine İlişkin Uluslararası Düzenlemeler 10
2.3.1. Birleşmiş Milletler Nezdinde Yapılan Düzenlemeler 11
2.3.2. Avrupa Konseyi ve AİHM'in Nefret Söylemine Bakışı 13
2.3.3. AGİT ve Nefret Söylemi 19
2.4. Nefret Söyleminin Ulusal Hukuk Bağlamında Ele Alınması 19
2.5. Nefret Suçu Kavramı 22
2.6. Nefret Suçunun Tarihi Gelişimi 23
2.7. Nefret Suçunun Uluslararası Hukuk Kapsamında Ele Alınması 24
2.8. Nefret Suçlarının Ulusal Hukuk Bağlamında Ele Alınması 27
BÖLÜM 3
AYRIMCILIK ve AYRIMCILIK YASAĞI 33
3.1. Ayrımcılık Kavramı 33
3.3. Eşitlik Kavramının Açıklanması 36

3.4. Ayrımcılık Yasağı Kavramı 38
3.5. Ayrımcılığın Görünen Şekilleri 40
3.5.1. Doğrudan Ayrımcılık 40
3.5.2. Dolaylı Ayrımcılık 41
3.5.3. Taciz 42
3.5.4. Makul Uyumlaştırma Yapmama 42
3.6. Ayrımcılık Yasağının Uluslararası Hukuk Kapsamında Ele Alınması 43
3.7. Ayrımcılık Yasağının Ulusal Hukuk Kapsamında Ele Alınması 48
BÖLÜM 4
NEFRET SÖYLEMİ VE AYRIMCILIK BAĞLAMINDA GÖRSEL-İŞİTSEL MEDYADA SURİYELİ MÜLTECİLER 51
4.1. Medya 51
4.1.1. Radyo Yayını ve Tarihi Gelişimi
4.1.2.Televizyon Yayını ve Tarihi Gelişimi 53
4.2. Görsel- İşitsel Medyada Mülteciler 55
4.2.1. Kavramsal Çerçeve 55
4.2.1.1. Mülteci 56
4.2.1.2. Sığınmacı 56
4.2.1.3. Göçmen 56
4.3. Mülteciler ile Alakalı Hukuki Belgeler 57
4.3.1. Mülteciler ile Alakalı Uluslararası Belgeler 57
4.3.2. Mülteciler ile İlgili Ulusal Düzenlemeler 59
4.4. Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcılık Kapsamında Mültecilerin Durumu 62
4.5. Görsel-İşitsel Medyada Mültecilerin Temsilinin Üst Kurul Kararları Çerçevesinde İncelenmesi 65
4.5.1. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu 65
4.5.2. 6112 sayılı Kanun'un Nefret ve Ayrımcılık İle İlgili Maddelerinin Değerlendirilmesi 66
4.5.3. Üst Kurul Kararlarının Nefret Söylemi ve Ayrımcılık Bağlamında Hukuki Boyutta Ele Alınması 68
4.5.3.1. 19.07.2017 tarih ve 2017/29-20 sayılı Üst Kurul Kararı 68
4.5.3.2. 30.12.2020 tarih ve 2020/53-42 sayılı Üst Kurul Kararı 73
BÖLÜM 5
SONUÇ VE ÖNERİLER 78
Sonuç 78
Öneriler 82

KAYNAKLAR 84
ÖZGEÇMİŞ 91

KISALTMALAR/SİMGELER

Kısaltma	Açıklama
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AK	Avrupa Konseyi
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği
ÇEV.	Çeviren
DER.	Derleyen
ECRI	Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu
ED.	Editör
ESKHS	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
HUDOC	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
MAHKEME	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
MSHS	Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
ODIHR	Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
TAAD	Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TDK	Türk Dil Kurumu
TİHEK	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

UN	Birleşmiş Milletler
ÜST KURUL	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde tez konusuna ilişkin; tezin ortaya çıkışında etkili olan problem, tez ile ulaşılmak istenen amaç, söz konusu tezin yazılmasının önemi, tezin yazımı aşamasında hangi sınırlar içerisinde kalındığı, tanımlar ve araştırma yöntemine yer verilmiştir.

Problem

Suriye'de yaşanan olaylar nedeniyle Türkiye'nin çok yoğun ve toplu bir şekilde göç alması ile beraber Suriye'den gelen kişilerin toplumumuza adapte olması ve toplumumuzun da çeşitli farklılıklara sahip yeni misafirlerini kabul etmesi sürecinde kültürlerarası farklılıklardan dolayı zaman zaman sorunlar yaşandığı görülmüştür. Son dönemde görsel-işitsel medyada artan yabancı düşmanlığı da göz önüne alındığında; nefret söylemi ve nefret suçu kavramlarının neler olduğu, ayrımcılık ifadesi ve ortaya çıkış şekillerinin ele alınması; medyanın mülteciler konusuna yaklaşımının nasıl olduğu ve görsel-işitsel medyada mülteciler ile ilgili söylemlerin hangi çerçevede dile getirildiğinin araştırılması ihtiyacı doğmuştur. Bu bağlamda görsel-işitsel medyada yer alan söylemlerin Üst Kurul Kararları çerçevesinde değerlendirilmesi bu tezin ortaya çıkış gerekçesini oluşturmaktadır.

Amaç

Bu tezin çalışma konusunu oluşturan nefret söylemi, nefret suçları ve ayrımcılık konularında bilgi sahibi olunması ve bireylerin bu konuda hassas olmaları gerektiğinin vurgulanması amaçlardan birini oluşturmaktadır.

Ayrıca Suriye'den ülkemize yoğun bir göç dalgasının yaşanmış olması ve bizden dil, kültür ve bunun gibi açılardan bir takım farklılıkları olan kişilere karşı günümüzde gerek görsel-işitsel medyada gerekse farklı alanlarda haksız muamelelerin yapılıyor olması nedeniyle bu çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapsamda son dönemde artan yabancı düşmanlığı da göz önüne alındığında; görsel işitsel medyada mültecilerden bahsedilirken nasıl ifadeler kullanıldığı ve kullanılan bu ifadelerin neden nefret söylemi ve ayrımcılığa neden olduğunun anlaşılması ile görsel-işitsel medyada yer alan nefret odaklı yayınları

azaltmak adına, Üst Kurulumuza düzenleme ve denetleme çalışmalarında katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Önem

Nefret söylemi, nefret suçları ve ayrımcılık konularının iyi anlaşılması ve bu konuda hukuki ve toplumsal anlamda yapılan veya yapılabileceklerin farkında olunması önem arz etmektedir. Bu açıdan söz konusu tez bu kavramları biraz daha netleştirmek ve daha iyi anlaşılmasını sağlamak, anılan kavramların uluslararası düzenlemelerde ele alınma hususu hakkında okuyucunun bilgi sahibi olmasına yardımcı olmak ve yine ulusal hukukumuzda da bu kavramların hukuki boyutlarını göstermek adına hazırlanmış çalışmalardan birini teşkil etmektedir.

Ayrıca toplumun ve medyanın mültecilere bakış açısını daha hoşgörülü bir zeminde inşa etmek için hukukun onlara verdiği hakları göstermesi, mülteciler ile alakalı çalışmalara Üst Kurul Kararları çerçevesinde daha özel bir pencereden bakış açısı sağlaması ve görsel-işitsel medyadaki mülteci görüntüsünü anlamak adına yardımcı çalışmalardan birini oluşturması sebebiyle bu alanda yapılan çalışmalara katkı sağlamaktadır.

Sınırlılıklar

Nefret söylemi ve ayrımcılık kapsamında ele alınan bu tez çalışmasında konu görsel-işitsel medyada mültecilere yönelik ifadeleri ele alacak şekilde sınırlandırılmış ve Temmuz 2022 tarihinden geriye doğru 10 yıllık süre içinde verilen Üst Kurul Kararları incelenmiştir.

Ayrıca teze konu nefret söylemi, nefret suçları ve ayrımcılık kavramlarının 6112 sayılı Kanun'un 8 inci maddesinin (b) ve (e) bentleri ile ilişkili olması nedeniyle; değerlendirmeler bu iki bent kapsamında yürütülmüş, diğer bentler kapsamında mültecilerle ilgili verilen kararlar çalışma kapsamına dahil edilmemiştir.

Tanımlar

Nefret söylemi: Irksal nefreti, yabancı düşmanlığını, Yahudi düşmanlığını, azınlıklara, göçmenlere, göçmen kökenli insanlara karşı yapılan ayrımcılığı, saldırgan milliyetçiliği kapsayan ve dinsel hoşgörüsüzlük de dahil, hoşgörüsüzlüğe dayanan nefret biçimlerini yayan, kışkırtan cesaretlendiren veya haklı çıkaran ifadelerdir.

Nefret suçu: Nefret suçu bir suçun nefret veyahut da önyargı ile işlenmesidir.

Ayrımcılık: Belli bir gruba dahil bireylerin diğer bireylerle kıyaslanması halinde farklılıkları nedeniyle haksız muameleye maruz kalmasıdır.

İfade özgürlüğü: İnsanların sahip olduğu düşünce, inanç veya kanaatlerini söz, yazı veyahut başka araçlarla diğer insanlara aktarması, aynı şekilde bunları yayması, diğer insanları kendi düşüncelerinin doğruluğuna inandırması ve kişilerin kendi düşünce ve davranışlarına uygun tutum ve davranışlarda bulunabilme hürriyeti olarak tanımlanmaktadır.

Mülteci: Irkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal sınıfa aitliği ve siyasi yönden görüşleri sebebiyle haklı bir zulüm korkusu nedeniyle kendi ülkesinin, diğer bir deyişle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve sözü edilen korku yüzünden ilgili ülkenin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen kişiyi ifade etmektedir.

Yöntem

Bu tez çalışması hazırlanırken literatür taraması yapılmış ve bu bağlamda kitap, dergi, makale, tez çalışmaları incelenmiş olup, konular hukuki boyutu ile ele alınmıştır.

Ayrıca Üst Kurul kararları ve izleme raporları nitel analiz yöntemi olan söylem analizi yöntemi ile değerlendirilmiş, yorumlanmış ve bu çerçevede sorunlara yönelik çözüm getirilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Modeli

Tez konusunun yazımı aşamasında ikinci ve üçüncü bölümlerde literatür taraması yapılmıştır. Dördüncü bölümde Üst Kurul Kararları çerçevesinde mültecilerin durumunun değerlendirilmesi yapılırken ise söylem analizi tekniği ile Üst Kurul Kararlarına konu olan yayınlar incelenmiştir.

Nitel araştırma bireylerin kendilerinde var olan potansiyeli fark etmesi, sırlarını çözme ve kendi gayretiyle oluşturduğu sosyal yapıların geliştirdiği sistemleri keşfetmek adına oluşturduğu bilgi üretme biçimlerinden biridir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmalarda araştırılan olaylar ya da olgular üzerinde derin bir algıya ulaşma gayreti içinde olunmakta, bu doğrultuda gözlem, görüşme, doküman veya söylem analizi gibi yöntemler kullanılmaktadır (Baltacı, 2019, s. 370).

Nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan söylem analizi konuşma veya metinler yoluyla meydana gelmiş anlam ürünlerini konu edinen büyük kapsamlı sosyal, kültürel araştırmalarda kullanılan bir araştırma yöntemidir (Çelik & Ekşi, 2008, s. 99).

Bu yöntem sosyal bilimlerde ve bilhassa iletişim çalışmalarında çok kullanılan bir yöntem olması, çalışmamızın amacı gereği anlamlandırmaya ve eleştiri yapmaya imkân verecek kullanıma sahip olması dolayısıyla tercih edilmiştir.

BÖLÜM 2

NEFRET SÖYLEMİ VE NEFRET SUÇU

2.1. Genel Bakış

Toplum kişilerin bir arada yaşadığı ve çeşitli şekillerde etkileşim içinde bulunduğu sosyoloji alanının inceleme konusu olan bir olgudur. Türk Dil Kurumu (TDK)'nun toplum tanımına baktığımızda toplum dediğimiz olgunun; aynı toprak parçası içerisinde yaşayan ve temel ihtiyaçların karşılanması hususunda işbirliği içerisinde bulunmak amacıyla bir araya gelmiş insanların oluşturduğu bir yapı olduğunu görürüz (TDK, 2019). Toplumların oluşması, bir araya gelmesi ve varlıklarını devam ettirmesi sürecinde her toplumda olması gereken ortak noktalar olduğu kadar; kişilerin bulundukları coğrafi bölge, sahip oldukları etnik veya kültürel yapılar gibi daha birçok sübjektif dinamikler dolayısıyla ayrıldıkları noktalar da bulunmaktadır. Dolayısıyla dünya geneline baktığımızda farklı farklı toplum yapılarının olduğunu görebiliriz. Toplumların sadece ülkeler açısından değil, ülkelerin de kendi içlerinde farklı düşüncelere sahip insanlar açısından ayrıldığını ve değişik küçük gruplar oluşturduğunu gözlemleyebiliriz.

İnsanların her biri, hem doğuştan gelen bireysel özellikleri hem de toplumda yaşarken öğrenilen davranış şekilleri gereği farklı bireyler olmakta ve kimi zaman birbirleriyle uyum içerisindeyken kimi zaman birbirlerinden farklılaşmaktadır. Dolayısıyla insanların gerek kendi içlerinde oluşturdukları küçük topluluklarda gerekse bu toplulukların bir araya gelerek oluşturdukları toplumlarda farklı özellikler ortaya çıkmaktadır.

İhtiyaçlarının karşılanması bağlamında, toplulukların kendi içlerinde veya diğer toplum yapılarıyla iletişim halinde olması pek tabiidir. Bu iletişimde kişilerin istek ve ihtiyaçlarını ifade ederken veya herhangi bir durumda düşüncelerini dile getirirken kullandıkları kelime ve kelime grupları söylem niteliğine sahip olup, bu söylemlerin kişilerin farklılıkları nedeniyle dahil oldukları grubu küçük düşürme, rencide etme veya ötekileştirme gibi durumlara sebebiyet vermesi halinde "nefret söylemi" dediğimiz durum ortaya çıkmaktadır.

2.2. Nefret Söylemi Kavramının İncelenmesi

Nefret söylemi son dönemde popüler olmakla beraber kökeni daha eski zamana dayanan kavramlardan biridir. Nefret söylemini; kişilerin belli bir gruba karşı ırk, din, etnik köken, ulusal aidiyet, toplumsal cinsiyet ve bunun gibi sebeplerle hoşgörüsüz bir tavır içinde olması ve söz konusu gruplara karşı nefret içeren veya nefreti teşvik eden söylemde bulunması şeklinde tanımlayabiliriz (Sarı, 2015, s. 43). Esasen nefret söylemine ilişkin birçok farklı tanımlama yapılmakta olup; bu kavramın net, üzerinde mutabakat sağlanmış bir tanımı bulunmamaktadır. Nefret söyleminin herkes tarafından kabul edilen bir tanımının olmaması da bu alana yapılan en önemli eleştirilerden birini oluşturmaktadır (Yardım & Dalkılıç, 2018, s. 90).

Literatürde çok verilen tanımlardan birisi Avrupa Konseyi (AK)'nin tanımıdır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi (97) sayılı tavsiye kararında nefret söyleminin; ırksal nefreti, yabancı düşmanlığını, Yahudi düşmanlığını, azınlıklara, göçmenlere, göçmen kökenli insanlara karşı yapılan ayrımcılığı, saldırgan milliyetçiliği kapsadığını belirtmiş ve dinsel hoşgörüsüzlük de dahil, hoşgörüsüzlüğe dayanan nefret biçimlerini yayan, kışkırtan cesaretlendiren veya haklı çıkaran ifadeleri nefret söylemi olarak kabul etmiştir (Karakış, 2022 s. 34). Bu tanım dışında farklı tanımlar da yapılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) nefret söylemine ilişkin içtihatlarında net bir tanım yapmamış olmakla beraber, mezkur kavramı dini hoşgörüsüzlüğünde dahil olduğu, hoşgörüsüzlükten kaynaklı nefreti yayma, teşvik etme, savunma ya da haklı çıkarma için kullanılan söylem biçimi olarak değerlendirmektedir (Gül & Çakan, 2018, s. 375). Bir başka tanımda ise nefret söylemi; temelinde nefret olan ve özendirmeye neden olabilen; suiistimal etme, küçük görme, hakaret etme ve eleştirme gibi terim ve sıfatlardan meydana gelen, yoğun bir önyargı barındıran, geniş bir alanı etkileyen olumsuz bir söyleyiş olarak ifade edilmiştir (Karakış, 2022, s. 34). *İnceoğlu*, nefret söylemini nefret suçunun oluşum sürecinde bir çıkış noktası olarak görmekte, kişi veya topluluklara tahammül etmeme ve hoşgörüsüz davranmanın dışa vurumu olarak tanımlamaktadır (İnceoğlu, 2013, s. 76). *Raphael Cohen- Almagor* ise anılan kavramı bir kişi veya topluluğu hedef alıp, şahısların doğuştan sahip olduğu veya fark edilebilen bir takım özellikleri nedeniyle, temelinde önyargı olan kötü niyetli ve düşmanca söylem olarak tanımlamaktadır (İnceoğlu, 2013, s. 79).

Nefret söylemi bazı ülkelerde müstakil olarak kanunlarda tanımlanmakta ve şahıslar nefret söylemi suçlarından dolayı cezalandırılmaktadır. Danimarka Ceza Kanununda nefret söylemi; bir topluluğun sahip olduğu ulusal yahut etnik kökeni, ırkı, ten rengi, inancı veya

cinsel yönelimi nedeniyle grubu alenen tehdit etme, hor görme ve grubu alaya alma şeklinde tanımlanmaktadır (Danimarka Ceza Kanunu, 2005). Hollanda, Ceza Kanununda Danimarka'nın Ceza Kanununda yer alan nefret söylemine göre daha geniş kapsamlı bir tanım yapılmakta ve nefret söylemi; bir topluluğun dini, ırkı, hayat görüşü, cinsel yönelimi veyahut fiziki, psikolojik ya da ruhsal engelleri sebebiyle, söz konusu topluluğa karşı alenen sözlü, yazılı veya grafik ile bilerek küçük düşürücü şekilde ifadede bulunulması olarak tanımlanmaktadır (Hollanda Ceza Kanunu, 1881). İzlanda ise Ceza Kanununda nefret söylemini bir grubun ulusu, ırkı, ten rengi, cinsel yönelimi veya dinleri nedeniyle alaya alınması, aşağılanması, gruba karşı tehditkâr davranılması veya alenen söz konusu gruba kötü davranılması şeklinde tanımlamaktadır (İzlanda Ceza Kanunu, 1940).

2.2.1. Nefret Söyleminin Türleri

Nefret söylemi tek bir gruba yönelik olarak, tek bir nedenden dolayı yapılmamakta ve birçok çeşidi bulunmaktadır. Bu bağlamda nefret söyleminin uluslararası alanda en çok karşılaşılan türleri; ırkçı ve etnik köken temelli nefret söylemi, siyasal temelli nefret söylemi, inanç temelli/ dini nefret söylemi, cinsiyetçi nefret söylemi, cinsel yönelim temelli nefret söylemi, engellilere, yaşlılara ve çeşitli hastalıklara sahip kişilere yönelik nefret söylemi ve yabancılara/göçmenlere yönelik nefret söylemidir. (Kuş, 2021, s. 10)

1) Irk temelli veya etnik kökenli temelli nefret söylemi: Kişi veya toplulukların ırk, etnik köken, giyim tarzı, ten rengi gibi bir takım farklı özellikler taşıması sebebiyle sahip olması gereken bir takım haklardan yoksun bırakılması ve toplumdan soyutlanmasıdır (Yaşaroğlu, 2021, s.39).
2) Siyasal temelli nefret söylemi: Kişiler sosyal alanda çeşitli şekillerde etkileşimde bulundukları gibi siyasi yaşamda da etkileşim halindedir. Doğal olarak kişi veya toplulukların çeşitli siyasi görüşleri olmakta ve bireyler ve topluluklar belli bir düşünce sistemine taraftar olabilmektedir. Belli siyasi görüşe sahip olması nedeniyle kişi veya topluluklara karşı yapılan nefret söylemleri siyasi temelli nefret söylemini oluşturmaktadır. Nefret söylemleri zaman zaman nefret suçuna neden olmaktadır ve bu kapsamda değerlendirildiğinde nefret söyleminin nefret suçuna en çabuk dönüşebildiği nefret söylemi siyasal temelli nefret söylemidir (Kuş, 2021, s. 10). Ayrıca siyasal nefret söyleminin toplumda meydana getirilmesi ve dolaşıma sokulmasında medya çok etkin bir rol oynamakta olup, özellikle seçim dönemlerinde siyasiler için tehlike oluşturabileceği düşünülen

kişi ya da gruplar üzerinden öteki[1] inşa edilmekte ve hedef tahtasına konmaktadır (Karadeniz, 2020, s.48).

3) Dini veya inanç temelli nefret söylemi: Kişi veya toplulukların dinleri veya inandığı kutsal değerler nedeniyle nefret söylemine maruz kalması halinde dini veya inanç temelli nefret söylemi ortaya çıkmaktadır. Günümüzde özellikle Avrupa başta olmak üzere dünyada İslam dinine mensup olmaları dolayısıyla Müslümanlara yönelik nefret söylemleri inanç temelli nefret söylemine örnek olarak verilebilir.
4) Cinsiyetçi nefret söylemi: Kişilerin cinsiyetleri nedeniyle nefret söylemine maruz kalmaları halinde ortaya çıkan nefret söylemidir.
5) Cinsel yönelim temelli nefret söylemi: Toplumda var olan heteroseksüel cinsel kimlik haricinde çeşitli cinsel yönelimi olan şahıs veya toplulukların maruz kaldığı nefret söylemidir (Kuş, 2021, s. 12).
6) Engellilere, yaşlılara ve çeşitli hastalıklara sahip kişilere karşı yapılan nefret söylemi: İnsanlar doğuştan ya da sonradan yaşadıkları bir olay neticesinde fiziksel veya zihinsel olarak bir takım engele maruz kalmakta veya çeşitli hastalıklar ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu kişilere karşı yapılan nefret içerikli söylemler engellilere ve hastalara karşı yapılan nefret söylemini oluşturmaktadır. Yine aynı şekilde toplumda yaşlılara yönelik de yaşlılıklarından kaynaklanan sebeplerle olumsuz söylemlerde bulunulmakta, dışlayıcı söz ve davranışlar ile kişiler rencide edilmektedir. Bu durumda yaşlılara yönelik nefret söylemi meydana gelmektedir.
7) Irkçılıktan beslenen, yabancılara veya göçmenlere yönelik nefret söylemi: Irkçılıktan beslenen, farklı etnik kökene sahip grupları korku kaynağı olarak görüp, düşman olarak konumlandıran nefret söylemidir (Karadeniz, 2020, s. 51).

Nefret söylemi son zamanlarda daha çok gündeme gelmekle beraber tarihçesine baktığımızda çok yeni bir olgu değildir. İnsanlar önceki dönemlerde de çeşitli şekillerde nefret söylemine maruz kalmış olmakla beraber, mağdurların haklarının savunulmasına yönelik düzenlemeler yenidir.

Nefret söyleminin temelinde birçok neden yatmaktadır. Bu nedenler kişilerin yaşam şartları, dünyaya bakış açıları, dini, siyasi görüş ve benzeri etkenler dolayısıyla farklı şekillerde dış dünyaya yansımaktadır. Irkçılık, homofobi, milliyetçilik, yabancı düşmanlığı

[1] Öteki: Mevcut kültürün içinde dışlanmış olan.

gibi nefret söyleminin temelini oluşturan görünür sebeplerin de temelinde önyargı, ayrımcılık, damgalama, ötekileştirme, kalıp yargı gibi hususlar bulunmaktadır (Kuş, 2021, s. 7).

Nefret söyleminin temelinde yatan sebeplerden biri olan ötekileştirmede, bir "öteki" bulunmakta ve kişi sahip olduğu görüş bağlamında birçok "öteki" tanımlamaya başlamaktadır. Oluşturulan "öteki"nin kim olduğu belirli olmayıp kişinin kendi dünyasındaki konumuna göre değişmektedir (Akyazı, 2014, s. 187). Değişen konuma göre de farklı farklı nefret söylemleri ortaya çıkmaktadır.

Nefret söyleminin toplumlar açısından birçok zararı olduğu tartışmasızdır. Kişiler veya topluluklar hoşgörüsüz söylemler sebebiyle; kendilerini kötü hissetme, aşağılanma, dışlanma, nefret suçlarının mağduru olma ve bunun gibi birçok olumsuz durumlar ile karşılaşmaktadır. Nefret söylemleri ile kişi veya toplulukların ayrımcılığa maruz kalması söz konusu olmakta ve bu kişilere karşı nefret suçları işlenmesi daha kolay hale gelmektedir (Kuş, 2021, s. 9).

En belirgin ve demokratik düzen için yaralayıcı olan sonuçlardan bir tanesi de mağdurların sessizleşmesidir. Nefret söyleminde kullanılan ifadeler ile kişilerin hakkında birtakım varsayımlar, klişeler oluşturularak kişilerin ötekileştirilmesine yol açılmakta ve bu söylemlerin tekrarı toplumların pasifleştirilmesine, kişilerin demokratik hayata katılım konusunda motivasyonlarının kırılmasına neden olmaktadır (Sosyal Değişim Derneği, 2012, s.9).

2.2.2. İfade Özgürlüğü ve Nefret Söylemi İlişkisi

Nefret söylemi ile ilgili gerek ulusal gerekse uluslararası alanda hukuki düzenlemeler yapılmaktadır. Nefret söyleminin kavramsal olarak ne demek olduğu ve bu söylemin önlenmesi adına yapılabilecekleri daha iyi anlamak adına öncelikle ifade özgürlüğünü ve nefret söyleminin ifade özgürlüğü ile ilişkisini anlamak faydalı olacaktır.

İnsan düşünen, araştıran, öğrenen, öğrendiklerini yorumlayan sosyal bir varlıktır. Sosyal bir canlı olması dolayısıyla da diğer insanlarla sürekli bir etkileşim halindedir. Bu etkileşim itibariyle insanlar arasında bilgi, kültür, duygu, düşünce ve kanaat aktarımı söz konusu olmaktadır. İşte bu noktada kişilerin ifade hürriyeti ortaya çıkmaktadır. İfade özgürlüğü; insanların sahip olduğu düşünce, inanç ya da kanaatlerini söz, yazı veya başka araçlarla diğer insanlara aktarması, aynı şekilde bunları yayması, diğer insanları kendi düşüncelerinin doğruluğuna inandırması ve kişilerin kendi düşünce ve davranışlarına uygun

tutum ve davranışlarda bulunabilme hürriyeti olarak tanımlanabilir (Küçük, 2012, s. 217). İfade özgürlüğü Anayasamızda "Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti" başlığı altında 26 ncı maddede düzenlenmiştir. Anılan maddenin ilk fıkrasında tüm insanların düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veyahut başka yollarla bireysel olarak veya topluca yayma hakkına sahip olduğu bildirilmiş ve bu özgürlüğün resmi mercilerin herhangi bir müdahalesi olmadan haber alıp verme hususunda serbest olma halini kapsadığı belirtilmiştir (Anayasa, 1982).

İfade özgürlüğü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 10 uncu maddesinde düzenlenmiş; herkesin ifade özgürlüğüne sahip olduğu belirtilmiştir.

İfade özgürlüğüne herkesin sahip olduğu ve bu hakkın kişinin hayatın çeşitli alanlarında aktif hareket edebilmesi adına önemli bir hak olduğu göz önüne alındığında sınırlarının olup olmadığı, sınırları varsa hangi sebepler çerçevesinde sınırlandırılacağı sorunu ortaya çıkmaktadır.

İfade özgürlüğünün sınırlandırılması veya sınırlandırılmaması konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Birinci görüş; nefret söyleminin müstakil olarak bir zarara sebep olmaması, bir hakkı ihlal etmemesi nedeniyle ifade özgürlüğünün kısıtlanmaması gerektiği hatta böyle bir kısıtlamanın ifade özgürlüğüne yönelik haksız bir sınırlama olacağını savunurken; ikinci görüş nefret söyleminin kişilerin psikolojilerinin bozulmasına sebep olması, yaşam koşullarını etkileyerek şiddete sebep olması gerekçesi ile sınırlandırmanın gerekli olduğunu savunmaktadır (Kuş, 2021, s. 42).

Nefret söyleminin sınırlandırılmamasına yönelik görüş John Stuart Mill'in "On Liberty" isimli eserindeki teorisi ile temellendirilmekte olup, Mill eserinde sınırlamanın ancak yol açacağı zararlar nedeniyle söz konusu olacağını savunur (Türay, 2021, s. 159).

İnsanların sahip olduğu bu özgürlük elbette ki sınırsız değildir. Söz konusu hakkın belli şartlar oluştuğu takdirde sınırlanması söz konusu olacaktır.

2.3. Nefret Söylemine İlişkin Uluslararası Düzenlemeler

Nefret söylemine ilişkin ulusal ve uluslararası alanda çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Uluslararası kuruluşlar üye devletlerde nefret söyleminin önlenmesi ve bu alanda mevzuat birliğinin sağlanması için devletlere tavsiyelerde bulunarak çeşitli sorumluluklar yüklemektedir.

2.3.1. Birleşmiş Milletler Nezdinde Yapılan Düzenlemeler

Nefret söylemi konusunda en önemli uluslararası düzenlemelerden biri Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesidir. Söz konusu bildirgenin 1 inci, 2 nci, 3 üncü, 7 nci ve 18 inci maddeleri nefret söylemi açısından önemli olup, bu maddelerde yer alan yaşam hakkı, ifade ve inanç özgürlüğü, ayrımcılık yasağı gibi hak ve özgürlüklerin ihlali halinde BM, taraf devletlere bir takım sorumluluklar yüklemektedir (Karakış, 2022, s. 63). "Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (MSHS)" ve "Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme" BM tarafından kabul edilen ve nefret söylemi açısından önem teşkil eden sözleşmelerdir.

MSHS'nin 19 uncu maddesinde ifade özgürlüğünden bahsedilmekte ve bu özgürlüğün sınırları belirlenmektedir. Söz konusu madde hükmü nefret söylemine ilişkin doğrudan bir düzenleme içermemekle beraber anılan sözleşmenin ulusal, dinsel veya ırksal nefretin düşmanlığa, ayrımcılığa veya şiddete kışkırtma şeklinde savunulmasının yasaklandığı ve 20 nci maddesinin ikinci fıkrası ile birlikte değerlendirildiğinde nefret söyleminin her türlüsünün yasaklandığı ve devletlere bu konuda yükümlülük getirildiği görülmektedir (Kuş, 2021, s. 17).

"Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme"nin dördüncü maddesinde ise taraf devletlerin belli bir ırk, etnik köken veyahut renge tabi bir topluluğun üstün olduğu fikrine dayanan ve her nasıl olursa olsun ırkçı nefreti ve ayrımcılığı haklı çıkarmaya veya yüceltmeye çalışan bütün propaganda ve örgütleri kınayacağı ve bu tarz ayrımcılık faaliyetleri ile ayrımcılığı teşvik eden hareketlere karşı devletlerin acil ve önemli tedbirler alması gerektiği belirtilmiştir (Karakış, 2022, s. 64).

Söz konusu maddenin devamında devletlerin alacağı önlemlerin bildirilmiş olması dikkate değerdir. Bu madde hükmüne göre devletlerin alacağı önlemler şu şekildedir:

-Irka dayanan üstünlük veya nefrete dayalı düşüncelerin yayılması, ırk ayrımcılığının teşvik edilmesi, herhangi bir gruba ırkı, etnik kökeni ya da rengi dolayısıyla uygulanan şiddet hareketlerini veya bu tarz hareketlerin teşviki ve ırkçı eylemleri finanse etmek de içinde olmak üzere bu tür eylemlere her türlü yardım sağlamayı yasalarda suç olarak tanımlama ve cezai yaptırım uygulama,

-Irk ayrımcılığını teşvik eden veya destekleyen tüm örgütlerin ve örgütlü ve diğer propaganda faaliyetlerinin yasa dışı ilan edilmesi, yasaklanması ve bu tarz örgüt veya organizasyonlara katılımın suç sayılarak cezai yaptırıma bağlanması,

-Yerel veya ulusal çapta kamu kurum ve yetkililerinin ırksal ayrımcılığı teşvik etmesinin önlenmesi (Karakış, 2022, s. 64).

BM nefret söylemi hususunda çok hassas davranmakta ve devletlerin gerekli tedbirleri alması, mevzuatlarını değişen ve gelişen şartlara uyumlu hale getirmesi için sık sık uyarıda bulunmaktadır. Yine bu kapsamda BM'nin 2019 yılında yayımladığı "Birleşmiş Milletler Nefret Söylemi Stratejisi ve Eylem Planı" önem arz etmektedir (Kuş, 2021, s. 20). Söz konusu plan dünyada artan nefret, ırkçılık, hoşgörüsüzlük, Yahudi düşmanlığı ve Müslüman karşıtlığı gibi sebeplere karşı bir cevap niteliğinde ortaya çıkmış olup, Antonio Gutarres 18 Haziran'da anılan planı başlatmıştır. Planın açılışında nefret söylemi hoşgörü, kapsayıcılık, görüşlerin çeşitliliği ve insan hakları norm ve ilkelerinin özü açısından bir saldırı olarak nitelendirilmiş ve bu saldırının sosyal uyum ve paylaşımı aşındıracağı, barışın ve insan haklarının yerine getirilmesini engelleyeceği ve şiddetin temellerini atacağı belirtilmiştir. (UN, t.y.) "Birleşmiş Milletler Nefret Söylemi Stratejisi ve Eylem Planı" nefret söylemini 'Bir kişiye veya gruba ırkları, dinleri, etnik kökenleri, renkleri, soyları, milliyetleri veya diğer kimlik faktörleri nedeniyle; konuşma, yazı veya davranış gibi iletişim aracı fark etmeksizin aşağılayıcı ya da ayrımcı dil ile saldırıda bulunulması' olarak tanımlamakta ve bunun nedeni olarak da nefreti ve hoşgörüsüzlüğü göstermektedir (UN, 2019, s. 2). Anılan planda BM ve üye ülkeler tarafından uygulanacak 13 taahhüt bulunmakta olup, bu taahhütler:

1)Nefret söylemini izleme ve analiz etme,

2) Nefret söyleminin temel nedenlerini, itici güçlerini ve aktörlerini ele almak,

3)Nefret söylemi mağdurlarının katılımını sağlamak ve desteklemek,

4)İlgili aktörlerin bir araya getirilmesi,

5)Yeni ve geleneksel medya ile etkileşim,

6)Teknolojiyi kullanma,

7)Nefret söylemini ele almak ve bunlara karşı koymak için eğitimi bir araç olarak kullanmak,

8)Sorunları ele almak için barışçıl, kapsayıcı ve adil toplumları teşvik etmek,

9)Savunuculuk yapmak,

10)Dış iletişim için rehber geliştirme,

11)Ortaklıklardan yararlanma,

12)Birleşmiş Milletler personelinin becerilerini geliştirmek,

13)Üye devletlerin desteklenmesi

şeklinde sıralanmakta, BM söz konusu taahhütler yardımıyla üye ülkelerde nefret söyleminin önlenmesi için ciddi bir çalışma yapmaktadır (UN, 2019, s. 3-5).

2.3.2. Avrupa Konseyi ve AİHM'in Nefret Söylemine Bakışı

Avrupa Konseyi (AK), nefret söylemi ile ilgili çalışmalar yapan diğer uluslararası kuruluşlardan biridir. Nefret söylemi ile ilgili üzerinde mutabakat sağlanan bir tanım olmamasına karşın AK'nin 97 sayılı kararı genel kabul gören bir tanım özelliğini taşımaktadır. Uluslararası kuruluşlar çeşitli konularda, bağlayıcı olmamakla beraber tavsiye kararlar vermekte olup, AK de tavsiye karar veren kuruluşlardan biridir. Kuruluşlar kendi alt konsey veya komisyonlarını oluşturarak uluslararası alanda mevzuat arasında uyum sağlama ve insan hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması amacıyla çalışmalar yapmaktadırlar. AK çatısı altında 1993 yılında ırkçılık, antisemitizm, yabancılara karşı düşmanlık, ırk, renk, dil, din uyruk veya etnik kökene dayanan ayrımcılığı ve hoşgörüsüzlüğü önlemek amacıyla "Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu" kurulmuştur (Karakış, 2022, s. 67).

AK çatısı altında görev yapan AİHM'in nefret söylemine ilişkin özel bir tanımı bulunmamaktadır. Mahkeme önüne gelen dava dosyalarını kendi içinde AİHS hükümleri çerçevesinde ve zamanın koşullarını dikkate alarak değerlendirmektedir. AİHM nefret söylemini değerlendirmeye tabi tutarken iki farklı yönteme başvurmaktadır. Bazı durumlarda nefret söylemini hakkın kötüye kullanılması kapsamında ele almakta ve AİHS'in 17 nci maddesi kapsamında işlem yapmakta; bazı durumlarda ise nefret söylemini ifade özgürlüğünün sınırlama şartları içerisinde değerlendirerek AİHS'in 10 uncu maddesi kapsamında karar vermektedir (Kuş, 2021, s. 44). AİHM farklı maddeler üzerinden inceleme yapıp karar vermekle beraber, nefret söylemini iki şekilde de AİHS kapsamında korumamaktadır.

AİHM 'in farklı maddeler kapsamında değerlendirme yapıp karar vermesinde etkili olan faktörler ve verilen kararların değerlendirilmesi, Mahkemenin nefret söylemine bakışını anlamak açısından faydalı olacaktır.

Hakkın kötüye kullanılması dediğimiz durum; hakkın gayesi dışında kullanılması ve dürüstlük kuralına aykırı şekilde kullanılmasıdır. Bir olayda hakkın kötüye kullanımından bahsedebilmek için; kişilere hukuk düzeni tarafından verilmiş bir hakkın olması, verilen hakkın açık bir şekilde doğruluk ve güven hususlarına aykırı bir şekilde kullanılmış olması ve hakkın bu şekilde kullanımından dolayı diğer bireylerin bir zarara maruz kalması veyahut

zarar görme tehlikesi ile karşılaşması şartlarının gerçekleşmiş olması gerekir (Zapata, 2018, s.57).

İkinci Dünya Savaşından sonra hakkın kötüye kullanılmasına yasak getirilmesi düşüncesi ortaya çıkmış olup, Avrupa'da nasyonel sosyalist ve faşist partilerin iktidara gelmesi ve daha sonra hak ve özgürlükleri suiistimal etmesi neticesinde totaliter rejimlerin uygulamalarına karşı demokratik düzeni korumak için hakkın kötüye kullanılması yasağı AİHS kapsamına alınmıştır (Kuş, 2021, s. 45).

Hakkın kötüye kullanılması yasağı AİHS'in 17 nci maddesinde düzenlenmektedir. Anılan madde hükmünde; AİHS'de yer alan hükümlerden hiçbirinin devletlere, topluluklara veya kişilere sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerin ortadan kaldırılması ya da bu hakların sözleşmede belirlenen sınırlamalardan daha geniş ölçüde sınırlandırılmasını amaçlayan etkinlik veya eylemde bulunulması hakkını vermediğini belirtmektedir. Mezkur madde hükmünü AİHM'e yapılan başvurularda devletler veya kişiler öne sürebilmekte hatta taraflarca öne sürülmese dahi AİHM resen dikkate almaktadır (Kuş, 2022, s.46).

Hakkın kötüye kullanılması yasağının konulmasında temelde iki amaç olup; ilki AİHS ile belirlenen hakların kişilerce kötüye kullanılmasının önlenmesi, ikinci amaç ise davaya konu olayın AİHS'in 10 uncu maddesi kapsamına girdiği belli olduktan sonra anılan maddenin birinci ve ikinci fıkrası kapsamında olup olmadığının değerlendirilmesidir (Kılınç, 2021, s. 90). Hakkın kötüye kullanılması dediğimiz durum hakkın amacı dışında kullanılması yani hukuk düzeninin sağladığı kapsamda kullanılmaması durumunda mevcut olduğu için burada tüm haklar için hakkın kötüye kullanılması durumunun gerçekleşip gerçekleşmeyeceği sorusu gündeme gelebilir. Bunun ile alakalı olarak AİHM Lawless v. İrlanda[2] başvurusunda hangi hakların hakkın kötüye kullanımı sorununa konu olacağına ilişkin bir ayrım yapmıştır. Buna göre ifade özgürlüğü ile toplantı ve dernek kurma özgürlüğü kötüye kullanılmaya elverişli haklar iken; özgürlük ve güvenlik hakkı ile adil yargılanma hakkının kötüye kullanılamayacağını belirtmiştir (Kuş, 2022, s. 47).

AİHM'in hangi davaları veya hangi şartları hakkın kötüye kullanımı yasağı kapsamı içinde değerlendireceği ve 17 nci madde hükmü çerçevesinde karar vereceğine dair kesin bir düzenleme bulunmamaktadır. AİHM sözleşme şartlarını değişen koşullar ve önüne gelen olay çerçevesinde değerlendirip buna göre karar vermektedir. Mahkeme zaman zaman 17 nci maddeyi olaya doğrudan uygulamakta, zaman zaman ise dolaylı uygulamayı tercih etmektedir (Kuş, 2021, s. 48).

[2] Lawless v.İrlanda (No.3), Başvuru No:332/57, 01.07.1961

AİHM, içtihatlarında nefret söylemi ile hakkın ihlali durumunda ağır bir ihlal şeklinin mevcut olduğu kanaatindeyse 17 nci maddeye göre değerlendirme yapmakta, eğer daha az ağırlıkta olduğu kanaatinde ise 10 uncu madde kapsamında devletlere sınırlama yetkisi tanımaktadır (Kılınç, 2021 s. 91).

AİHM'e yapılan başvuruda ihlal edilen hak AİHS'in koruduğu haklardan biri değilse, yani sözleşmenin koruma kapsamı içerisinde yer almıyorsa 17 nci madde doğrudan uygulanmakta ve başvuru hakkında kabul edilemez kararı verilmektedir (Kuş, 2021, s. 48).

17 nci maddenin doğrudan uygulandığı ilk dava 1957 yılında Alman Komünist Partisi v. Almanya[3] kararında AİHM; komünist doktrince proletarya diktatörlüğünün savunulduğu ve bir rejimin kurulması sürecinde diktatörlüğe başvurmanın temel hak ve özgürlüklerle bağdaşmadığı ve bu nedenle de Sözleşme ile uyuşmadığı kanaatiyle; ikinci uygulandığı karar olan Glimmerveen ve Hagenbeek v. Hollanda[4] kararında ise Hollanda Halk Birliği Partisi liderinin "Beyaz Hollanda Halkı" başlıklı bildirisinin "Her Türlü Irk Ayrımcılığı Sözleşmesi" ve AİHS'e aykırılık teşkil ediyor olması nedeniyle başvuruları kabul etmemiştir (Kuş, 2021, s. 49).

AİHM Norwood v. Birleşik Krallık[5] davasında, davaya konu "İslam İngiltere'den Dışarı, İngiliz İnsanlarını Koru" yazılı olan ve üzerinde çarpı işareti bulunan hilal ile yıldız sembollü posteri, o bölgede şiddeti kışkırtmamasına ve ırksal ya da dinsel gerilime sebep olmamasına rağmen nefret söylemini doğrudan bir zarar şeklinde görmesi ve müstakil olarak müdahale gerektiren bir eylem olarak kabul etmesi nedeniyle 17 nci madde çerçevesinde değerlendirmiş ve başvuruyu kabul etmemiştir (Kuş, 2021 s.53).

Yukarıda da belirtildiği üzere 17 nci maddenin doğrudan uygulanması, kabul edilemez kararı verilerek başvurunun reddedilmesidir. Bu durumda mahkeme 17 nci madde kapsamında başvuruyu esastan incelemeden reddine karar verir. Diğer bir deyişle henüz davanın konusu esas içeriğiyle incelenmemiştir. Sözleşmenin hükümleriyle çatıştığı, sözleşmede yer alan hakları korumadığı gerekçesiyle sorunun esasında ne olduğu incelenmeden baştan kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir. Doktrinde, yargılamayı henüz esasen inceleme yapılmadan kabul edilebilirlik aşamasında sona erdirdiği için 17 nci maddenin kullanımı "giyotin etkisi" olarak adlandırılmaktadır (Kuş, 2021, s. 48).

[3] German Communist Party v.Almanya, Başvuru No: 250/57, 20.07.1957
[4] Glimmerveer ve Hagenbeek v. Hollanda, Başvuru No: 8406/78 – 8348/78, 11.10.1979
[5] Norwood v. Birleşik Krallık, Başvuru No:23131/03, 16.11.2004

AİHM'in 17 nci maddeyi ya doğrudan uygulamakta ya da dolaylı olarak uygulamakta olduğunu daha önce söylemiştik. Peki 17 nci maddenin dolaylı uygulanması demek ne demektir?

17 nci maddenin başvuruya dolaylı uygulanması; başvurunun, ifade özgürlüğünün sınırlanması bağlamında incelenmesi esnasında; ifade özgürlüğünün sınırlanmasına ilişkin 10 uncu madde uyarınca tarafların haklarının ve çıkarlarının korunmasında bir vasıta olarak kullanılması anlamına gelmektedir (Kuş, 2021, s. 55).

17 nci maddenin dolaylı kullanımının ilk örneği Kühnen v. Almanya[6] başvurusunda; Kühnen, Nazi Partisi'ni yeniden kurmak amacıyla anayasal olmayan bir örgüte ilişkin propagandası nedeniyle ceza almış ve AİHM'e başvurmuş; AİHM verdiği kararda söz konusu propagandanın ırk ve din ayrımcılığını, Yahudi karşıtı duyguları tetikleyebilecek nitelikte olması ve başvurunun AİHS'in metnine ve ruhuna uymayan faaliyetler için kullanılmaya çalışılıyor olması nedeniyle yapılan müdahalenin demokratik toplum düzeni için gerekli olduğu sonucuna ulaşarak başvuruyu reddetmiştir (Kuş, 2021, s. 56).

Remer v. Almanya[7] başvurusu, Schimanek v. Avusturya[8] başvurusu 17 nci maddenin dolaylı uygulandığı davalara örnektir (Kuş, 2021, s. 57).

17 nci maddenin doğrudan kullanımı ile dolaylı kullanımının etkileri ve sonuçları açısından doktrinde farklı görüşler mevcut olsa da AİHM'in nefret söylemi konusunda tavrı net olup, bu söylemlerin önlenmesi bakımından kararları üye ülkeler açısından örnek teşkil etmektedir.

İfade özgürlüğünün AİHM kararında da belirtildiği üzere kişilerin ve toplumların gelişmesi, değişmesi bağlamında demokratik bir toplum için çok önemli bir hak olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu hak müstakil olarak önem teşkil etmekle birlikte diğer haklarla da güçlü etkileşim halinde olup, demokrasinin güçlendirilmesi bağlamında korunması elzem bir haktır. İfade özgürlüğü AİHS'in 10 uncu maddesinde koruma altına alınmaktadır. İfade özgürlüğü mutlak[9] hak olmadığı için sınırlandığı durumlar ise aynı maddenin ikinci fıkrasında sayılmaktadır. Söz konusu madde hükmüne göre herkes ifade özgürlüğüne sahiptir ve bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmadan ve ülke sınırları gözetilmeden kanaatlerini özgürce ifade etme, haber ve görüş alma ve verme özgürlüğünü kapsamı içine alır (AİHS, 1950). Mezkur maddenin devamında anılan hükmün devletlerin radyo,

[6] Kühnen v. Almanya, Başvuru No: 12194/86, 12.05.1988
[7] Remer v. Almanya, Başvuru No: 25096/94, 06.09.1995
[8] Schimanek v. Avusturya, Başvuru No: 32307/96, 01.02.2000
[9] Mutlak Hak: Herkese karşı ileri sürülebilen ve kişiye maddi ya da gayri maddi mallar üzerinde en geniş yetki sağlayan haklardır.

televizyon ve sinema işletmelerini belli bir izin sistemine tabi tutmalarına engel olamayacağı ayrıca belirtilmektedir.

10 uncu maddenin ikinci fıkrasında ise ifade özgürlüğünün hangi hallerde sınırlanacağına yer verilmiştir. İlgili madde uyarınca yasayla öngörülmüş olan ve demokratik olan bir toplumda ulusal güvenliğin korunması, toprak bütünlüğünün korunması, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veyahut ahlakın korunması, başkalarının haklarının ve şöhretlerinin korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi ya da yargı makamlarının yetkilerinin ve tarafsız olma durumlarının güvence altına alınması amacıyla ifade özgürlüğünün sınırlanabileceği yer almaktadır.

AİHM ifade özgürlüğüne ciddi bir önem atfetmekte ve Handyside v. Birleşik Krallık kararında; ifade özgürlüğünden bahsederken ifade özgürlüğünün, insanların ve toplumların gelişmesi için temel koşullardan biri olduğunu, sadece lehte olan ifadeler veya zararsız ya da önemsiz kabul edilen ifadeler için değil; devletin veya nüfusun belli bir kısmını şok eden, rahatsız eden ifadeler için de ifade özgürlüğünün korunması gerektiğini bildirmekte, bu ifadelerin hoşgörü, çoğulculuk ve açık görüşlülük için gerekli olduğundan, bunlar olmadan demokratik toplumun söz konusu olamayacağından bahsetmektedir (HUDOC, 1976, para. 49).

İfade özgürlüğüne ilişkin düzenlemeler Sözleşmenin 10 uncu maddesi hükmü çerçevesinde esasen üç şekilde ortaya çıkabilir: Birinci fıkra hükmünde belirtilen radyo, televizyon yayıncılığının ve sinema işletmeciliğinin izne bağlanması, ikinci fıkra hükmünde belirtilen ifade özgürlüğünü kullanan kişilerin ödev ve sorumlulukları ve yine aynı fıkra hükmünde ifade edilen sınırlama rejimidir (Şanlıalp, 2021 s. 56).

AİHM ifade özgürlüğüne verdiği önemi ifade özgürlüğü ile ilgili başvurularda göstermekte, söz konusu özgürlüğün ihlaline yönelik başvuruları üçlü test adı verilen teste tabi tutarak incelemektedir. AİHM tarafından öncelikle ifade özgürlüğüne yönelik herhangi bir müdahale olup olmadığına bakılmakta, daha sonra 10 uncu maddenin ikinci fıkrasında sayılan sınırlama sebepleri değerlendirilmekte ve bunun sonucunda devletin uyguladığı müdahalenin ifade özgürlüğüne yönelik bir ihlal oluşturup oluşturmadığına karar verilmektedir (Kuş, 2021, s. 67).

Yasayla öngörülme şartı, ifade özgürlüğüne yönelik herhangi bir müdahale olması durumunda bu müdahalenin ihlalden önce yasada öngörülmüş olmasıdır. Diğer bir deyişle yapılacak müdahale hukuki bir gerekçeye dayanmalıdır. Aksi halde devletlerin keyfi uygulamaları, kişilerin hak ve özgürlüklerinin kullanılamaz hale gelmesine neden olabilir.

Bundan dolayı insanlar yaptıkları herhangi bir ihlal neticesinde karşılaşacakları sonucu önceden bilmelidir. AİHM ifade özgürlüğü hakkında karar verirken 10 uncu maddenin ikinci fıkrasında öngörülen sınırlamaları dikkate alırken sınırlamanın yasayla öngörülmüş olması, istenilen amaç ve sınırlamanın ölçülülüğü bakımından değerlendirmektedir (Ulusoy, 2019 s. 144). AİHM Sunday Times v. Birleşik Krallık davasında yasayla öngörülme şartının ne ifade etmesi gerektiğine dair bir belirleme yapmıştır. Buna göre yasayla öngörülme şartı ulaşılabilir ve öngörülebilir olma gerekliliklerini sağlamalıdır (HUDOC, 1980, para. 49).

Meşru amaç şartı ifade özgürlüğünün sınırlanmasında hukuki bir amacın gözetilmesidir ki sözü edilen bu meşru amaç AİHS'in 10 uncu maddesinin ikinci fıkrasında ifade edilmiştir. İfade özgürlüğü ancak anılan madde hükmündeki sınırlama sebepleri ile kısıtlanabilir. Doktrinde, AİHS'in 10 uncu maddesinin ikinci fıkrasında sayılan sebepler genel çıkarların korunması, bireysel çıkarların korunması ve yargı şeklinde üç başlık altında toplanmış olup, nefret söylemi hususunda AİHM kararlarında bireysel çıkarların korunması başlığı altında belirtilen başkalarının şöhret ve haklarının korunması amacına dayanıldığı görülmektedir (Kuş, 2021, s. 70).

AİHM'in gözettiği son şart ise demokratik toplum düzeni için gerekli olma şartıdır. Bilindiği üzere ifade özgürlüğünün olması esas, sınırlanması ise istisnadır. Bu kapsamda ifade özgürlüğüne getirilecek sınırlamanın demokratik toplum düzeni için gerekli olması şartı öngörülmüştür. Demokratik toplum düzeni için gerekli olma şartındaki gereklilik kavramı Olsson v. İsveç[10] başvurusunda şu şekilde ifade edilmiştir: Müdahalenin gerekli olması; ifade özgürlüğüne yapılan müdahalenin toplumda bir ihtiyacı karşılamaya yönelik olması ve istenilen amaç doğrultusunda orantılı bir müdahale olması anlamına gelir. Müdahalenin gerekliliği hususunda devletlerin takdir hakkı gözetilir (Kuş, 2021, s. 70).

AİHM ifade özgürlüğü ile ilgili kararlarında ayrıntılı ve titiz bir inceleme yapmaktadır. Söz konusu hak demokratik toplum düzeni için elzem haklardan biri olduğu için AİHM yukarıda sayılanlar dışında başvuru sahibinin amacını, ifade içeriğini, ifadenin bağlamını, müdahalenin niteliğini, müdahalenin ağırlığını ve şiddete teşvik edip etmediği gibi unsurları da dikkate alarak karar vermektedir (Kuş, 2021, s. 72-75).

AİHM nefret söyleminin önlenmesi ve daha çoğulcu ve hoşgörülü bir ortamın oluşturulması hususunda azami dikkat göstermekte ve üye ülkelere de bu anlamda yükümlülükler yükleyerek yeknesaklığın sağlanması için çalışmaktadır.

[10] Olsson v. İsveç (No.1),Başvuru No: 10465/83, 24.03.1988

2.3.3. AGİT ve Nefret Söylemi

Nefret söyleminin önlenmesi açısından çalışmalar yapan ve ele alınması gereken diğer uluslararası kuruluşlardan birisi de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)'dır. AGİT'in Maastricht Bakanlar Konseyi toplantısı nefret söylemini önleme ve nefret suçları ile mücadele kapsamında önemli bir yere sahiptir. Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR) AGİT'e bağlı olarak kurulmuş bir organ olup, nefret suçları ve yasalaşma sürecini takip etmektedir (Karakış, 2022, s. 66).

2.4. Nefret Söyleminin Ulusal Hukuk Bağlamında Ele Alınması

Türk hukuku kapsamında nefret söylemini değerlendirdiğimiz takdirde; Türk Ceza Kanunu'na baktığımızda nefret söylemine ilişkin özel bir düzenleme bulunmadığını görmekteyiz. Ceza Kanunumuzda nefret söylemi ile ilgili bir tanımlama henüz yapılmamış olup, nefret söylemi bazı suçlarla bağlantılı olarak değerlendirilmektedir.

Anayasamızda da nefret söylemine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. AİHM uygulamaları mukabilinde inceleme yapıldığında ise ifade özgürlüğü Anayasamızın "Düşünceyi Açıklama ve Yayma" başlıklı 26 ncı maddesinde, hakkın kötüye kullanımı yasağı ise 14 üncü maddede düzenlenmiştir (Kuş, 2021, s. 92).

Anayasamızın 26 ncı maddesine göre herkes düşünce ve kanaatlerini açıklama ve yayma hakkına sahip olup, resmi makamların müdahalesi olmadan haber veya fikir alma ve verme serbestliğine sahiptir. Anılan maddenin ikinci fıkrasında ifade özgürlüğünün hangi sebepler ile sınırlanacağı gösterilmiştir. Buna göre ifade özgürlüğü; milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel veya aile hayatlarının veyahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğince yerine getirilmesi amaçları ile sınırlanabilir (Anayasa, 1982).

Anayasanın 14 üncü maddesinde ise hakkın kötüye kullanımı yasağı düzenlenmiştir. Anılan madde hükmüne göre: Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerin devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetlerde bulunmak için kullanılamayacağı, Anayasa hükümlerinin devlete veya kişilere temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesi veya

Anayasada belirtilenden daha geniş biçimde sınırlandırılmasını amaçlayacak şekilde bir faaliyette bulunmasını mümkün kılacak şekilde kullanılamayacağı belirtilmiştir (Anayasa, 1982).

Anayasanın ifade özgürlüğüne ilişkin 26 ncı maddesi AİHS ile büyük ölçüde benzerlik göstermekle birlikte hakların kötüye kullanımı ile alakalı 14 üncü maddesinin ifade özgürlüğünün sınırlandırılması açısından uygulanması hususu doktrinde tartışmalıdır (Kuş, 2021, s. 95).

Nefret söylemi İsviçre, Danimarka, Hollanda gibi bazı ülkelerin Ceza Kanunlarında müstakil bir suç olarak belirlenip bu suç kapsamında yaptırımlar öngörülmüşken, Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) nefret söylemi ayrı bir suç olarak tanımlanmamıştır. Bununla birlikte TCK'de bazı maddeler nefret söylemi ile bağlantılıdır.

TCK' de 122 nci maddede "Nefret ve Ayrımcılık" başlıklı suç ele alınmaktadır. Anılan madde hükmü şu şekildedir:

(1) Dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle;

a) Bir kişiye kamuya arz edilmiş olan bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya kiraya verilmesini,

b) Bir kişinin kamuya arz edilmiş belli bir hizmetten yararlanmasını,

c) Bir kişinin işe alınmasını,

d) Bir kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını,

engelleyen kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Söz konusu madde hükmüne göre suçun işlenmesinde bir nefret saikinin olması ve bu nefretin dil, ırk, milliyet, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, din veya mezhep farklılığı veyahut felsefi inançtan kaynaklanıyor olması ve bu nefret nedeniyle kişilerin madde hükmünde sayılan fiiller vasıtasıyla hak ve özgürlüklerinin kullanılmasının engellenmesi söz konusu olmalıdır.

Nefret söyleminin ilişki içerisinde olacağı suçlardan birisi de hakaret suçudur. Hakaret TDK sözlüğünde onur kırma, onura dokunma ve küçültücü söz veya davranış olarak iki şekilde tanımlanmaktadır. (TDK, 2005, s.830) Hakaret suçu ile nefret söylemi zaman zaman karıştırılmakla beraber bu iki kavram birbirinden farklıdır. Hakaret suçunda belirli bir birey hedef alınıp, şerefi ya da onuru zedelenirken; nefret söyleminde belli bir gruba

aidiyet nedeniyle kişilerin veya toplulukların dışlanması, ötekileştirilmesi ve mağdur edilmesi söz konusu olmaktadır.

Hakaret suçu TCK'de 125 nci maddede düzenlenmekte olup, anılan madde hükmü şu şekildedir:

(1) Bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden (...) (1) veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldıran kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. Mağdurun gıyabında hakaretin cezalandırılabilmesi için fiilin en az üç kişiyle ihtilat ederek işlenmesi gerekir.

(2) Fiilin, mağduru muhatap alan sesli, yazılı veya görüntülü bir iletiyle işlenmesi halinde, yukarıdaki fıkrada belirtilen cezaya hükmolunur.

(3) Hakaret suçunun;

a) Kamu görevlisine karşı görevinden dolayı,

b) Dini, siyasi, sosyal, felsefi inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamasından, değiştirmesinden, yaymaya çalışmasından, mensup olduğu dinin emir ve yasaklarına uygun davranmasından dolayı,

c) Kişinin mensup bulunduğu dine göre kutsal sayılan değerlerden bahisle,

İşlenmesi halinde, cezanın alt sınırı bir yıldan az olamaz.

(4) (Değişik: 29/6/2005 – 5377/15 md.) Hakaretin alenen işlenmesi halinde ceza altıda biri oranında artırılır.

(5) (Değişik: 29/6/2005 – 5377/15 md.) Kurul hâlinde çalışan kamu görevlilerine görevlerinden dolayı hakaret edilmesi hâlinde suç, kurulu oluşturan üyelere karşı işlenmiş sayılır. Ancak, bu durumda zincirleme suça ilişkin madde hükümleri uygulanır. (TCK, 2004)

Hakaret suçunun nefret saiki ile işlenmesi halinde nefret söylemi meydana gelmektedir. Ayrıca anılan maddenin üçüncü fıkrasının (b) bendinde dini, siyasi, sosyal,

felsefi inanç gibi unsurlardan kaynaklı hakaretin daha ağır bir şekilde cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır.

Nefret söyleminin en çok görüldüğü ve kişilerin veya toplulukların en çok mağdur edildiği alanlardan biri de medya alanıdır. Gerek kişilerin hoşgörüsüz davranmaları gerekse medyada habercilik ve yayın etiği ile bağdaşmayan yayınlar yapılması nedeniyle nefret söylemi sık sık gündeme gelmektedir.

Görsel-işitsel medya alanında nefret söyleminin hukuki denetiminin sağlanması açısından 6112 sayılı "Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun" değinilmesi gereken bir diğer önemli hukuki düzenlemelerden biridir.

Anılan Kanun'un 8 inci maddesinde "Yayın Hizmeti İlkeleri" başlığı altında yayın hizmeti verirken uyulması gereken hususlar düzenlenmektedir. Söz konusu maddenin birinci fıkrasında medya hizmeti sağlayıcı kuruluşlar için genel bir kaide öngörülmekte ve medya hizmet sağlayıcılarının yayın hizmetlerini yerine getirirken kamusal sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri gerektiği belirtilmektedir.

Nefret söylemi kapsamında, yayın hizmeti ilkeleri incelenirken ilk göze çarpan bentlerden biri birinci fıkranın (b) bendidir. Anılan bentte yayın hizmetlerinin ırk, dil, din, cinsiyet, sınıf, bölge ve mezhep farkı gözeterek toplumu kin ve düşmanlığa sevk edemeyeceği ve toplumda nefret duyguları oluşturamayacağı hüküm altına alınmaktadır.

Daha çok ayrımcılık vurgusu yapılmış olmakla birlikte 8 inci maddenin birinci fıkrasının (e) bendinin de nefret söyleminin önlenmesi anlamında önem arz ettiği söylenebilir. İlgili madde hükmünde; Irk, renk, dil, din, tabiiyet, cinsiyet, engellilik, siyasî ve felsefî düşünce, mezhep ve benzeri nedenlerle yayın hizmetlerinde ayrımcılık yapılamayacağı ve bireyleri aşağılayan yayın hizmetlerinin teşvik edilemeyeceği hüküm altına alınmaktadır.

Yukarıda bahsedilen hususlar göz önüne alındığında hukukumuzda nefret söylemine ilişkin net bir tanım, bir kanun hükmü bulunmamakla beraber, bir takım kanunlarla ilişki kurularak nefret söyleminin önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Son dönemde artan nefret söylemleri göz önüne alındığında ise daha kapsamlı çalışmalar yapılması gerektiği görülmektedir.

2.5. Nefret Suçu Kavramı

Nefret suçu tıpkı nefret söylemi gibi üzerinde uzlaşılmış tanımı olmayan bir kavramdır. Nefret söylemi ile nefret suçları bağlantılı olup, nefret söylemi nefret suçu

sürecinde bir çıkış noktası oluşturmaktadır (İnceoğlu, 2013, s. 76). Nefret suçuna ilişkin farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Basit bir şekilde ve genel bir ifadeyle söyleyecek olursak nefret suçu bir suçun nefret veyahut da önyargı ile işlenmesidir (Ersoy, 2018, s. 112). Başka bir tanımda bu suç; genellikle ötekileştirme ya da damgalamaya dayanan asılsız hiyerarşinin devam ettirilmesine yönelik şiddet veyahut da şiddet tehdidi oluşturan güç mekanizması şeklinde tanımlanmaktadır (Serim, 2020, s. 65).

AGİT ise nefret suçunun tanımında bu suçun; gerçek ya da hissedilen ırk, etnik veya ulusal köken, din, dil, yaş, renk, cinsiyet, fiziksel veya zihinsel engellilik, cinsel yönelim veya bu gibi faktörlere dayanarak ortaya çıktığını, kişilere veya mala karşı işlenen her türlü suçu kapsadığını belirtmiştir (Karakış, 2022, s. 39). Nefret suçu ile alakalı kabul gören tanımlardan biri Herek'e ait olup, Herek nefret suçunu önyargıya dayalı bir motivasyon ile ortaya çıkan cinayet, saldırı, tecavüz, mülke karşı suçlar, şiddet tehdidi ve diğer türlü aşağılayıcı hareketler olarak tanımlamıştır (Herek, 1989, s.948 akt. Karakış, 2022, s. 40).

Tanımlara baktığımızda tıpkı nefret söyleminde olduğu gibi nefret suçlarında da mağdurun dahil olduğu veya dahil olduğu düşünülen bir grup vardır ve bundan dolayı şahsın bir suça maruz kalması söz konusudur. Nefret suçunun oluşma sürecinde önemli olan faktör suçun nefret saikiyle işlenmesi olup, bu suçun en belirgin ve diğer suçlardan ayrılan özelliği ise önyargıdır (Karakış, 2022, s. 40).

Suç tiplerinde failin mağdura karşı belli bir nefreti olabilir fakat burada fail mağdurun dahil olduğu veya dahil olduğunu düşündüğü topluluğa duyduğu önyargı nedeniyle bu suçu işlemektedir (Serim, 2020, s. 67). Nefret suçları ile toplumda mağdur kişinin dahil olduğu veya dahil olduğu düşünülen gruba zımni olarak mesaj verilmekte ve bu grup tehdit edilmektedir. Nefret suçu tek bir kişiye karşı işlenmiş olsa dahi bu suçtan zarar gören çoğunlukla sadece o kişi olmayıp; mağdur, mağdurun dahil olduğu grup, diğer azınlık topluluklar veyahut herhangi azınlık bir topluluğa dahil olmayan diğer kişiler de bu suçtan zarar gören konumundadır. Çünkü böyle bir tehdit karşısında diğer kişiler kendilerinin de zarar göreceği korkusuyla suça maruz kalan grupla ilişiğini kesmek zorunda kalmaktadır ki bu durum da toplumu ayrımcılığa sürükler (Serim, 2020, s. 69).

2.6. Nefret Suçunun Tarihi Gelişimi

Nefret suçunun tarihçesi incelendiğinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin önemli bir yere sahip olduğu görülmekte olup, nefret suçlarına ilişkin ilk yasalaşma hareketleri ABD'de meydana gelmiştir (Gürler, 2010, s. 261). Yasalaşma hareketlerine ilk

Amerika'da başlanmasının nedenlerinden biri ABD'nin sosyo-kültürel yapısıdır; köleliğin kaldırılması ve daha sonra siyahilere yönelik yoğun nefret ve şiddet ortamı bu alanda düzenleme yapılmasını gerektirmiştir (Ersoy, 2018, s. 126).

Nefret suçunun engellenmesine yönelik ilk girişimler ABD'de Yahudilere ve siyahi bireylere yönelik saldırıları önlemek amacıyla 1960'lı yıllarda başlamıştır. Ancak nefret suçu kavramının kullanılmaya başlanması 1986 yılında beyaz bir grup tarafından siyahi birine yönelik saldırının basında gösterilmesi ile gerçekleşmiştir (Demirtaş, 2017, s. 2698).

ABD'de nefret suçu ile alakalı olarak federal seviyede ilk değişikliklere 1964 tarihli Medeni Haklar Kanununda 1968 yılındaki değişiklik gösterilmekte olup; ilgili değişiklik uyarınca şahısların etnik kökeni, ırkı, ten rengi veya dini sebebiyle kasten yaralanma, tehdit edilme ya da ekonomik faaliyette bulunmalarına yönelik engellerin hukuka aykırılık teşkil ettiği kabul edilmiştir. 1978 yılında ise toplumsal baskının da etkisiyle eyalet seviyesinde ilk nefret yasaları Kaliforniya'da uygulanmaya başlanmış olup; yasaya göre insan öldürme suçunun etnik köken, ırk, ten rengi ve dinsel inanç nedenlerinden dolayı nefret saikiyle işlenmesi durumu cezayı arttıran nitelikli hal olarak kabul edilmiştir (Ersoy, 2018, s. 127).

1991 yılında nefrete dayanan şiddet ve bununla mücadele için yapılması gereken hususların ele alındığı AGİT tarafından düzenlenen konferans, nefret suçlarının uluslararası platformlarda ilk kez kabulüdür. Nefret suçunun uluslararası alanda terim olarak ilk kez kullanımı ise yine AGİT tarafından 2003 yılında yapılan konferans ile olmuştur (Serim, 2020, s. 63).

2.7. Nefret Suçunun Uluslararası Hukuk Kapsamında Ele Alınması

Nefret suçu uluslararası alanda çalışmalara konu olan ve BM, AK, AGİT gibi uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve devletler için önem arz eden hususlardan biridir. Uluslararası kuruluşlar nefret suçları üzerine çeşitli çalışmalar yaparak ve tavsiye kararlar vererek devletlerin nefret suçu üzerinde daha hassas davranmaları ve bu suçu yasal zemine oturtmaları için çaba sarf etmektedir.

Nefret suçunda hangi unsurların korunacağına dair bir uzlaşı bulunmamaktadır. Doktrinde nefret suçunun koruma alanı çok geniş tutulursa koruma alanının genişlemesi dolayısıyla koruma mekanizmasının etkin bir şekilde işlemeyeceğini ifade edenlerin yanında, çok sınırlı koruma sağlanırsa da bazı suçların cezasız kalacağı ifade edilmektedir (Ersoy, 2018, s. 124). İlk kanun çalışmalarında sadece ırk tanımı yer almış; cinsel yönelim,

bedensel engel, din gibi hususlar nefret suçları kapsamına daha sonra dahil edilmiştir (Gürler, 2010, s. 261).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 1997 tarih ve R (97) 20 sayılı "Nefret Söylemi" kararı ve yine 1997 tarih ve R (97) 21 sayılı "Medya ve Hoşgörü Kültürünün Geliştirilmesi" isimli tavsiye kararı nefret söylemi ve nefret suçu alanında önemli tavsiye kararlarındandır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi yanında, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi de ulusal hükümetlerin ve parlamentoların işlemlerinde yol gösteren tavsiye kararlar almaktadır (Ersoy, 2018, s. 133).

"Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Konseyi (ECRI)" nefret suçları ile alakalı olarak AK'ye bağlı olarak görev yapan diğer önemli kuruluşlardan biridir. Söz konusu kuruluş insan hakları alanında bağımsız ve tarafsız bir izleme örgütü olup, ülkeler bazında hoşgörüsüzlük ve ırkçılık alanında incelemeler yapmakta ve ülkeler hakkında rapor tutup çözüm ve önerilerde bulunmaktadır. Mezkur kuruluş Türkiye hakkında 4 rapor hazırlamış olup, son rapor 30.04.2010 tarihi itibariyle günümüzü kapsamaktadır (Ersoy, 2018, s. 134). Konsey 7 sayılı Genel Politika Tavsiye Kararı ile AK'ye üye devletlerin nefret suçları ile alakalı ırkçı söylemlerle mücadelede bulunan ceza hükümlerini kabul etmesini istemiştir. Konsey ırkçı söylemi; ırk, etnik köken, ulusal veya milliyet, ten rengi, dil, din, sebepleriyle bir kişi ya da gruba karşı şiddetin, nefretin ya da ayrımcılığın aleni bir şekilde kışkırtılması, bu kişi ya da grubun aleni bir şekilde aşağılanması, karalanması ya da tehdit edilmesi şeklinde tanımlamakta ve ırkçı bir düşünceyi gösteren aleni ifadeleri ya da soykırım ve insanlığa karşı suçların ırkçı saikle aleni bir şekilde inkar edilmesinin de cezasız kalmaması gerektiğini ifade etmektedir (Ersoy, 2018, s. 135).

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (MSHS) de nefret suçu kapsamında ele alınacak uluslararası belgelerden biridir. Anılan Sözleşme'nin 20 nci maddesinin ikinci fıkrasında; ayrımcılığa, kine ve nefrete ya da şiddete tahrik eden herhangi bir ulusal, ırksal ya da dinsel düşmanlığın savunulmasının hukuk tarafından yasaklanacağı hükme bağlanmıştır (MSHS, 1976).

13.10.1972 yılında New York'ta imzalanan "Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme" nefret suçları kapsamında ele alınacak diğer önemli belgelerden biridir. Sözleşmenin 1 inci maddesinde ırk ayrımcılığının tanımı yapılmaktadır. Buna göre ırk ayrımcılığı; ırk, soy, renk, ulusal ya da etnik kökene dayalı olarak siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel yahut kamusal hayatın herhangi bir alanında temel insan hakları ve özgürlüklerinin taraflarca eşit bir şekilde tanınmasını, kullanılmasını ya da bunlardan faydalanılmasını kaldırma veyahut zayıflatma amacı olan ayırma, kısıtlama,

dışlama ya da ayrıcalık tanıma olarak tanımlanmaktadır. Sözleşme sadece tanım yapmakla yetinmemekte gerekli önlemlerin alınabilmesi adına üye devletlere çeşitli sorumluluklar yüklemektedir. Sözleşmenin 4 üncü maddesinde ise bu yükümlülüklere yer verilmiştir. Sözleşmenin 4 üncü maddesine göre ;

Taraf Devletler bir ırkın veya belli bir renge veya etnik kökene mensup bir grubun üstünlüğü fikirlerine ya da teorilerine dayanan ya da her ne şekilde olursa olsun ırkçı nefreti ve ayrımcılığı haklı çıkarmaya ya da yüceltmeye çalışan tüm propaganda ve tüm örgütleri kınarlar ve bu tür ayrımcılık faaliyetleri ile ayrımcılığı teşviki ortadan kaldırmaya yönelik acil ve olumlu önlemler almayı üstlenirler ve bu amaçla İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alan ilkelere ve bu Sözleşme'nin 5 inci maddesinde açıkça sıralanan haklara saygı göstermek kaydıyla, diğer önlemler arasında,

a) Irkçı üstünlüğe ya da nefrete dayalı tüm fikirlerin yayılmasını, ırk ayrımcılığını teşviki, herhangi bir ırka ya da başka bir renk ya da etnik kökene mensup bir gruba yönelik şiddet eylemlerini ya da bu tür eylemleri teşviki ve ayrıca ırkçı eylemleri finanse etmek dahil bu eylemlere her türlü yardım sağlamayı yasayla cezalandırılacak suç olarak ilan edeceklerdir.

b) Irk ayrımcılığını destekleyen ya da bu tür ayrımcılığa teşvik eden tüm örgütleri ve ayrıca örgütlü ve diğer tüm propaganda faaliyetlerini yasa dışı ilan edecek ve yasaklayacaklar ve bu tür örgütlere ya da faaliyetlere katılımı yasayla cezalandırılacak bir suç olarak ilan edeceklerdir.

c)Yerel veya ulusal kamu kurum ve yetkililerinin ırk ayrımcılığını desteklemesine ya da ırk ayrımcılığına teşvik etmesine izin vermeyeceklerdir. (Ersoy, 2018, s. 136).

Nefret suçu ile alakalı olarak uluslararası alanda AGİT çok önemli çalışmalar yapmaktadır. AGİT/ODIHR, nefret suçlarına karşı mücadele ederken üç tür faaliyet göstermektedir. Bu faaliyetler; mevzuat değişiklikleri için pratik rehberlik ve teşvik çalışmaları, seminer ve çalıştaylar ile mevcut kapasitenin artırımı ile eğitim çalışmaları ve son olarak nefret suçları ile ilgili düzenli olarak veri toplanması ve raporlama yapılması olup; bu faaliyetler, AGİT'e üye ülkelerin üç tane temel taahhüdüne dayanır: Yasalarında nefret

suçlarına yer vermek, nefret suçlarının etkili bir şekilde soruşturulmasını sağlamak ve bu suçların sonuçlarına ilişkin bilgileri sağlıklı bir şekilde raporlayarak paylaşmak (Özar, 2021, s. 90).

AGİT'in 2011 yılında yayınladığı nefret suçlarına ilişkin raporda, nefret suçları ile alakalı verilerin kamuoyu ile paylaşılmasını ve nefret suçlarının ne olduğunun kişilerce anlaşılmasını söz konusu suçlarla mücadele edilmesinde önemli bir faktör olarak görmektedir. 2011 yılında yayımlanan rapor incelendiğinde; mevzuatlarında nefret suçuna ilişkin yasal düzenleme olmasına rağmen birçok ülkede nefret suçlarında artış devam etmektedir. AGİT buna rağmen hukuki düzenlemelerin önemli olduğunu, mücadelede başlangıç noktası oluşturduğunu ifade etmekte ve bu şekilde yasal düzenlemeler ile devletlerin nefret suçlarını işleyenlerin yanında olmadığını gösterdiğini belirtmektedir (Ersoy, 2018, s. 125).

Nefret suçu kavramının AGİT'in gündeminde ilk kez yer alması Aralık 2003'te Maastricht'te yapılan Bakanlar Konseyi toplantısı ile olmuş ve bu toplantıda katılımcı ülkeler nefret suçlarının oluşturduğu tehlikeleri kabul etmiş, bu suçlarla mücadele için gereken adımların atılması hususunda görüş birliği içerisinde olduklarını ifade etmiştir. 2009 yılında Atina'da yapılan Bakanlar Konseyi toplantısında bu alanda yapılmış ilk müstakil taahhüt olan ‘‘nefret suçlarıyla mücadele’’ başlığı altında 9/09 sayılı karar kabul edilmiş olup, yine aynı yıl yayımlanan "Nefret Suçu Yasaları Pratik Kılavuz" bu alanda yapılmış en önemli çalışmalardan birisini oluşturmaktadır (Özar, 2021, s. 90).

Nefret suçunu önlemeye yönelik yapılan yasal düzenlemelere baktığımız da iki tarz kanuni düzenleme olduğu görülmektedir. İlki nefret suçunu müstakil bir suç olarak ele alıp cezalandıran ülkelerin yaptığı düzenlemeler, ikincisi ise nefret saikini bir ceza verilirken ağırlaştırıcı unsur kabul eden ülkelerin yaptığı kanuni düzenlemelerdir. İlk uygulamayı tercih eden ülkelere ABD, Çek Cumhuriyeti, İngiltere örnek verilmekle birlikte dünya genelinde ikinci uygulama daha çok tercih edilmektedir (Ersoy, 2018, s. 126).

2.8. Nefret Suçlarının Ulusal Hukuk Bağlamında Ele Alınması

Nefret suçlarına ilişkin olarak Türk Ceza Kanunu'nda 122 nci maddede nefret ve ayrımcılık suçu düzenlenmiş olmakla beraber hangi suçların nefret suçu kapsamında değerlendirilebileceği ve nefret suçunun hangi unsurları içermesi gerektiğine ilişkin özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu durum nefret suçlarının kapsamı bağlamında kafa karışıklığına yol açmaktadır.

Nefret suçunun oluşabilmesi için kişinin nefret saikiyle hareket etmiş olması gerekmektedir. Saiki suçtan önce oluşturulmuş suça yönelik düşünce, niyet olarak tanımlayabiliriz. Saik kanun koyucu tarafından suçun oluşmasında kurucu unsur kabul edilmiş veyahut suçu ağırlaştıran bir unsur olarak kabul edilmiş ise ceza hukuku bakımından anlam ifade edecek olup, aksi halde failin ruhsal durumuna ilişkin bir unsur olması sebebiyle dikkate alınmayacaktır (Ersoy, 2018, s. 159).

Nefret suçlarında nefretin kaynağı önyargı veya düşmanlık olmalıdır. Bu sebeple karşılaştırmalı hukukta anılan suça önyargı saikli suçlar ya da ayrımcı suçlar da denilmektedir. Bir suçun nefret suçu olabilmesi için, failin, mağdurun dahil olduğu grubun özelliklerine karşı bir önyargı taşıması ve bu önyargıyla o suçu işlemiş olması şartı aranmaktadır (Özar, 2021, s. 92).

Nefret suçu ile korunan hususların neler olacağına dair doktrinde 3 kategori gösterilmektedir: Evrensel korunan karakteristik özellikler ilk sırada yer almakta olup, ırk, etnisite, milliyet ve din bu koruma alanı içindedir. İkinci kategorinin konusunu engellilik, cinsiyet ve cinsel yönelim oluşturmakta ve bu kategori sıklıkla korunan değerler kategorisi olarak adlandırılmaktadır. Son grup ise nadiren korunan karakteristik özellikler olarak karşımıza çıkmakta; medeni hal, zenginlik, sosyal statü, politik görüş, sınıf, soy bu grupta yer almaktadır (Ersoy, 2018, s. 124).

Nefret suçunun oluşumu için nefret veya önyargı saikinin olması gerektiğine yukarıda değinilmişti. Nefret suçlarına ilişkin suçun oluşması için aranan saik ile ilgili iki model söz konusudur. Bunlar: "Düşmanlık Modeli" ve "Ayrımcı Seçim Modeli"dir. Düşmanlık modeli olarak adlandırılan modelde fail suçu işlerken mağdurun korunan değerlerine karşı yani korunan karakteristik özelliklerine karşı duyduğu öfke ve düşmanlık sebebiyle bu suçu işlemektedir. Bu model benimsendiği takdirde suç işlenmiş ise failin suçu nefret ve öfke nedeniyle işlediğinin ispatı gerekecektir ki söz konusu durumun ispatı ise çoğu zaman çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Düşmanlık modelinin benimsendiği nefret suçu kanunlarına ABD, Kanada, Belçika örnek olarak verilebilir. Ayrımcı seçim modelinde ise nefret suçunun işlenmesi durumunda mağdurun korunan karakteristik değerlerden birini taşıması yeterli olmakta ayrıca nefret ve öfke aranmamaktadır. AGİT 'e üye ülkelerin çoğu yasalarında nefret suçu tanımlaması yaparken ayrımcı seçim modelinden yararlanmakta olup, mağdurun korunan karakteristik özelliklerine vurgu yapmaktadır. Bu ülkelere örnek olarak; Fransa, Bulgaristan ve Danimarka'yı söyleyebiliriz (Ersoy, 2018, s. 161).

Daha önce de belirtildiği üzere nefret söylemi ile alakalı TCK'de açık bir düzenleme söz konusu değildir. "Nefret ve Ayrımcılık" ise 122 nci maddede düzenlenmiştir.

Nefret ve Ayrımcılık Suçu

Nefret ve ayrımcılık suçu TCK'nin 122 nci maddesinde yer almaktadır. Daha önce madde başlığı ayrımcılık iken 6529 sayılı Kanun ile "Nefret ve Ayrımcılık" şeklinde düzenlenmiştir. Anılan madde hükmü şu şekildedir:

(1) Dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle;

a) Bir kişiye kamuya arz edilmiş olan bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya kiraya verilmesini,

b) Bir kişinin kamuya arz edilmiş belli bir hizmetten yararlanmasını,

c) Bir kişinin işe alınmasını,

d) Bir kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını,

engelleyen kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (TCK, 2004).

Nefret nedeniyle ifadesinin eklenmesi madde metninde yapılan önemli bir değişiklik olmakla beraber mezkur maddenin tam anlamıyla nefret suçunu ifade ettiği söylenemez. Zira nefret suçu için temel bir suç tipi olması ve bu suçun mağdurun karakteristik özelliğine duyulan nefret veya önyargı saiki ile işlenmesi gerekmektedir. Oysa madde metninde seçimlik hareketler söz konusu olup, nefret saiki söz konusu olmadığı takdirde seçimlik hareketlerin cezalandırılamaması nedeniyle temel bir suç tipi yoktur (Ersoy, 2018 s. 157).

Nitekim Yargıtay 18. Ceza Dairesi'nin 30.03.2016 tarih ve 2015/26353 E. 2016/6373 K. sayılı kararı, TCK'nın 122 nci maddesinin nefret ve ayrımcılık suçu şeklinde tanımlanmış olsa da gerçek anlamda nefret suçuna ilişkin bir düzenleme olmadığını destekler niteliktedir (Ersoy, 2018, s.115).

Nefret suçu ile ilişkilendirilebilecek diğer suçlar şu şekildedir.

Hakaret Suçu

TCK'nin 125 inci maddesinde hakaret suçu düzenlenmiştir. Söz konusu maddenin üçüncü fıkrasının (b) bendinde hakaret suçunun *"Dini, siyasi, sosyal, felsefi inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamasından, değiştirmesinden, yaymaya çalışmasından, mensup olduğu dinin emir ve yasaklarına uygun davranmasından dolayı"* işlenmesi durumunda daha ağır bir ceza öngörülmüş olup, mezkur madde için nefret saiki cezayı ağırlaştıran nitelikli hal

olarak kabul edilmiştir (TCK, 2004). Burada suçun temel hali hakaret suçu iken nefret saiki ile işlenmesi halinde nefret suçu oluşmaktadır.

İnanç, Düşünce ve Kanaat Hürriyetinin Kullanılmasının Engelleme Suçu

İnanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme suçu TCK'nin 115 inci maddesinde düzenlenmektedir. Söz konusu madde şu şekildedir:

(1) Cebir veya tehdit kullanarak, bir kimseyi dini, siyasi, sosyal, felsefi inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya veya değiştirmeye zorlayan ya da bunları açıklamaktan, yaymaktan meneden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) (Değişik: 2/3/2014-6529/14 md.) Dini inancın gereğinin yerine getirilmesinin veya dini ibadet veya ayinlerin bireysel ya da toplu olarak yapılmasının, cebir veya tehdit kullanılarak ya da hukuka aykırı başka bir davranışla engellenmesi hâlinde, fail hakkında birinci fıkraya göre cezaya hükmolunur.

(3) (Ek: 2/3/2014-6529/14 md.) Cebir veya tehdit kullanarak ya da hukuka aykırı başka bir davranışla bir kimsenin inanç, düşünce veya kanaatlerinden kaynaklanan yaşam tarzına ilişkin tercihlerine müdahale eden veya bunları değiştirmeye zorlayan kişiye birinci fıkra hükmüne göre ceza verilir (TCK, 2004).

Söz konusu hükümde belirtilen durumların nefret veya önyargı ile işlenmesi durumunda nefret suçu oluşacaktır. Nefret saiki söz konusu olmayan hallerde ise ortaya çıkan fiil ceza kanununda suç olarak tanımlanmışsa, tanımlanan suç, temel şekli ile cezalandırılacaktır.

İbadethanelere ve Mezarlıklara Zarar Verme Suçu

TCK'nin 153 üncü maddesinde düzenlenmiş olan ibadethanelere ve mezarlıklara zarar verme suçu

(1) İbadethanelere, bunların eklentilerine, buralardaki eşyaya, mezarlara, bunların üzerindeki yapılara, mezarlıklardaki tesislere, mezarlıkların korunmasına yönelik olarak

yapılan yapılara yıkmak, bozmak veya kırmak suretiyle zarar veren kişi, bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Birinci fıkrada belirtilen yerleri ve yapıları kirleten kişi, üç aydan bir yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır.

(3) Birinci ve ikinci fıkralardaki fiillerin, ilgili dini inanışı benimseyen toplum kesimini tahkir maksadıyla işlenmesi halinde, verilecek ceza üçte biri oranında artırılır.

şeklinde düzenlenmiştir (TCK, 2004).

Söz konusu maddenin üçüncü fıkrası nefret suçuna örnek teşkil etmektedir. Keza belli bir dini benimsemiş olan insanlara karşı bir nefret veya önyargı söz konusu olmaktadır.

Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik veya Aşağılama Suçu

Halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama suçu Ceza Kanunumuzda 216 ncı maddede düzenlenmektedir. Anılan hüküm;

(1) Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden kimse, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Halkın bir kesimini, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılığına dayanarak alenen aşağılayan kişi, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Halkın bir kesiminin benimsediği dini değerleri alenen aşağılayan kişi, fiilin kamu barışını bozmaya elverişli olması halinde, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (TCK, 2004). şeklinde düzenlenmiştir.

Söz konusu düzenlemenin ilk fıkrasında nefret söyleminin cezalandırılacağı belirtilmektedir. İkinci ve üçüncü fıkralar açısından değerlendirme yapıldığında ise aşağılama fiili nefret veya önyargı saiki ile yapılıyorsa nefret suçu meydana gelecektir. Eğer nefret saiki olmadan bir aşağılama söz konusuysa bu aşağılama hakaret teşkil ettiği sürece

hakaret suçu kapsamında değerlendirilebilecek ve yine bu kapsamda cezalandırılabilecektir (Ersoy, 2018, s. 157).

Sonuç olarak nefret söylemi ve nefret suçlarının toplumlar üzerinde yıkıcı etkisi olduğu, bireylerin yalnızlaşmasına yol açtığı ve sosyal bir canlı olan insanın varlığını devam ettirme ve sosyal hayata katılım konusunda sıkıntı yaşamasına neden olduğu görülmektedir. Uluslararası hukukta bu konuya hassasiyet gösterilmekte ve AİHM yapılan başvurularda karar verme aşamasında titiz davranmaktadır.

Ulusal hukukumuz açısından bakıldığında ise nefret söylemine ilişkin ceza kanunumuzda özel bir düzenlemenin olmaması nefret söyleminin cezalandırılması aşamasında zaman zaman sorun teşkil edebilmektedir. Ceza Kanunumuzda nefret söyleminin ilişkili olabileceği düşünülebilen maddeler çerçevesinde ve kanunilik ilkesi çerçevesinde nefret söyleminin önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

Aynı şekilde nefret suçlarının önlenmesi açısından da TCK 122 nci maddede düzenlenen nefret suçları ve ayrımcılığa ilişkin maddenin yetersiz kaldığı ve bu durumun da insanların mağdur olmasına neden olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle mevzuatımızda gerek “Nefret ve Ayrımcılık” başlıklı maddede gerekse anılan kavramlarla ilgili maddelerde düzenlemeler yapılması gerektiği ve kanunların tüm insanlar için daha kapsayıcı olması gerektiği değerlendirilmektedir.

BÖLÜM 3

AYRIMCILIK ve AYRIMCILIK YASAĞI

3.1. Ayrımcılık Kavramı

Ayrımcılık kavramı kökeni çok eskilere dayanan ve tek bir alana ait olmayıp birden fazla alanın birbiriyle bağlantılı olarak inceleme ve çalışma konusunu oluşturan bir kavramdır. Ayrımcılık nedir sorusunun cevabını incelediğimizde; TDK'nin sözlüğünde *ayrımcı olma durumu* olarak tanımlanmıştır (TDK, 2005, s. 164). Bu kavram kişi veya topluluklar arasında belli nedenlerden dolayı farklı muamele gözetmek şeklinde de tanımlanabilir. Hukuki anlamda ise ayrımcılığın, belli bir gruba dahil bireylerin diğer bireylerle kıyaslanması halinde farklılıkları nedeniyle haksız muameleye maruz kalması şeklinde bir tanım yapılabilir (Karan, 2012, s. 116). Diğer bir tanıma göre ise ayrımcılık, kişilerin ya da toplulukların önyargılar ya da o önyargıyı oluşturan belli başlı kalıp yargılardan beslenerek kendileri gibi olmayan kişi ve toplulukları dışlaması, tahakkümde bulunmasıdır (Coşkun, 2015, s. 17). Ayrımcılıkta da tıpkı nefret söylemi ve nefret suçlarında olduğu gibi önyargılar, toplum tarafından inşa edilmiş bir takım kalıp yargılar söz konusudur. Bireyler veya gruplar tarafından oluşturulan bu önyargılar kişilere yönelik önyargılar olmayıp o kişilerin dahil olduğu grupların bir takım özellikleri sebebiyle oluşturulan önyargılardır.

Günlük hayatta önyargı, olumlu veya olumsuz bir yargı içermeyen, herhangi bir tecrübe, bilgi veyahut kanıta dayanmayan "önfikir" anlamında kullanılırken; sosyal psikoloji alanında, ayrımcılık literatürü bağlamında bir değerlendirme yapıldığında olumlu bir önyargıdan bahsedilmediği görülür. Önyargılar kişilerle veya gruplarla aramıza az veya çok fiziksel veya sosyal mesafe koymamıza yol açan tutumlar olup; önyargıların davranışa dönüştüğü yerde de ayrımcılık söz konusu olmaktadır (Göregenli, 2013 s. 26).

Önyargı bir eğilimdir ve bu eğilimin temelinde kişi veya gruplarla araya sosyal veya fiziksel mesafe konulmakta, bu durum ayrımcılığa maruz kalan grupla diğer grup arasında iletişimi, ilişkiyi zorlaştırmakta hatta kimi zaman imkansız kılmaktadır. Eğilim nispeten gruplar üzerinde kalıcı olarak devam etmekte ve esasında toplumda sosyal farklılaşmaya neden olmaktadır (Göregenli, 2013 s. 28).

Ayrımcılığın diğer alanlarla ilişkisi olması ve ayrımcılığın içeriğini anlamak adına kalıp yargı, önyargı ifadelerinin ne olduğunu irdelemek faydalı olacaktır. Kalıp yargılar belirli bir nesneye veya topluluğa ilişkin zihnimizdeki bilgi boşluklarını tamamlayan ve böylelikle karar verme sürecini kolaylaştıran, daha önceden oluşturulan izlenim, atıf ve imgeler bütünüdür. Bu kalıp yargılar yardımıyla zihnimiz olguları veya grupları hakiki özellikleri ile değil düşünce sistemimize göre şekillendirir. Kalıp yargılar kulağa olumsuz bir şey gibi gelse de her zaman olumsuz olmamakta, olumsuz kalıp yargılar var ise bu kalıp yargılar önyargılara neden olmaktadır (Göregenli, 2013, s. 29).

Günümüzde ayrımcılık gerek ulusal gerekse uluslararası belgelerle yasaklanmakta ve kişilerin ve grupların hak ve özgürlükleri güvence altına alınmaya çalışılmaktadır.

3.2. Ayrımcılık Yasağının Tarihi Gelişimi

Ayrımcılık yasağının tarihsel geçmişine bakıldığında; kavram olarak ayrımcılık yasağı yeni bir kavram olup, eşitlik kavramının negatif görünümü şeklinde dillendirilmiştir. Eşitliğin geçmişi antik çağlara uzanmakla beraber eşitlik anlayışının güçlendirilmesi adına dile getirilen ayrımcılık yasağı kanun önünde 18. yüzyılda eşitlik ile birlikte gündeme gelmiştir (Özyılmaz, 2010, s. 10). 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinin eşitlik ve ayrımcılık yasağı konusunda önemli bir yeri vardır. Bildiri her ne kadar başta Fransız toplumu için hazırlanmış olsa da daha sonra diğer devletleri de etkilemiştir. Bildiri eski devlet sisteminde hakim olan teokratik yapıyı ve kişiler arasında var olan eşitsizlik ve ayrımcılığın meydana getirdiği hiyerarşik düzeni yıkmıştır (Kabaçam, 2019, s. 6).

Anılan bildirinin ilk maddesinde insanların haklar yönünden eşit ve özgür doğduğuna ve yaşadığına yer verilmiş ve sosyal farklılıkların sadece ortak yarara dayanabileceği belirtilmiştir. Bildiride hak eşitliği temel prensip olarak kabul edilmekle beraber eşitliğe dair doğrudan bir düzenlemenin olmadığı görülmektedir. Yukarıda da bahsedildiği üzere Fransız toplumundaki eşitsiz yapıyı yıkan Bildirinin 6 ncı maddesi eşitliği hukuki eşitliğe dayandırmış ve yasanın cezalandırıcı da olsa koruyucu da olsa herkes için aynı olduğu düzenlenmiştir. Bildiri din adamları, soylular gibi çeşitli sınıflara tanınan vergi muafiyetlerini kaldırarak kanunlar önünde eşitlik prensibinin toplumsal yaşamda uygulanmasını sağlamıştır (Kabaçam, 2019, s. 7).

ABD açısından baktığımızda Afrika'dan getirilen siyahi insanların köle olarak kullanıldığını, köleliğin süreklilik kazandığını, 1787 yılında köle denilmeden kölelikle ilgili

düzenlemeler yapıldığını, kölelerin insan mı yoksa eşya mı sayılacağı gibi tartışmaların olduğunu görmekteyiz (Kabaçam, 2019, s. 7).

Plessy v. Ferguson 163. U. S. 537 (1836) kararında Yüksek Mahkeme federe devletlerin Afrika kökenli Amerikanlar ile beyaz Amerikalılar için ayrı fakat eşit şartların sağlandığı hususi yerleşim yerleri, okul, tuvalet, otel, lokanta, ulaşım aracı gibi yerler tesis etmenin Anayasa değişikliğine aykırılık teşkil etmeyeceğini hükme bağlayarak doktrine "eşit fakat ayrı" kuralını getirmiştir. Her ne kadar aynı şartların sağlanacağı kararda yer alsa da Afrika kökenli Amerikan vatandaşları beyaz Amerikalılara göre daha kötü koşullarda hizmet almış, onların yapmak istemedikleri işlerde çalışmışlardır. 1954 yılında Brown v. Board of Education of Topeka kararında okulların ayrılığı anayasaya aykırı bulunmuş ve böylece bu ayrımcı uygulamaya son verilmiştir. 1868 yılında Anayasada bir değişiklik yapılmış ve Birleşik Devletlerde doğan ya da uyruğuna geçen ve yargı yetkisi altında olan her kişinin Birleşik Devletlerin ve yaşadığı federe devletin vatandaşı olacağı hüküm altına alınarak anayasal düzlemde eşitlik sağlanmış ve devamında da lokantalarda, otellerde, tiyatro ve diğer eğlence yerlerinde, karada, denizde ve kamuya açık yerlerde ırk, renk ayrımını yasaklayan yasa kabul edilmiştir. 1890'lı yıllarda Yüksek Mahkemenin her topluluğa eşit şartların sağlanması ve araç ve gereçlerin aynı niteliğe haiz olması durumunda toplulukları ayrı tutmanın riskli olmayacağı yönünde kararı ile ırka dayanan ayrımcılığa meşruiyet kazandırılmıştır. 1950'li yıllarda Yüksek Mahkeme yasaların korumasından eşit yararlanma ilkesini öne çıkarmış ve böylelikle Afrika kökenli Amerikan vatandaşlarına yönelik ayrımcılığın önüne ancak 1950'li yıllarda geçilmeye başlanmıştır (Kabaçam, 2019, s. 8).

Ayrımcılık yasağının uluslararası belgelerde yer alması konunun öneminin devletlerce anlaşılması ve ayrımcılığa karşı önlem alınması bakımından daha etkili olmaktadır.

Ayrımcılık yasağının tarihsel gelişim içerisinde uluslararası platformda kendine yer bulması ise 20. yüzyılda yaşanan savaşlar ve acı deneyimler sonucu olmuştur. Ayrımcılık yasağına ilişkin düzenlemeler gündeme geldiği zaman öncelikle dinsel ve etnik ayrımcılık ele alınmıştır. Birleşmiş Milletler Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair İlkeyi 1949 yılında açıklamıştır (Özyılmaz, 2010, s. 11).

3.3. Eşitlik Kavramının Açıklanması

Eşitliğin birden fazla anlamı olmakla beraber hukuki anlamda; yasalar itibariyle bireyler arasında herhangi bir ayrım bulunmaması şeklinde tanımlanmaktadır. Yine aynı şekilde eşit kavramı da aynı haklardan faydalanan, aynı seviyede olan şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2005, s. 657). Eşitlik kavramının tek bir tanımı bulunmamakta olup, mezkur kavram zamana, mekana, kişilerin veya toplulukların sahip olduğu değer yargılarına göre farklı anlamlar ifade etmektedir.

Pozitif hukuk kişilerin eşit olarak kabul edilmesi veyahut edilmemesi hususu ve buna bağlı olarak da hangi haklardan faydalanıp faydalanamayacağına dair belirleme yapmakta olup, bu bağlamda yasa haline gelen düzenlemelerin kişi veya toplulukları eşitleme amacına hizmet ettiği söylenebilir. Dolayısıyla genişleyen eşitlik kavramı ile de keyfi muamele riski azalacak ve kişilerin bir takım farklı muamele görme riski ortadan kalkacaktır (Karan, 2012, s. 77). Eşitlik ilkesinin değerlendirilmesi ve sınıflandırılmasına ilişkin farklı görüşler mevcuttur. Bireyler genel olarak eşitliğin olması hususu üzerinde görüş birliğinde olmakla beraber; kimilerine göre eşitlik herkesin aynı hakka sahip olması ile mümkünken kimilerine göre ise sadece benzer durumdaki insanlara aynı hakların verilmesi ile mümkündür.

Felsefi anlamda eşitlik çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Aristo'nun anlayışına dayanan şekli eşitlik bunlardan birisidir. Şekli eşitlik anlayışına göre kişiler arasında makul farklar bulunduğu takdirde farklı işlemler yapılabileceği kabul edilmektedir. Eşit durumda olan kişilere eşit şekilde muamele edilmesi farklı durumda olan kişilere ise farklı davranılması anlayışına dayanan bu görüş kişiyi temel aldığı için toplumsal anlamda dezavantajlı toplulukların sorunlarını çözmede yetersiz kalmaktadır. Sayısal anlamda eşitlik anlayışında ise faydaların veya yükümlülüklerin eşit olarak bireylere dağıtılması söz konusu olur. Bu durumda imkanlardan daha önce fayda sağlayanlar daha da fazla fayda sağlamaya devam edecek; fayda sağlamayan insanlar hala diğerleri ile eşit derecede fayda sağlayamayacak olup dolayısıyla bu eşitlik anlayışı da eşitliği sağlamada yetersiz kalmaktadır. Maddi eşitlikte ise kişilerin farklılığı ön planda tutulmakta, eşit durumda olan kişilere eşit işlem yapılmaktayken farklı durumda olanlara farklılıklarının gerektirdiği ölçüde farklı davranılmaktadır (Turabi, 2019, s. 5).

Eşitliğin sınıflandırılmasında bir başka ayrım ise mutlak eşitlik ve nispi eşitlik ayrımıdır. Mutlak eşitlikte bireylerin kişisel özellikleri ya da özel durumları göz önüne alınmaksızın kanunların herkese eşit bir şekilde uygulanması söz konusudur. Anayasamızın "Kanun önünde eşitlik" başlıklı 10 uncu maddesinde herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi

düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri nedenlerle ayrım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu hüküm altına alınmıştır. Nispi eşitlik anlayışında ise farklı durumlar göz önüne alınmakta ve farklı durumda bulunan kişilerin farklı işleme tabi tutulması eşitlik ilkesinin ihlali olarak görülmemektedir (Altınordu, 2010, s. 4).

Nispi eşitliğin uygulanmasında haklı neden kriteri ve Anayasanın 13 üncü maddesinde sayılan kriterler olmak üzere iki kriter göz önüne alınmaktadır. Haklı neden kriterine göre eşitlik ilkesine aykırılık denetiminde eğer ayrım haklı bir nedene dayanıyorsa hukuka aykırılık teşkil etmeyecektir (Altınordu, 2010, s. 6). Haklı neden kriteri ile ilgili Anayasa Mahkemesinin 11 Aralık 1986 tarih ve 1986/29 K. sayılı kararında:

"Anayasanın 10. maddesinde öngörülen eşitlik, mutlak anlamda bir eşitlik olmayıp, ortada haklı nedenlerin bulunması halinde farklı uygulamalara imkân veren bir ilkedir." şeklinde,

17 Kasım 1998 tarih ve 1998/69 K. sayılı kararında ise:

> Bu ilkeyle (eşitlik ilkesi), aynı durumda bulunan kimi kişi ve topluluklara ayrı kurallar uygulanarak kanun karşısında eşitliğin çiğnenmesi yasaklanmıştır. Ancak, durum ve konumlarındaki özellikler, kimi kişiler ya da topluluklar için değişik kuralları gerekli kılabilir. Özelliklere, ayrılıklara dayandığı için haklı olan nedenler, ayrı düzenlemeyi eşitlik ilkesine aykırı değil, geçerli kılar. Aynı durumda olanlar için ayrı düzenleme aykırılık oluşturur. Anayasa'nın amaçladığı eşitlik, eylemli değil hukuksal eşitliktir. Aynı hukuksal durumlar aynı, ayrı hukuksal durumlar ayrı kurallara bağlı tutulursa Anayasa'nın öngördüğü eşitlik ilkesi çiğnenmiş olmaz. Durumlarındaki değişikliğin doğurduğu zorunluluklara, kamu yararı ya da başka haklı nedenlere dayanılarak yasalarla farklı uygulamalar getirilmesi, Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmaz.

şeklinde yorum yapmıştır (Altınordu, 2010, s. 6).

Anayasa Mahkemesinin eşitlik ilkesinin değerlendirilmesine ilişkin ikinci kriteri ise Anayasanın 13 üncü maddesidir. Anayasanın 13 üncü maddesinde ise; temel hak ve özgürlüklerin Anayasa'da belirtilen sebepler dahilinde sınırlandırılabileceği belirtilmiş ve bu sınırlamaların ise Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin gerekleri ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamayacağı yine aynı maddede ifade edilmiştir (Anayasa, 1982).

Ayrımcılık yasağı ve eşitlik kavramları çok yakın iki kavram olduğu için eşitlik kavramından sonra ayrımcılık yasağının ne olduğu daha net anlaşılacaktır.

3.4. Ayrımcılık Yasağı Kavramı

Ayrımcılık yasağı uluslararası belgelere konu olan bir kavram olup, uzlaşılmış tek bir tanımı bulunmamaktadır. Birçok disiplinin inceleme konusuna giren bu kavramın uluslararası belgeler ile sınırları belirlenmeye çalışılmıştır.

MSHS'nin "Sözleşmenin iç hukuka uygulanması ve Ayrımcılık yasağı" başlıklı maddesinin ilk fıkrasında; sözleşmeye taraf olan ülkelerin, sözleşmede belirtilen hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapmadan kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi olan bütün kişiler için güvence altına almayı ve bu haklara saygı göstermeyi taahhüt ettiğini hüküm altına almakta ve anılan fıkranın devamında üye ülkelere hukuki yollara başvurulması ve bu hukuki yolların işletilmesini sağlamak için gerekli imkânları sağlamak gibi bir takım yükümlülükler yüklemektedir (MSHS, 1976).

Ayrımcılık yasağı AİHS'de ise "Ayrımcılık yasağı" başlıklı 14 üncü maddeyle garanti altına alınmakta olup, söz konusu madde anılan Sözleşmede kullanılan diğer hakların kullanımını garanti altına almaktadır AİHS'in 14 üncü maddesinde; anılan sözleşmedeki hakların kullanımında ırk, cinsiyet, dil, din, renk, siyasal ya da diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere denilerek herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık yapılamayacağı açık bir şekilde belirtilmiştir. Bazı Avrupa ülkelerince henüz imzalanmayan AİHS' e ek 12 Nolu Protokol ile de ayrımcılık yasağının kapsamı genişletilmiş ve herhangi bir hakkın kullanımında eşit muamele garanti edilmiştir (AK, 2010, s.13). Anılan protokol 1 Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Protokol'ü 18 Nisan 2001 tarihinde imzalamış, fakat henüz onaylamamıştır.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ESKHS)'nin 2 nci maddesinin ikinci fıkrasında, anılan Sözleşmenin tarafı olan ülkelerin sözleşmede belirtilen hakların ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş ya da başka bir statü gibi herhangi bir ayrım gözetmeden uygulanacağını güvenceye bağlamayı üstlendiğini hükme bağlanmıştır (ESKHS, 1976).

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin "Haklara Saygı Gösterme Yükümlülüğü" başlıklı madde altında da hakların kullanılması açısından ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da diğer görüş, ulusal ya da sosyal köken, ekonomik statü, doğum ya da herhangi bir başka sosyal şart gerekçeleri ile ayrımcılık yapılamayacağı güvence altına alınmıştır (Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, 1978).

Aynı şekilde Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartının ikinci maddesinde de şartta belirtilen haklardan yararlanmada ayrımcılık gözetilemeyeceği belirtilmektedir.

Ülkemizde insan haklarının korunması, geliştirilmesi, kişilerin eşit muamele görmelerini sağlamak amacıyla İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) görev yapmaktadır. Bu kapsamda eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağına 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nun üçüncü maddesinde yer verilmiştir. Anılan hüküm şu şekildedir:

(1) Herkes, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada eşittir.

(2) Bu Kanun kapsamında cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasaktır.

(3) Ayrımcılık yasağının ihlali hâlinde, konuya ilişkin görev ve yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ihlalin sona erdirilmesi, sonuçlarının giderilmesi, tekrarlanmasının önlenmesi, adli ve idari yoldan takibinin sağlanması amacıyla gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.

(4) Ayrımcılık yasağı bakımından sorumluluk altında olan gerçek ve özel hukuk tüzel kişileri, yetki alanları içerisinde bulunan konular bakımından ayrımcılığın tespiti, ortadan kaldırılması ve eşitliğin sağlanması için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür (TİHEK, 2016).

Anılan maddenin ilk maddesinde eşitlikten bahsetmiş; ikinci fıkra hükmünde ise uluslararası belgelerde yer alan hükümler doğrultusunda ayrımcılık yasağına yer verilmiştir.

3.5. Ayrımcılığın Görünen Şekilleri

Ayrımcılık toplumda farklı şekillerde kendini göstermekte, kişiler zaman zaman ayrımcılığa maruz kaldıklarını anlayamamaktadır. BM ve AK sözleşmelerinin uygulamalarına ve bilhassa açık bir şekilde bu konu hakkında düzenleme yapan AB mevzuatına baktığımızda ayrımcılığın dört şekilde görüldüğü söylenebilir. Bunlar:

1. Doğrudan Ayrımcılık
2. Dolaylı Ayrımcılık
3. Taciz
4. Makul Uyumlaştırma Yapma

3.5.1. Doğrudan Ayrımcılık

Doğrudan ayrımcılık, ırk, renk, dil ve benzeri sebeplere doğrudan dayanarak bir şahsa veyahut bir topluluğa yönelik yapılan haksız ve farklı muameledir (Karan, 2012, s. 242). Doğrudan ayrımcılık ayrımcılığın en tipik şekillerinden biri olup, uluslararası belgelerin yasakladığı birincil ayrımcılık türünü oluşturmaktadır. Doğrudan ayrımcılığın temelinde yatan prensip benzer durumda olan kişilere aynı şekilde davranılmasıdır (Coşkun, 2015, s. 28).

Doğrudan ayrımcılığın ortaya çıkış şekilleri farklılık arz etmekte olup, kimi zaman norm düzeyinde ortaya çıkıp ayrımcılık içeren kural haline gelirken, kimi zamansa ayrımcılık içermeyen bir normun uygulaması sırasında ayrımcılık yapılmaktadır (Karan, 2012, s. 242). Bazen belli toplulukların konulan ölçütleri karşılayamayacağı öngörülerek kapsam dışı bırakılmakta bazen de ölçütleri karşılasa da belli bir gruba dahil olması gerekçesiyle kapsam dışı bırakılması söz konusu olmaktadır (Karan, 2012, s. 243).

Doğrudan ayrımcılığın tanımı uluslararası belgelerde yapılmamakla beraber uluslararası sözleşme organları tarafından ortaya konulmuş tanımlar mevcuttur. Örneğin ESKHS 20 Nolu Genel Yorum'da doğrudan ayrımcılığı; bir kişinin benzer koşullarda bulunan diğer bir kişiye kıyasla ayrımcılığın yasaklandığı sebeplere dayalı olarak daha olumsuz bir muamele ile karşı karşıya kalması olarak tanımlamıştır (Karan, 2012, s. 245).

Yine AİHM'in görüş ve içtihatları çerçevesinde ortaya koyduğu tanım doğrudan ayrımcılık tanımını büyük ölçüde yansıtmaktadır. Buna göre; AİHS'in 14 üncü maddesi açısından yapılan muameledeki farklılık makul kabul edilen ve haklı bir sebebe dayanmıyorsa, muamele ile meşru bir gaye güdülmüyorsa ve meşru gaye ile başvurulan

yöntem arasında orantı yoksa ayrımcılık meydana gelmektedir. Yine başka bir tanımda AK bünyesinde yer alan ECRI tarafından yapılmış olup, Komisyon Irkçılık Irk Ayrımcılığı ile Mücadelede Ulusal Mevzuat üzerine 7 No'lu Genel Politika Tavsiyesinde, ırk, renk, vatandaşlık, ulusal ya da etnik köken, dil ve din gibi bir temele dayanılarak objektif ve makul şekilde haklı nedeni bulunmayan farklı muamelelerin tümü şeklinde tanımlanmıştır (Karan, 2012, s. 245).

3.5.2. Dolaylı Ayrımcılık

Dolaylı ayrımcılık kavramı öğretide bireylere eşit muamelede bulunarak ayrımcılık yapılması şeklinde ifade edilmektedir (Karan, 2012, s. 252). Burada eşit muamele aynı seviyede olmayan kişiler arasında uygulanmaktadır (Karan, 2012, s. 253). Dolayısıyla yine bir ayrımcılık söz konusu olmaktadır.

Kişilere eşit muamele uygulanması; aynı düzeydeki insanlara eşit muamele edilmesi durumunda ayrımcılık oluşturmayacaktır. Yukarıda bahsedildiği şekilde eğer kişiler arasında denklik söz konusu değilse herkese aynı muamelenin uygulanması yine ayrımcılığa neden olacaktır.

Karana göre, dolaylı ayrımcılık ve doğrudan ayrımcılık arasındaki farklar şu şekildedir:

-Doğrudan ayrımcılıkta kişilere veya gruplara karşı farklı muamele yasaklanmaktayken dolaylı ayrımcılıkta ise ayrımcılığı doğuracak aynı muamele yasaklanmaktadır.

-Doğrudan ayrımcılıkta bir kuralın veyahut bir uygulamanın kişilere aynı şekilde uygulanması önem arz edip, kuralın içeriği göz önüne alınmamaktadır. Dolaylı ayrımcılıkta ise kuralın ya da uygulamanın içeriği önem arz etmektedir.

-Doğrudan ayrımcılıkta doğrudan ayrımcılığı doğuran nedenlere dayanırken, dolaylı ayrımcılıkta dolaylı ayrımcılık nedenlerine dayanılır.

- Doğrudan ayrımcılık görünürdür, ayrımcı muamele açık bir şekilde ortadadır oysa dolaylı ayrımcılık için aynı şey söylenemez. Dolaylı ayrımcılıkta yapılan muamelenin ayrımcı olduğu belli değildir, bu muamelenin neticeleri itibariyle ayrımcı olduğunun gösterilmesi gerekir.

-Doğrudan ayrımcılıkta farklı muamelenin uygulanması söz konusu olduğu için burada uygulanan bu farklı muamelenin amacına bakılır. Dolaylı ayrımcılıkta ise aynı

muamelenin ortaya koyduğu bir ayrımcılık mevzu bahis olduğu için söz konusu muamelenin etkisine bakılır.

-Son farklılık ise; doğrudan ayrımcılıkta kişiye yönelik farklı bir uygulama söz konusuyken, dolaylı ayrımcılıkta bir gruba yönelik aynı uygulamanın meydana getirdiği bir ayrımcılık söz konusudur. Dolayısıyla doğrudan ayrımcılık bireye odaklanmıştır ve bireye yönelik özel ispat rejimi öngörür; dolaylı ayrımcılık ise gruba odaklanmıştır ve grup temelli ispat rejimi öngörür (Karan, 2012, s. 253).

Doğrudan ayrımcılık ve dolaylı ayrımcılık arasında bir takım farklılıklar olsa da her iki ayrımcılık türünde de kişiler arasında ayrımcı muamelede bulunulmakta olup, ayrımcılık yasağına aykırılık söz konusu olmaktadır.

3.5.3. Taciz

Taciz sözlükte tedirgin etme, rahatsız etme şeklinde tanımlanmış olup, ayrımcılık kapsamında değerlendirildiğinde ise; bazı durumlarda bireyin ayrımcılık yasağına tabi bir özelliği nedeniyle içinde bulunduğu ortamlarda çoğu zaman alay konusu yapılan, vurgulanan ve taklit edilen özelliği olarak ortaya çıkmaktadır (Gül, 2018, s. 125).

Tacizin hangi hallerde ayrımcılık sayılacağına AB'nin 2000/43/EC sayılı Direktifinin ikinci maddesinin üçüncü fıkrasında yer verilmiştir. Buna göre direktifte: Birinin onurunu zedelemek için; gözdağı veren, aşağılayıcı, küçük düşürücü veya saldırgan bir ortam oluşturmak amacıyla veya etkisiyle ayrımcılığın yasaklandığı temellerden biri ile ilişkili olarak istenilmeyen bir davranış oluştuğunda tacizin ayrımcılık sayılacağına yer verilmiştir (Gül, 2018, s. 125).

3.5.4. Makul Uyumlaştırma Yapmama

AB mevzuatında yalnızca açıkça engellilere yönelik düzenlenmiş olan bu ayrımcılık türü henüz yeni bir ayrımcılık türü olup; mezkur ayrımcılık türünde kişilerin ayrımcılığın yasaklandığı temellerden birine sahip olması dolayısıyla ihtiyaçlarının gözetilmesi ve söz konusu kişi ile sınırlı bir şekilde belirli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu düzenlemelerin yapılmaması halinde ayrımcılık söz konusu olacaktır (Gül, 2018, s. 126).

Diğer bir deyişle farklı özelliklere sahip olan bireylerin insan hak ve özgürlüklerinden faydalanma bakımından fırsat eşitliğine sahip olmalarını sağlamak için erişilebilirlik kurumunu tamamlayan bir araç konumundadır (Karan, 2012, s. 306). Makul

uyumlaştırmada önemli husus farklı muamelenin kişilerin aleyhine olmaması, kişilerin bir haktan eşit şekilde faydalanmasını sağlamayı amaç edinmesidir. Burada akla takılabilecek hususlardan biri pozitif ayrımcılık ve makul uyumlaştırmanın aynı olup olmadığı hususudur. Pozitif ayrımcılık geçmişten gelen eşitsizliği ortadan kaldırmayı amaçlarken, makul uyumlaştırma kişilerin somut bir durumda bir haktan diğer kişilerle eşit şekilde yararlanmasını amaçlar (Gül, 2018, s. 126).

3.6. Ayrımcılık Yasağının Uluslararası Hukuk Kapsamında Ele Alınması

Uluslararası antlaşmalar, şartlar, bildiriler veya çeşitli uluslararası belgeler insan hakları ihlalleri ile ilgili gereken önlemleri almak adına önem arz etmektedir. Uluslararası alanda insan hakları ve özgürlüklerine ilişkin çalışmalar yapılmakta ve ayrımcılığın engellenmesi için uluslararası örgütler tarafından çalışmalar yürütülmektedir. Üye ülkelerin katılımı ile gerçekleştirilen toplantılarda alınan kararların, yayınlanan bildirilerin ülkeler açısından bağlayıcılığı hususu bu noktada önem teşkil etmektedir.

Devletlerin uluslararası sözleşmelere taraf olma işleminin ardından uluslararası düzeyde sorumlulukları gündeme gelmektedir. Fakat insan hakları sözleşmeleri gibi kişileri koruma odaklı olan çok taraflı sözleşmelerde, ilgili sözleşmenin imzalayan ülkede yaşayan bireyler tarafından öne sürülebilmesi için o ülke iç hukukuna sözleşmenin aktarılmış olması gerekmektedir (Karan, 2012, s. 7).

Türkiye açısından uluslararası sözleşmelerin uygulanmasına baktığımızda; Anayasamızın 90 ıncı maddesi karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu madde hükmünde usulüne uygun bir şekilde yürürlüğe konan uluslararası antlaşmaların kanun hükmünde olduğu ve bu uluslararası antlaşmalar ile alakalı olarak Anayasaya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulamayacağı açık bir şekilde ifade edilmiştir. Usulüne uygun bir şekilde yürürlüğe konulmuş bir uluslararası sözleşme var ve bu uluslararası sözleşme temel hak ve özgürlüklere ilişkin ise; anılan bu sözleşme iç hukuk mevzuatında aynı konuyu içeren kanun ile çatışıyorsa, çıkan uyuşmazlıkta uluslararası antlaşma hükümlerinin esas alınacağı yine aynı madde metninde açıkça hükme bağlanmıştır (Anayasa, 1982). Anayasamızın 90 ıncı madde hükmü göz önüne alındığında uluslararası belgelerin devletler açısından nasıl bir yükümlülük getirdiği ve kişilerin hak ve özgürlüklerinin korunması açısından ne kadar önemli olduğu bir kez daha görülmektedir.

Ayrımcılık uluslararası platformlarda birçok kez ele alınmış ve uluslararası belgelerde ayrımcılık yasaklanarak bireylerin temel hak ve özgürlükleri koruma altına

alınmaya çalışılmış, bireylerin farklılıklarından dolayı yalnızlaştırılmasının, ötekileştirilmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

İkinci Dünya Savaşının insanlık üzerinde açtığı yaraları kapatmak adına savaştan sonra çeşitli uluslararası örgütler kurulmuş ve yıkılan dünya düzeninin altında kalan insan hakları enkazı için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Ayrımcılık hususunun ele alındığı uluslararası belgelere baktığımızda; "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi", "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi", "Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme", "Her Biçimiyle Irksal Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi", "Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi", "Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi", "Çalışma Yaşamı Bağlamında İstihdam ve Meslek Bağlamında Ayrımcılığa İlişkin Sözleşme" gibi birçok sözleşme görebiliriz. Türkiye bu sözleşmelerin hepsine taraf olmuştur (Coşkun, 2015, s. 51).

Sözleşmeler dışında şartlar, bildiriler ve tavsiye kararları da uluslararası hukukun kaynakları arasında yer almaktadır. Sözleşme dışında bazı belgeler "Şart" olarak adlandırılmakta olup, bu belgelerin kimisi sözleşme niteliğinde hukuki yükümlülük öngörmekte kimisi ise üye devletlere siyasal yükümlülük getirmektedir. BM Şartı, Afrika Gençlik Şartı, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı sözleşme niteliğinde olan şartlara örnek olarak verilirken; "Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı" bağlayıcılığı olmayan siyasal bir yükümlülük getiren şart olarak ortaya çıkmıştır (Coşkun, 2015, s. 52).

Bildiriler ve tavsiye kararları ise uluslararası hukukun diğer kaynaklarından biri olup, söz konusu belgelerin bağlayıcılığı olmamakla beraber ileride oluşturulacak sözleşmeler açısından ışık tutacak niteliktedir. İnsan hakları açısından baktığımızda bildirilerin biraz daha fazla önem arz ettiğini görebiliriz. Nitekim BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi kendinden sonra ikiz sözleşmeler olarak isimlendirilen ve haklara denetim organları aracılığıyla koruma mekanizması sağlayan sözleşmelere öncü olmuştur. Bunun dışında Çocuk Hakları Bildirisi, Her Biçimiyle Irksal Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Birleşmiş Milletler Bildirisi, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Bildirisi gibi birçok, daha sonra sözleşme niteliğini alacak bildiri yayınlanmıştır (Coşkun, 2015, s. 52).

Bunlar dışında BM, ILO, AK gibi örgütler siyasi nitelikte çeşitli kararlar almakta ve devletlerin insan hakları konusunda yükümlülüklerini ortaya koymaktadır. Etik Kurallar olarak adlandırılan bazı kararlar ise doğrudan kurumlara veya bireylere yönelik düzenleme yapmaktadır. Sözleşmelerin uygulanmasına ve yorumlanmasına yönelik olarak yargı

organlarının ve yargısal nitelikte sayılabilecek organların kararları da uluslararası alanda kaynak niteliğine haizdir (Gül & Karan, 2011, s. 33).

BM, AK, ILO, Amerikan Devletleri Örgütü ve Afrika Birliği Örgütü uluslararası belgelerin oluşturulması için önemli çalışmalar yapmıştır. 1948 yılında "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi" hazırlanmış olup, söz konusu beyanname ülkelerin iç hukuklarında önemli bir etki meydana getirmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ardından yayınlanan ve ikiz sözleşmeler olarak da bilinen "Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi" ve "Ekonomik Kültürel ve Sosyal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" insan hakları alanında ana kaynaklar olarak kabul edilmektedir (Gül & Karan, 2011, s. 32).

Uluslararası alanda ayrımcılık ile ilgili birçok düzenleme yapılmakla beraber, ayrımcılık yasağının uluslararası insan hakları hukukunda düzenlenmesinin temeli Uluslararası Çalışma Örgütü Anayasası ve buna bağlı olarak oluşturulan sözleşmelere dayanmaktadır. Versay Barış Antlaşması'nın[11] cinsiyet ayrımı gözetmeksizin eşit iş için eşit ücret ilkesi (427/7) hükmü cinsiyet ayrımcılığını yasaklamaktadır.

1946 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü Anayasasına ek olarak yayınlanan "Filadelfiya Bildirgesi" de ayrımcılık yasağı bakımından önemli ilkeler getirmiştir. Buna göre *"Irk, inanç ya da cinsiyetleri ne olursa olsun, tüm insanların, özgürlük ve onur ile ekonomik güvenlik içinde ve fırsat eşitliği ile maddi ilerleme ve manevi gelişmelerini izleme hakkı vardır."* (Coşkun, 2015, s. 56).

BM Genel Kurulunda 10 Aralık 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi insan hakları ile ilgili ilk uluslararası belgedir. Söz konusu beyannamenin 2 nci maddesinde ayrımcılık ile ilgili hükme yer verilmiş ve anılan maddede herkesin ırk, renk, dil, din, cinsiyet, siyasal ve diğer bir görüş, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum ya da diğer bir statü gibi herhangi bir sebeple ayrım gözetilmeden beyannamede belirtilen haklardan eşit bir şekilde faydalanmasının güvence altına alınacağı belirtilmiştir. Her ne kadar anılan beyanname bağlayıcı nitelikte olmasa da günümüzde Beyannamenin çoğu hükmünün örf ve adet hukuku haline gelerek bağlayıcılık kazandığı kabul edilmektedir. BM çerçevesinde kabul edilen insan hakları sözleşmelerinin uygulanabilirliğini izlemek için çok sayıda komite oluşturulmuş olup, bu komitelerin denetimleri sonucunda vermiş oldukları kararlar yargısal karar benzeri kararlar olarak değerlendirilmektedir (Gül & Karan, 2011, s. 38).

[11] Günümüzde, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Anayasası.

Avrupa Konseyi de İkinci Dünya Savaşından sonra hukuk devletinin, insan haklarının, demokrasinin ve sosyal gelişmenin ilerlemesi amacıyla kurulmuş uluslararası bir örgüttür. AK tarafından İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi temel alınarak AİHS kabul edilmiştir. AİHS, tarafı olan devletlere egemenlikleri altındaki herkese insan hakları listesini garanti edebilmek için bir takım bağlayıcı yükümlülükler vermektedir. AİHS'in uygulanması AİHM tarafından takip edilmektedir (AK, 2010, s. 12).

Ayrımcılık yasağı AİHS'in 14 üncü maddesinde yer almaktadır. Buna göre, Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanmanın; ırk, cinsiyet, renk, dil, din, siyasal ve diğer kanaatler, ulusal ya da toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı olarak hiçbir ayrımcılık gözetilmeden sağlanması gerektiği hükme bağlanmıştır (AİHS, 1950).

AİHS'e ek 12. Protokol (2000) ise milli hukuk kapsamındaki haklar da dahil olmak üzere herhangi bir hakkın kullanımı sırasında herkese karşı eşit muameleyi garanti ederek ayrımcılık yasağının kapsamını genişletmiştir. Protokol özellikle ırk ve cinsiyet eşitliğinin nasıl güçlendirilebileceği üzerine tartışmalardan doğmuş, ayrımcılığa karşı korumayı güçlendirmek arzusuyla oluşturulmuştur. Söz konusu protokol tüm ülkeler tarafından henüz imzalanmamıştır (AK, 2010, s. 13).

AİHM'in ayrımcılık yönündeki geliştirdiği içtihatlara bakıldığında belirli konulardaki ayrımcılık iddialarında diğerlerine nazaran daha şüpheci davrandığı görülmektedir. Örneğin evlilik dışında doğan çocuklara karşı uygulanan farklı muamele, cinsel yönelim, cinsiyet, uyruk, etnik köken, ırk ve engellilik hali gibi sebeplerden doğan davalarda yapılan ayrımcı muamelenin çok zaruri haklı nedenlere dayanması gerekmekte olduğu görülmekle beraber, Mahkemenin bu görüşü her zaman tutarlı değildir. Özellikle AİHS'e taraf olan devletlerin sosyal ve ekonomik strateji çerçevesinde aldıkları tedbirlerde geniş takdir yetkisi tanımaktadır (Kabaçam, 2019, s. 26).

MSHS ile BM tarafından etkili bir koruma mekanizması oluşturmuş ve birçok maddesinde ayrımcılık ile ilgili hükümlere yer vermiştir. Anılan Sözleşme'nin ikinci maddesinde ayrımcılık Sözleşme'de sayılan haklarla sınırlı olarak koruma altına alınmış, 26 ncı maddesinde ise yasalar önünde eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı koruma altına alınmıştır. Diğer bir deyişle Sözleşmede düzenlenmemiş olsa bile ulusal mevzuatta yer verilen haklar anılan Sözleşmenin 26 ncı maddesi ile koruma altına alınmıştır. Yine aynı sözleşmenin 3 üncü maddesinde kadın ve erkeğin medeni ve siyasi haklar açısından eşitliğine, 4 üncü maddesinde hakların kısıtlandığı hallere ilişkin ayrımcılık yasağına, 23 üncü maddesinde evlilik birliği kapsamında eşler arasındaki eşitliğe, 24 üncü maddesinde

çocuklarla alakalı olarak ayrımcılık yasağına, 25 inci maddesinde seçme seçilme hakkına ilişkin eşitliğe, 27 nci maddesinde ise azınlık hakları kapsamında dil, din ve kültürel haklarda eşitliğe ilişkin hükümler yer almaktadır (Gül & Karan, 2011, s. 44).

Günümüze kadar MSHS'ye ek olarak iki tane ihtiyari protokol kabul edilmiş olup, bunlardan ilki İnsan Hakları Komitesi'ne bireysel başvuru yollarını düzenleyen Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye İlişkin Ek İhtiyarı Protokol ve Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye'ye Ek İkinci İhtiyari Protokol'dür. Türkiye Sözleşmeye 2003 yılında taraf olmuş, Sözleşmenin 27 nci maddesi etnik, dini ve dilsel azınlıklara ilişkin onaylanma esnasında çekince koymuş, Ek İhtiyari Protokole (Birinci Protokol) ise 2006 yılında taraf olmuş ve 26 ncı maddede yer verilen yasalar önünde eşitlik ve ayrımcılık yasağına ilişkin başvurularda yalnızca Sözleşmede yer verilen haklara ilişkin başvuruları tanıyacağını belirtmiştir (Gül & Karan, 2011, s. 44).

Diğer bir deyişle anılan Sözleşme kapsamında Türkiye'den yapılacak başvurularda sadece birinci kuşak hakların ayrımcılık yasağı kapsamında koruma altına alındığı; ekonomik, sosyal ve kültürel haklar açısından şikayetin söz konusu olmadığı görülmekle beraber İnsan Hakları Komitesinin 24 No'lu Genel Yorumu göz önüne alındığında taraf devletlerin bu tür çekincelerini geçerli bulmadığı görülmektedir (Gül & Karan, 2011, s. 45).

ESKHS ekonomik sosyal ve kültürel haklar için temel kaynak niteliğinde olup, Sözleşmenin 2 nci maddesinde genel olarak ayrımcılığa yer verilmiş, 3 üncü maddesinde ekonomik, sosyal ve kültürel haklar açısından kadın erkek eşitliğine, 7 nci maddesinin dördüncü fıkrasında eşit ücret ilkesine, 13 üncü maddesinde eğitim hakkı ile ilgili ayrımcılığa ilişkin düzenleme yapılmıştır. Türkiye Sözleşmeyi 13 üncü maddenin üç ve dördüncü fıkralarına çekince koyarak onaylamıştır. Söz konusu çekince ile ebeveynlerin çocukları için devlet okulları haricinde okul seçme hakkı ile inançlarına uygun bir dini ve ahlaki eğitim verme hakkı ile ilgili olarak sınırlandırma yapılmıştır.

Yukarıda bahsedilenler dışında; Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (1965), Kadınlara karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (1979), İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayrıinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (1984), Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989), Göçmen İşçiler ve Ailelerinin Haklarına İlişkin Sözleşme (1990), Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (2006), Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına İlişkin Sözleşme (2006) gibi ayrımcılık yasağına ilişkin hüküm bulunan birçok uluslararası sözleşme ve çeşitli

belgeler mevcuttur. Türkiye bu sözleşmelerin sonuncusu hariç hepsine taraf olmuştur (Gül, 2018, s. 119).

3.7. Ayrımcılık Yasağının Ulusal Hukuk Kapsamında Ele Alınması

Ulusal hukukta da ayrımcılık ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ayrımcılık yasağının en üst norm olan Anayasa'da "Kanun önünde eşitlik" ilkesi başlığı altında 10 uncu maddede düzenlendiği görülmektedir. İlgili madde hükmüne göre; dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayrım gözetilmeden herkesin kanun önünde eşit hakka sahip olduğu düzenlenmiştir (Anayasa, 1982).

Anılan maddenin ikinci fıkrasında kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu ifade edilmiş ve devlete de bu eşitliği sağlamak için yükümlülük yüklenmiştir. Kadın ve erkek eşitliğini sağlamak adına alınacak tedbirlerin ise eşitlik ilkesine aykırılık sayılamayacağı madde metninde ayrıca belirtilmiştir. Maddenin devamında ise çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirlerin de eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmeyeceği hükme bağlanmıştır.

Yine aynı madde metninde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaması ve devlet organları ile idare makamlarının bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine riayet etmek zorunda olması eşitliğin her alanda sağlanması ve ayrımcılığın her kesim için yasaklanmasını sağlamak adına önem teşkil etmektedir.

Ayrımcılık yasağına TCK'de ise "Nefret ve Ayrımcılık" suçunda yer verilmiştir. Söz konusu maddede;

> (1) Dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle;
>
> a) Bir kişiye kamuya arz edilmiş olan bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya kiraya verilmesini,
>
> b) Bir kişinin kamuya arz edilmiş belli bir hizmetten yararlanmasını,
>
> c) Bir kişinin işe alınmasını,
>
> d) Bir kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını, engelleyen kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (TCK, 2004).

hükmüne yer verilmiştir.

Türkiye'de eşitlik ve insan hakları konusunda çalışmalar yapan önemli kurumlardan birisi de İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumudur (TİHEK). Mezkûr kurum insan haklarını korumak ve geliştirmek, bireylerin eşit muamele görme hakkını güvence altına almak ve işkence ve kötü muamele ile etkin bir şekilde mücadele etmek için çalışmalar yapmaktadır.

6701 sayılı "Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu"nun 3 üncü maddesinde "Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı" başlığı altında düzenleme yapılmıştır. Anılan madde hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden faydalanma hususunda herkesin eşit olduğunu belirterek başlamaktadır. İkinci fıkrada uluslararası belgelerle de uyum gösterir şekilde; ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hal, sağlık durumu, engellilik ve yaştan kaynaklanan ayrımcılık yasaklanmıştır. Ayrımcılık yasağının ihlali halinde ne yapılacağına anılan madde hükmünün üçüncü fıkrasında yer verilmiş olup, konuya ilişkin görev ve yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına bir takım yükümlülükler yüklenmiştir. Buna göre, görev ve yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının görevleri şu şekilde sıralanmıştır:

-İhlalin sona erdirilmesi,

-İhlalin sonuçlarının giderilmesi,

-İhlalin tekrarının önlenmesi,

-İhlalin adli ve idari yoldan takibinin sağlanması.

Maddenin son bendinde ise gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin de yetki alanları içerisinde bulunan konular bakımından ayrımcılığın tespit edilmesi, ortadan kaldırılması ve eşitliğin sağlanması hususlarında tedbir almakla yükümlü oldukları hükme bağlanmıştır.

Ayrıca Türk Medeni Kanunu, İş Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, Engelliler Hakkında Kanun, Siyasi Partiler Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ve 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun gibi bazı kanunlarda da ayrımcılığın yasaklanmasına ilişkin hükümler bulunmaktadır (Gül, 2018, s. 132).

Yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere; ayrımcılık insanların fırsatlardan faydalanması ve haklarını kullanması açısından ciddi bir engel teşkil eden ve önlenmesi gereken durumlardan biridir. Bu itibarla, günümüze kadar gerek uluslararası hukukta gerekse ulusal hukukta düzenlemeler yapılmış ve ayrımcılığın yasaklanması için hem norm düzeyinde hem de bu normların hayata geçirilmesi aşamasında çalışmalar yapılmıştır.

Mevzuatımızda en üst norm olan Anayasa'da, Türk Ceza Kanununda ve daha birçok kanunda ayrımcılık ile ilgili hükümlerin yer alması bu konuya verilen önemi göstermektedir.

Fakat ayrımcılık Ceza Kanunumuzda yasaklanmış olmasına rağmen bu yasağın sınırlı sayıda seçimlik hareketi içermesi nedeniyle maalesef ayrımcılığı önleme konusunda gerekli korumayı sağlayamadığı düşünülmektedir. Ayrımcılık çok farklı şekillerde ortaya çıkabildiği için mevzuatımızda daha ayrıntılı çalışmaların yapılması gerektiği ve böylelikle kanuna uygun bir şekilde bütün ayrımcılık hareketlerinin önlenebileceği düşünülmektedir.

BÖLÜM 4

NEFRET SÖYLEMİ VE AYRIMCILIK BAĞLAMINDA GÖRSEL-İŞİTSEL MEDYADA SURİYELİ MÜLTECİLER

4.1. Medya

Medya her çeşit mesajı farklı sosyo-demografik özelliklere sahip kitlelere kendi yayın politikası çerçevesinde dolayımlayarak ve kullanılan aracın özelliğine göre formatlayarak tek yönlü olarak yayan kitle iletişim aracıdır. Medya kavramı her tür sözlü, yazılı, basılı veya görsel metin ve imgeleri içeren çok geniş iletişim araçlarını içine alan bir kavram olup, 1920'lerden itibaren kullanılmaya başlanmıştır (Mora, 2008, s. 5).

Medya kapsamında yer alan kitle iletişim araçlarının dünya tarihinde bilinen ilk örneklerini gazeteler oluşturmaktadır. Ülkemizde de gazeteler ilk görülen medya örneklerinden olup, Osmanlı İmparatorluğu döneminde yayınlanan ilk gazetelerden sonra basın alanında meydana gelen teknolojik ve hukuki gelişmeler "matbuat" ismiyle anılmaya başlanmıştır. Türkiye'de özel radyo ve televizyonların yayına başlaması, zaman içindeki gelişimleriyle, dünyadaki küreselleşme yönündeki eğilimi ve kültürel etkileşimler neticesinde gazete, radyo ve televizyonlar için yeni tanımlamalara ihtiyaç duyulmuş ve medya kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Gönenç, 2004, s. 33).

Medya, yayınlar yoluyla toplumda bazı değişim ve gelişimlere sebep olmaktadır. Günümüzde ise teknolojinin gelişmesi ile medyanın toplum hayatında yaptığı değişiklikler göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Daniel Katz, Graeme Burton ve Denis McQuail'e göre medya; bilgilendirme, kültürel devamlılık, toplumsallaştırma, kamuoyu yaratma ve eğlendirme olmak üzere beş temel işlevi yerine getirmektedir.

Bilgilendirme işlevi ile; içinde bulunulan toplum ve dünyada meydana gelen olaylar hakkında sağladığı enformasyonla kişilerde kendisi, çevresi, ülkesi ve dünya hakkında vizyon oluşturma görevini yerine getirmektedir. Kültürel tarih, gelenek-görenek inanç gibi toplumsal değerleri nesiller arasında aktarıp bağlantı kurarak kültürel devamlılık görevini inşa etmektedir. Toplumsallaştırma görevinde medya, toplumu meydana getiren bireylerin birbiri ile etkileşimine yardımcı olup, toplumsal birliği sağlamaktadır. Çeşitli konularda topluma bilgi verip, dikkatleri çekerek farklı ilgi alanlarında kamuoyu oluşturmaktadır. Son

görevi eğlendirmede ise müzik, yarışma, dizi, film gibi programlar aracılığıyla toplumun hoş, iyi vakit geçirmesine hizmet etmektedir (Mora, 2008, s. 6).

Medya iletişim araçlarından radyo ve televizyon şüphesiz ki günlük hayatımızda önemli bir yer kaplamaktadır. Özellikle, bugün neredeyse her evde bir tane televizyon olduğu göz önüne alınırsa yaşam alanımıza etkisi daha iyi görülecektir. Pandemi döneminde insanların eve kapanmak zorunda olması nedeniyle televizyon izleme oranlarında artış meydana gelmekle beraber, televizyon yayınları pandemi öncesi dönemde de insanların uzak kaldığı bir alan olmamıştır.

Günlük hayatımızda radyo ve televizyonun etkisi göz önüne alındığında zaman zaman hayatımızda aldığımız kararları da olumlu veya olumsuz yönde etkileyebileceği düşünülmektedir.

4.1.1. Radyo Yayını ve Tarihi Gelişimi

Radyo yayını bir olayın veya bir iletinin elektro manyetik dalga enerjisi kullanılarak diğer kişilere ses yoluyla iletilmesidir. Diğer bir deyişle duyulamayan sinyallerin radyo frekansları sayesinde boşlukta yayılıyor olması ve radyo alıcıları adı verilen özel bir amaç için geliştirilmiş alıcılar ile kişilerin verilen iletiyi dinlemesinin sağlanmasıdır (Aziz, 2013, s.36). Radyo iletileri kalıcı değil, uçucu olmakla birlikte bugün en hızlı haber iletebilen kitle iletişim aracıdır (Kars, 2013, s. 80).

Radyonun icadına ilişkin ilk teknik buluş telsizin babası lakabına sahip İngiliz James Clerk Maxwell tarafından 1860'da yapılmıştır. Radyonun bulunuşu esnasında birçok bilim adamı katkı sağlamış olmakla beraber radyo tekniğinin geliştirilmesi ve toplum hizmetine sunulmasında; James Clerk Maxwell, Henrich Hertz, Guglielmo Marconi ve Lee de Forest'in katkısı vardır (Aziz, 2013, s. 37).

Radyonun kamuya yönelik söz ve müzik yayınları yapılan bir kitle iletişim aracı olarak kullanılması 1920'lerin başından sonra olmuştur. Sürekli radyo vericisinin ilk kez kullanımı 2 Kasım 1920 tarihinde Amerika'da olmuştur. 1922 yılında İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği; 1923 yılında Almanya radyo yayınlarına başlamış ve 1927 yılına kadar ise sırayla Arjantin, Avustralya, İtalya, Japonya, Norveç, Yeni Zelanda, Hollanda, İsveç, İsviçre, Çekoslovakya ve Güney Amerika Birliği gibi ülkeler radyo yayın hayatına başlamıştır (Aziz, 2013, s. 39).

Türkiye'de ilk radyo yayını İstanbul'da, 6 Mayıs 1927 tarihinde başlamış olup, ilk deneme yayını ise postane önünden halka duyurulmuştur (Çiçek, 2017, s. 3).

Radyo yayınlarının yapıldığı ilk yıllarda diğer devletlerde olduğu gibi Türkiye'de de radyo yayın saatleri sınırlı olmuş ve akşam saatlerinde yapılmıştır. İstanbul radyosunda 4,5

saat Ankara radyosunda ise 3 saat yayın yapılmıştır (Denizci, 2012 s. 12). 1935-1936 yılları arasında kültürel program yönünden radyo yayınları zengin olup "Edebiyat saati", "Şiir Saati", "Türk Dili Araştırma Saati" gibi programlar yayınlanmış, "Ziraat Vekaleti Saati" adlı köye ve köylüye yönelik ilk program ise 1935 yılında yayınlanmıştır (Denizci, 2012 s. 13).

1960 ihtilali radyo yayıncılığı için önemli noktalardan biri olmuştur. 1961 Anayasası'nın 121 inci maddesi ile radyo ve televizyon yayınlarının özerk bir kurum tarafından yapılacağına dair hüküm ile özerk TRT'nin temelleri atılmıştır (Denizci, 2012, s. 19). 1974 yılında radyo yayıncılığı için önemli gelişmeler kaydedilmiş olup, TRT; TRT-1 TRT-2 ve TRT-3 şeklinde üç ayrı yayına başlamıştır. 1980 darbesi ile TRT yeniden düzenlenmiş ve 1982 Anayasasının 133 üncü maddesine göre çıkarılan 2954 sayılı yasa ile Radyo Televizyon Yüksek Kurulu adında daha önce olmayan bir kurum getirilmiştir (Denizci, 2012, s. 21). 1992 senesinde ise özel televizyonların çıkışından iki yıl sonra çıkan özel radyo kanalları kısa sürede bütün ülkede bir radyo furyası ortaya çıkarmıştır.

4.1.2.Televizyon Yayını ve Tarihi Gelişimi

Televizyon yayını elektromanyetik dalgaların enerjisi ile bir olayın veya bir iletinin topluma ses ve görüntü olarak iletilmesidir (Aziz, 2013, s. 36). Televizyonun tarihine baktığımızda icadı esnasında birçok bilim adamının katkısı olduğu görülmektedir. Televizyonun icadı aşamasında ilk teknik buluş 1873 yılında İrlandalı telgrafçı Andrew May tarafından yapılmış olmakla beraber, Andrew May dışında Paul Nipkow, Francis C. Jenkins, Logie Baird, PhiloFarnsworth ve Zworykin tarihe ismi geçen kişiler arasında yer almaktadır (Aziz, 2013, s. 46).

Elektronik tarama tekniği kullanılarak ilk düzenli televizyon yayını İngiltere'de başlamış, İngiltere'den sonra yayına başlayan ikinci ülke ise Amerika olmuştur. Resmi niteliğe sahip ilk televizyon yayınları 1939'da New York'ta yapılmakta olan dünya fuarından izlenimlerin aktarıldığı yayınlar ile olmuş ve 1941 yılında yayınlarda reklamlara yer verilmeye başlanmıştır. Bundan dolayı bazı kaynaklar 1941 yılını Amerika'nın asıl yayına başlama tarihi olarak kabul etmektedir (Aziz, 2013, s. 49).

Televizyon yayıncılığında İngiltere ve Amerika'yı Sovyetler Birliği, Almanya ve Fransa izlemiştir. Düzenli yayınlar İkinci Dünya Savaşına kadar devam etmiş, 1939-1945 yılları arasında savaştan dolayı kesintiye uğramıştır. Savaş bittikten sonra ise televizyon hızlı bir şekilde radyo ve sinemanın yerini almaya başlamıştır (Ak, 2013, s. 7).

Televizyonun görme ve duyma gibi iki duyuya hitap ediyor olması onun kısa zamanda dünyada hızla yayılmasını sağlamıştır. Televizyon yayınları ile ilgili, birkaç önem arz eden olay ve tarih vermek gerekirse;

- 1939'da ABD'de ilk defa büyük bir topluluk New York Dünya fuarını canlı bir şekilde izleme imkanı bulmuştur.
- 1948 yılında ABD'de NBC ve CBS şebeke yayınları düzenli bir şekilde haber yayını ve eğlence yayınları yapmaya başlamıştır.
- Bir kıtadan diğer bir kıtaya ilk kısa dalga yayını 1951 yılında gerçekleşmiştir.
- 1969 yılında ise aya ayak basma gibi önemli bir ana tüm dünya televizyon vasıtasıyla canlı olarak şahitlik etmiştir (Aziz, 2013, s. 50).

Daha önce de bahsedildiği üzere televizyonun dünya çapında yayılması hızlı olmuştur. Bununla birlikte gelişimi o kadar da hızlı olmamıştır. Karmaşık yapısı ile fazla yatırım gerektirdiği için gelişim sürecinin yavaş olduğunu ifade eden Aziz'e göre televizyon yayınlarının gelişimi 5 gruba ayrılır:

1. 1938-1945 Deneme ya da Başlangıç Dönemi,
2. 1945-1960 Gelişme veya Olgunluk Dönemi,
3. 1960-1980 Televizyonun Altın Dönemi
4. 1980-2000 Uydu Çağı
5. 2000 sonrası Karasal Yayıncılık Çağı

Türkiye'de ilk televizyon yayını denemesi 9 Temmuz 1952 tarihinde İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) bünyesinde gerçekleştirilmiş olup, televizyon yayıncılığına ise 1958 yılında başlanmıştır (Varol, 2021, s. 12).

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu 24 Aralık 1963'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen ve 2 Ocak 1964 tarihinde yürürlüğe giren 359 sayılı kanunla kurulmuş ve 1 Mayıs 1964'de ise resmen kurularak faaliyetine başlamıştır (Ak, 2013, s. 8).

31 Ocak 1968 tarihinde Ankara'da ilk televizyon deneme yayınlarına başlanmıştır. 1971'de İTÜ ve TRT arasında bir protokol imzalanmış ve 30 Ağustos'ta İstanbul'da TRT'nin yayını başlamıştır. Aynı yılın Eylül ayında ise İzmir televizyonu yayına başlamış; Eskişehir'e ve Balıkesir'e de izleyen bir yıl içinde televizyon yayınları ulaştırılmıştır. 1970'li yılların ortalarına geldiğimizde radyo yayınlarında TRT 1, TRT 2, TRT 3 yayın ayrımı gerçekleştirilmiş ve TRT 1, 24 saatlik kesintisiz yayına geçmiştir (Ak, 2013, s. 9).

Günlük düzenli yayınlara 15 Mayıs 1975 tarihinde geçilmiş, ilk renkli yayın ise 1982 yılında gerçekleştirilmiştir. 1984 yılına gelindiğinde ise tüm ülkede renkli yayına geçilme süreci tamamlanmıştır (Varol, 2021, s. 13).

6 Ekim 1986 tarihinde ikinci kanal TV-2 kurulmuş, 2 Ekim 1989 tarihinde ise ilk bölgesel kanal olan GAP TV ve TV-3 yayınlarına başlamıştır. 28 Şubat 1990 tarihinden itibaren ilk kez uydu teknolojisi kullanılmış ve TRT-INT kanalı faaliyete geçmiş, 30 Temmuz 1990 tarihinde ise TRT-4 eğitim veren bir kanal olarak yayın yapmaya başlamıştır. Bu dönemde TRT'nin 5 tane yurtiçine ve 1 tane de yurt dışına yayın yapan kanalı olmak üzere olmak toplam 6 kanalı olmuştur. 1992 yılında Türk Cumhuriyetlerine yönelik TRT Avrasya yayına geçmiştir. 2008'de TRT 4 ile aynı frekansı kullanan TRT Çocuk kanalı yayın hayatına başlamıştır (Tumenjargal, 2019, s. 51).

Türkiye'nin ilk özel kanalı 7 Mayıs 1990 tarihi itibariyle günlük 5 saat yayın yapmaya başlayan İnter Star televizyon kanalıdır. 1993 yılında Cine 5 ilk defa belli bir ücret karşılığı yayın yani abonelik sistemi ile yayın yapmaya başlamıştır. 1996 yılında ilk tematik yayın NTV bir haber kanalı olarak yayına geçmiştir. 1999 yılında ise Star TV şeklinde isim değişikliğine giden İnter Star'dan sonra sırasıyla Show TV, ATV ve Kanal D yayın hayatına başlamıştır (Varol, 2021, s. 14).

4.2. Görsel- İşitsel Medyada Mülteciler

4.2.1. Kavramsal Çerçeve

Mültecilerin hukuki konumu ve medyada görünümünü incelemeden önce bu alana ilişkin kavramların anlamını bilmek, kişilerin sahip olduğu hak ve yükümlülükleri anlamak açısından önem arz etmektedir. Bugün gerek Türkiye'de gerekse dünyada herkes kendi ülkesinde ikamet etmemekte, bazen zorunlu nedenler dolayısıyla bazen de kişilerin kendi tercihleri sebebiyle vatandaşı olduğu ülkeden başka bir ülkede yaşaması söz konusu olmaktadır. Bu kapsamda da başka ülkede yaşayan kişiler hukuki konumlarına göre farklı isimler almakta; haklardan faydalanma ve sorumluluklara katlanma açısından farklı statülere tabi olabilmektedir. Bireylerin statülerine verilen isimlerin farklılık teşkil etmesi kafa karışıklığına neden olmaktadır. Bugün ülkemizde yaşayan Suriyelilerin göçmen mi mülteci mi ya da sığınmacı mı olduğu, onların hangi hukuki statüde bulunduklarını anlama ve ne

gibi haklara sahip olduğunu görme açısından önemlidir. Bu nedenle bu bölümde öncelikle kavramların tanımlarına yer verilecektir.

4.2.1.1. Mülteci

Mültecilik kavramı 1951 Cenevre Sözleşmesi çerçevesinde şu şekilde tanımlanmaktadır; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal sınıfa aidiyeti ve siyasi yönden görüşleri sebebiyle zulüm korkusu nedeniyle kendi ülkesinin diğer bir deyişle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve sözü edilen korku yüzünden ilgili ülkenin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen kişiyi ifade etmektedir. 1969 Afrika Birliği Örgütü ise mültecileri; vatandaşı olduğu ülkesi ya da menşei ülkesinin bir kısmında veyahut tümünde dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği veya kamu düzeninin ciddi bir şekilde bozulması nedeniyle kendi ülkesini terk etmeye zorlanan kişiler şeklinde ifade etmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 65).

4.2.1.2. Sığınmacı

Sığınmacı denilen kişiler; zulümden ya da ciddi bir zarardan korunmak gayesiyle kendi ülkesi dışındaki bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ulusal veya uluslararası belgeler dahilinde yaptığı mültecilik statüsüne ilişkin başvurunun sonuçlanmasını bekleyen kişileri ifade etmektedir. Bu kişiler kendilerine mülteci statüsü verilmemesi halinde ülkeyi terk etmek zorundadır ve anılan kişilere insani gerekçelerle ya da başka nedenlerle ülkede kalma izninin verilmemesi halinde sınır dışı edilebilmeleri mümkündür (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 74).

4.2.1.3. Göçmen

Göçmen kavramı ise mülteci ve sığınmacı kavramlarına göre biraz daha farklılık arz etmektedir. Göçmen sahip olduğu maddi ve sosyal koşulları daha iyi bir hale getirmek ve kendileri ve ailelerinin beklentilerini geliştirmek gayesiyle başka ülkelere veya bölgelere giden kişileri ve aile bireylerini ifade etmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 37).

Her ne kadar halk arasında sığınmacı, mülteci ve göçmen kavramları birbiri yerine kullanılıyor olsa da anılan kavramlar birbirinden farklı olup, kişilere tanınan haklar ve bu hakların kullanılması konusunda birtakım kanuni farklılıklar söz konusudur.

4.3. Mülteciler ile Alakalı Hukuki Belgeler

4.3.1. Mülteciler ile Alakalı Uluslararası Belgeler

Mültecilik kavramı son zamanlarda medya gündeminde yer almakla beraber aslında çok da yeni bir kavram değildir. Uluslararası belgelerde kendine yer bulan bu kavram en temel belgelerden biri olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14 üncü maddesinde geçmektedir. Buna göre; zulüm altında kalan herkes başka ülkelerden mülteci olarak kabulünü talep edebilir ve bu ülkeler tarafından mülteci muamelesi görme hakkına sahiptir.

İkinci Dünya Savaşından sonra yaşanan göç hareketleri göç eden bireyler veya topluluklar ile göç alan devletler açısından ekonomik, sosyal, siyasi veya kültürel sorunları beraberinde getirmiştir. İnsan hakları bağlamında gereken hassasiyetin gösterilmesi ve mültecilerin sorunlarına kalıcı çözümler üretilebilmesi için 14 Aralık 1950 yılında Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) kurulmuştur (Nurdoğan & Dur & Öztürk, 2016, s. 223).

BMMYK Tüzüğü'nün ilk maddesinde komiserliğin görevi tanımlanmıştır. Anılan madde hükmüne göre; mültecileri uluslararası alanda korumak ve bunun gibi mülteci konumundaki kişilerin gönüllü bir şekilde ülkelerine geri dönmelerini veya geldikleri yeni ülkelerin toplumları ile kaynaşmalarını hızlandırmak için hükümetlere ve ilgili hükümetlerin onaylaması şartıyla özel kuruluşlara yardım edip mültecilerin sorunları için kalıcı olacak çözümler aramak komiserliğin görevidir (Uzun, 2016, s. 75).

BMMYK'nin görevlerini gerçekleştirebilmesi için ihtiyaç duyduğu yetkinin sözleşme bakımından dayanağını 1951 Cenevre Sözleşmesi oluşturmaktadır. Anılan Sözleşme'nin 35 inci maddesinde de; Sözleşmeye taraf olan devletlerin Komiserlik ile veya onun görevini devralacak herhangi bir BM kuruluşu ile görev esnasında işbirliği yapmayı ve bilhassa Sözleşme'nin hükümlerinin yerine getirilmesi esnasında nezaret etme görevini kolaylaştırmayı taahhüt etmeleri şeklinde hüküm olduğu görülmekte; yine aynı maddenin ikinci fıkrasında ise Sözleşme taraf devletlere BMMYK'ye bilgi verme yükümlülüğü vermektedir (Uzun, 2016, s. 76).

Mültecilerin durumuna ilişkin, günümüzde mülteci tanımını belirleyen ve mültecilerin sahip olduğu haklar ile ev sahibi devletlerin yükümlülüklerini belirleyen temel belge 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesidir. Anılan Sözleşme

mültecilerin uluslararası alanda korunması ve bu korunmanın sadece fiziksel anlamda korunma değil temel ihtiyaçlarının karşılanması, sağlık hizmetlerinden yararlandırılması, çalışma ve barınma haklarının sağlanmasının temini için 28.07.1951'de kabul edilmiştir. Böylelikle vatandaşı olduğu ülkenin korumasından faydalanamayan bireyler için başka bir ülkede; ulusal koruma sağlanıncaya kadar uluslararası koruma mekanizmasını devreye sokmak, mülteci konumundaki kişilerin statüsünü belirlemek ve Sözleşmenin bu kişilere sunduğu haklardan faydalanmalarını sağlamak amaçlanmıştır (Nurdoğan & Dur & Öztürk, 2016, s. 224).

1951 Cenevre Sözleşmesinin 1 inci maddesinde mülteci tanımı yapılmış, Sözleşmenin 2 nci maddesinde tüm mültecilerin bulundukları ülkenin kanunlarına ve kamu düzenine uymakla yükümlü olduğu hüküm altına alınmış, 3 üncü maddesinde mülteciler arasında ırk, din ve bulunulan ülke konularında ayrımcılık yasağı getirilmiş olup, 21 inci madde konut edinme hakkına, 22 nci madde eğitim haklarına, 23 üncü madde sosyal yardım ve iaşe konularına, 24 üncü madde ise çalışma ve sosyal güvenlik haklarının ayrımcılık yapılmadan düzenlenmesine ilişkin hükümler öngörmektedir (Nurdoğan & Dur & Öztürk, 2016, s. 224).

Sözleşmenin mültecilerin geri gönderilmesinin yasaklanmasına ilişkin 33 üncü maddesi taraf devletler için yükümlülük anlamında önem arz eden maddelerden birisidir. Buna göre ilgili maddenin birinci fıkrasında Sözleşmeye taraf hiçbir devletin bir mülteciyi ırkı, dini, tabiiyeti, siyasi düşüncesi ya da belli bir sosyal gruba mensup olması nedeniyle hayatının ya da özgürlüğünün tehdit altında olacağı ülke sınırlarına gönderemeyeceği veya iade edemeyeceği hüküm altına alınmaktadır. Anılan maddenin ikinci fıkrasında ise bu hükme istisna getirilmiştir. Eğer mültecinin bulunduğu ülke güvenliği için tehlikeli sayılması yönünde ciddi sebepler varsa ya da ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş mahkumiyeti nedeniyle bulunduğu ülke halkı için tehlike oluşturmaya devam ediyorsa bu hükümden yararlanması mümkün olmayacaktır.

1951 Sözleşmesinde mülteci tanımlanırken mülteci statüsünde sayılabilmek ve bu statünün verdiği haklardan yararlanabilmek için belli şartlar öngörülmüştür. Buna göre mülteci sayılabilmek için bir kimsenin; ırkı, tabiiyeti, dini, siyasi düşünceleri veya belli bir toplumsal gruba mensup olması nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için kendi ülkesi dışında bulunması, ülkesinin korumasından yararlanamaması veya sözü edilen korku nedeniyle yararlanmak istememesi söz konusu olmalıdır. Eğer vatansız ise; bu tür olaylardan dolayı önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunuyorsa oraya

dönememesi ya da mevcut korku nedeniyle dönmeyi istememesi gerekir (Barkın, 2014, s. 338).

Cenevre Sözleşmesinin mülteci tanımında bazı sınırlamalar mevcuttur. Anılan Sözleşmenin ilgili maddesine bakıldığında mültecilerin "1951 yılından önce" şeklinde zamana ilişkin olarak ve "Avrupa'da meydana gelen olaylar" şeklinde coğrafi konum olarak sınırlama yapıldığı görülmektedir (Dost, 2014, s. 36). Sözleşme metninde yer alan sınırlamalar hiç şüphesiz aynı şartlarda bulunan ve zaman ve yer sınırlamasına tabi olmayan kişiler için haksızlık teşkil etmektedir. Bundan dolayı mezkur sınırlamalar ile ilgili daha sonra düzenlemeler yapılmıştır.

Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesini coğrafi kısıtlama yönünden çekince koyarak kabul etmiştir.

Uluslararası düzeyde ikinci önemli belge ise 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol'dür. Söz konusu protokol ile 1951 Sözleşmesindeki zaman sınırlaması kaldırılmış; yer sınırlaması ise isteğe bağlı olarak kaldırılmıştır. Diğer bir deyişle taraf devletler isterlerse coğrafi yer sınırlamasını Avrupa dışında meydana gelen olaylar şeklinde genişletme imkanına sahip olmuştur. (Dost, 2014, s. 36)

Türkiye 1967 tarihli protokola 1968 yılında imza atmakla beraber bu protokolde de yine coğrafi çekince hakkını korumuştur (Nurdoğan & Dur & Öztürk, 2016, s. 225).

4.3.2. Mülteciler ile İlgili Ulusal Düzenlemeler

Uluslararası alanda yabancılar ile ilgili yapılan düzenlemeler ülkelerin iç hukuk mevzuatlarını da etkilemekte ve devletler kendileri de düzenleme yapmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'de sığınmacıların durumu ile ilgili olarak yasal düzeyde kabul edilen ilk temel düzenleme 04.04.2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)'dur. Anılan Kanun'a göre; mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma olmak üzere dört tür koruma mekanizması mevcuttur (Dost, 2014, s. 43).

Mülteci kavramı 6458 sayılı Kanun'da 61 inci maddede düzenlenmekte olup, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesiyle uyum göstermektedir. 62 inci maddede ise şartlı mülteci kavramına yer verilmiştir. Madde metninde Avrupa'dan gelip gelmeme hususunda fark olduğu göze çarpmaktadır. Avrupa'da meydana gelen olaylar neticesinde ülkemize gelen kişiler mülteci olarak adlandırılırken, Avrupa dışında olan olaylar nedeniyle Avrupa dışından gelen kişiler şartlı mülteci olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca üçüncü bir ülkeye

yerleştirilinceye kadar Türkiye'de kalmasına izin verileceği de ayrıca madde metninde belirtilmiştir.

İkincil koruma, Kanun'un 63 üncü maddesinde düzenlenmekte olup, mülteci ya da şartlı mülteci sıfatlarına haiz olmamakla beraber menşe ülkesine ya da ikamet ettiği ülkeye geri gönderilmesi halinde;

a) Ölüm cezasına mahkum edilecek ya da ölüm cezası almış ve infaz edilecek olması durumu,
b) İşkenceye, insanlık dışı veya onur kırıcı ceza alacak ya da böyle bir muameleye maruz kalacak olması,
c) Uluslararası ya da ülke genelinde mevcut olan silahlı çatışma hallerinde ayrım gözetmeyen şiddet hareketlerinden dolayı şahsına yönelik ciddi bir tehditle karşılaşma durumunun,

olması sebebiyle menşei ya da ikamet ülkesinin korumasından yararlanmayan veya yararlanmak istemeyen yabancı veya vatansız olan kişiye statü belirleme işlemlerinin ardından ikincil koruma statüsü verilmektedir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda '"Geçici Koruma Statüsü" şeklinde bir koruma yolu daha öngörülmüştür. Kanun'un 91 inci maddesinde düzenlenen bu koruma yönteminde, topluluk halinde Türkiye sınırlarına gelen ve korunma talebinde bulunan, korunma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan kişilerin korunmalarına yönelik acil çözüm bulmak için getirilen bir koruma yöntemidir (Nurdoğan & Dur & Öztürk, 2016, s.1166).

YUKK'nin ilgili maddeleri çerçevesinde ülkemizdeki Suriyelilerin durumu değerlendirildiğinde; 1951 Cenevre Sözleşmesine ilişkin Türkiye'nin coğrafi kısıtlaması nedeniyle mülteci statüsünde bulunmamaktadırlar. Suriye de meydana gelen olayların Avrupa dışında meydana geliyor olması sebebiyle şartlı mülteci statüsüne haiz olabilecekleri düşünülmekle beraber, bu kişilerin şartlı mülteci statüsünde bulunabilmeleri için bireysel başvuruda bulunmaları gerekmektedir. Oysa Suriye'den insanlar kitleler halinde ülke sınırlarımıza geldiği için uluslararası korunma taleplerinin bireysel olarak değerlendirilmesinin mümkün olmaması nedeniyle Türkiye tarafından açık kapı politikası benimsenmiş ve 2011 Ekim'den itibaren geçici koruma rejimine alındığı duyurulmuştur (Nurdoğan & Dur & Öztürk, 2016, s.1166).

Geçici koruma uygulamasının sona ermesi ise anılan Yönetmeliğin 11 inci maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; İçişleri Bakanlığı geçici korumanın sona erdirilmesi için Cumhurbaşkanına teklifte bulunabilir. Cumhurbaşkanının kararı ile geçici koruma

sonlandırılır. Söz konusu sonlandırma kararı ile birlikte Cumhurbaşkanı; geçici korumayı tamamen durdurarak geçici korunan kişilerin ülkelerine dönmesine, geçici korunan bireylere şartlarını taşıdıkları statünün toplu şekilde verilmesine veya uluslararası koruma talebinde bulunan kişilerin başvurularının bireysel olarak değerlendirilmesine, geçici korunan kişilerin Kanun kapsamında belirlenecek koşullarda Türkiye'de kalmasına izin verilmesine karar verebilir (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014).

Geçici korumanın bireysel olarak sona ermesi veya iptali ise Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 12 nci maddesinde düzenlenmektedir. Anılan madde uyarınca geçici korunan kişiler;

- Kendi isteği ile Türkiye'den ayrılırsa,
- Üçüncü bir ülkenin korumasından faydalanma durumu söz konusu olursa,
- Üçüncü ülkeye insani nedenler ya da yeniden yerleştirme kapsamında kabul edilirse veya üçüncü ülkeye çıkış yaparsa,
- Ölürse,
- Kişi Kanun'da yer alan diğer yasal kalış yöntemlerinden birisi ile ülkede yasal olarak kalmaya hak kazanırsa,
- Türk vatandaşlığını kazanırsa bireysel olarak geçici koruma hakları sona erer.

Bazı hallerde ise kişilerin uluslararası koruma statülerinden faydalanması mümkün olmamaktadır. Bu haller 6458 sayılı Kanun'un 64 üncü maddesinde sıralanmıştır. Anılan madde hükmüne göre;

- BMMYK haricinde BM'nin başka bir organı veya örgütünden halihazırda yardım ya da koruma görüyorsa,
- İkamet ettiği ülkenin yetkili makamları tarafından o ülke vatandaşlarının sahip oldukları hak ve yükümlülüklere sahip olarak tanınıyorsa,
- 1951 Sözleşmesi'nin 1 inci maddesinin (f) fıkrasında sayılan fiillerden dolayı suçlu olduğuna dair ciddi bir kanaat söz konusuysa kişinin uluslararası korumadan yararlanması mümkün olmayacaktır (YUKK, 2013).

Dolayısıyla medyada mülteci olarak anılan Suriye uyruklu bireyler hukuki statüleri bakımından mülteci veya şartlı mülteci konumunda bulunmayıp, geçici koruma altındaki kişilerdir. Bu kişiler geçici koruma statüsünden yararlanıyor olmakla herhangi bir uluslararası korunma statüsü elde etmiş olmaz. Geçici koruma statüsündeki kişiler Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 26 ncı maddesi gereğince sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim,

sosyal hizmetler ve yardımlar ile tercümanlık vb. hizmetlerden yararlanabilirler ve Kanun'da belirlenen durumlarda geçici koruma hakları sona erer.

Söz konusu kişilerin hukuki olarak geçici koruma statüsünde bulunmaları maalesef ayrımcılık ve nefret söylemine maruz kalmalarına engel olmamaktadır. Bu yüzden çalışmamızda bu kişilerin görsel-işitsel medyadaki durumları ele alınacak ve mülteci olarak anıldıkları için kafa karışıklığı olmaması için o şekilde anılmaya devam edilecektir.

4.4. Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcılık Kapsamında Mültecilerin Durumu

Mülteciler ile alakalı medyada sosyal, ekonomik, kültürel veya hukuki açıdan birçok yorum yapılmaktadır. Mültecilerin hukuken bulundukları konum, devletlerin mültecilere bakış açısı ve bu kapsamda da devlet politikası olarak takındıkları çeşitli tavırlar mevcuttur. Gerçekten de mülteciler ile alakalı olarak toplumda farklı bakış açıları söz konusu olmaktadır. Kimisi dini yönden değerlendirme yapmakta ve sahip çıkılması gerektiğini, kimisi kendi ülkelerini kendilerinin savunması gerektiğini ve bu yüzden kaçmak yerine savaşmaları gerektiğini savunmakta, kimisi ise bizim ülkemizde bizden çok hak sahibi olduklarını, sorun çıkardıklarını, fazlalık olduklarını savunmaktadır. Tüm bu görüşlerin oluşmasında elbette ki birçok faktör etkili olmakla beraber tez konusunun görsel-işitsel medyada Suriyeli mültecilerin durumu olması dolayısıyla bu tezde sadece görsel-işitsel medyanın etkileri mevzu bahis olacaktır.

Mültecilik kavramını şiddet, önyargı ve kalıp yargılar çerçevesinde değerlendirdiğimizde başlı başına zor bir süreci ifade etmektedir. Son zamanlarda Avrupa da çeşitli sanatçıların girişimleri ile değişimler olsa da hala Avrupa'da mültecilerin "black baby" olarak tanımlandığı görülmektedir (Kolukırık, 2009, s. 4).

Güney Asya'da kadın mültecilere yönelik uygulanan şiddettin çok yaygın olması nedeniyle mülteci kadınlar büyük risk altına girmekte ve yasalar ise çoğu zaman onları koruma konusunda yetersiz kalmaktadır. Kadın mültecilere yapılan cinsel taciz ve tecavüz olaylarının haricinde, sağlıklı beslenememe ve fiziksel şiddet, mülteci kamplarında rastlanılan olağan durumlar halini almış bulunmakta ve yaşanılanlar hakkında kamuoyunun yeteri kadar bilgi sahibi olmaması da üzerinde düşünülmesi gereken ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Nitekim günümüzde cinsel içerikli saldırılar; Bosna, Raunda, Somali ve Vietnam'ı da içerisine alan küresel bir problem halini almış, uluslararası kamuoyundan ise yeteri kadar destek sağlanması mümkün olmamıştır. Problemleri yaşayan kişiler açısından cinsel saldırıların yol açtığı psikolojik travmalar ve kültürel lekelemeler kişilerin

yalnızlaşmasına neden olmuş ve sosyal destek araçlarını gerekli kılmıştır (Kolukırık, 2009, s. 6).

Kitle iletişim araştırmaları için toplumsal eşitsizlikler, etnik farklılıklar ve göçmen topluluklar temsil açısından önem arz eden konulardan olmuştur. (Artar, 2019, s. 30) Yine ırk ve etnisite kültürel ve ideolojik inşalar oluşturma bakımından medya alanında ilgi gören konulardan birini oluşturmaktadır. Nitekim sinema filmleri üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında siyahiler hakkında verilen olumsuz mesajlar ile farklı türlerde ideolojik yaklaşımların pekiştirildiği sonucuna ulaşılmıştır (Artar, 2019, s. 31).

Suriyeli mülteciler açısından bir değerlendirme yaptığımız takdirde ise; Suriyeli mülteciler sorunu yıllardır hem Türkiye hem de dünya gündemini ilgilendiren önemli konulardan birini teşkil etmektedir. Mültecilerin ekonomik, politik veya sosyal yönden etkileri de göz ardı edilemeyecek kadar fazladır. Medya bugün birçok alanda etkili bir mecra olduğu gibi mülteciler ve mültecilik konusunda da farklı görüşlerin temsil edildiği bir alan konumundadır. Medyada mültecilerin ele alınışı incelendiğinde zaman zaman bazı örneklerde medyanın mültecileri eleştiri yapabilecekleri temel özneler olarak ele aldığını görmekteyiz. Bu durumun temelinde ise mültecilerin politik özne olarak ele alınması ve bu şekilde değerlendirilmesi ve insan özne olarak değerlendirme yapılmaması yer almaktadır. Bu tür yaklaşımlar ise kişilerin tek tip olarak belli başlı kalıp yargılar içinde medyada temsil edilmesine neden olmakta ve nefret ve ayrımcılığa yol açmaktadır (Orhon, 2019, s. 9).

İnsani krizden etkilenen kişi veya toplulukların medyada konu edildiği durumlarda medya alanındaki temel ilkelerin daha da önemli olduğu unutulmamalıdır. Etik Gazetecilik Ağı, haberlerin değerlendirilmesine yönelik 5 ilke niteliğinde öneride bulunmaktadır. Bunlar;

1)Yanlılıkların yerine doğruları aktarmak,

2)Kanunlardan haberdar olmak,

3)Herkes için ses olmak,

4)İnsanlık sergilemek,

5)Nefretle mücadele etmektir. (Orhon, 2019, s. 12).

Medyada Suriyeli mültecilerin gösterilmesi esnasında Etik Gazetecilik Ağı tarafından verilen öneriler çerçevesinde bir değerlendirme yapılmalıdır. Özellikle nefretle mücadele konusunda medyanın takındığı tavır çok önemlidir. Ayrımcı, ötekileştirici, yabancı düşmanlığına yol açan, hoşgörüsüz ifadelerden kaçınılmalıdır.

Mülteciler Derneği tarafından yayınlanan "Suriyelilerle ilgili doğru bilinen yanlışlar"[12] adlı tabloya baktığımızda medyada kullanılan ifadelerin nefret ve ayrımcılığı önlemede ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Örneğin "Suriyelilerin Telefon Faturasını Devlet Ödeyecek" şeklinde bir söylem gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü Göç İdaresi tarafından ankesörlü telefonda kullanılması için telefon kartları dağıtılmış fakat bu telefon kartları Suriyeliler için değil sınır dışı edilmek için Geri Gönderme Merkezlerinde bekleyen yabancı kişiler için dağıtılmıştır. Nitekim bu projenin finansörü de AB üye ülkeleridir. Yine bir başka söylemde Suriyelilerin fatura ödemediğine dairdir. Oysa faturanın alt kısmında yazan kullanım miktarının düşük olması sebebiyle fatura kesilmediği ibaresi gizlenmekte ve sanki Suriyeliler fatura ödemiyor gibi gösterilmektedir (Orhon, 2019, s. 25). Maalesef bu ve bunun gibi haberlere medyada yer verilmektedir. Gerçeği yansıtmayan, doğruluktan uzak bu ifadeler habercilik etiği ile bağdaşmadığı gibi bireylerin Suriyeli kişilere karşı nefret duymasına da yol açmaktadır.

Khiabany (2016) bölgesel veya küresel düzeydeki mültecilere ilişkin sıkıntıları eşitsizlik bağlamında ele almakta Ortadoğu ve Afrika'da emperyalist güçlerin etkilerinin zorla göçün ve sıçramalı yerinden etme düzeylerinin başlıca sebebi olduğunu belirtmekte ve mültecilerin Avrupa'nın tarihi içerisinde tarihi ve hikayeleri olan kişiler olarak yer almadığını, sayısal bir veri şeklinde teröre karşı dünya çapında güvenlik tehditi olarak algılandığını vurgulamaktadır. Yine Khiabany Aylan Kürdi olayından sonra Avrupa tarafından Suriyeli mültecilerle ilgili sorunların olası etkilerinin anlaşılmaya başlandığını ve bu olaydan önce İngiliz basınında toksik atık, terör tehdidi ve durdurulamayan sel şeklinde tanımlamalar yapıldığını belirtmektedir (Şen, 2017, s. 28).

Yine "Etik Gazetecilik Ağı'nın 2015 yılında yayınlanan raporunda; Avrupa'da ana akım medyanın Suriyeli göçmenleri bir araya gelip iş çalan, devlete yük ve yaşam şekilleri itibariyle toplumsal tehdit şeklinde gösterme eğiliminde olduğunu belirtmektedir (Şen, 2017, s. 29).

Türk medyası açısından olaya bakıldığında haberlerde mültecilerin temsilinde mağdur-ezilen ve mülteci-göçmen temsilleri hem ana akım medyada hem de alternatif medyada ortak ve en yoğun temsil şekli olarak ortaya çıkmaktadır (Şen, 2017, s. 37).

Gazetelerde temsili açısından ise alternatif medyanın insan haklarına vurgu yaptığı, ana akım medyanın göç süreci ve yoksulluk-mağduriyet hususları üzerine yoğunlaşıp

[12] Daha fazlası için bakınız: Suriyeliler İle İlgili Doğru Bilinen Yanlışlar

mültecilerin edilgen ve muhtaç sıfatlarını pekiştirdiği görülmüş olup; suç ve yoksulluk temaları ile mültecilere yönelik egemen bakış açısı güçlendirilmektedir (Şen, 2017, s. 35).

Sosyal medya kullanıcıların Suriyeli mültecilere ilişkin sosyal temsillerini netleştirmek için yapılan bir çalışma neticesinde, katılımcı kişilerin Suriyeli mültecilere ilişkin sosyal temsillerinin büyük oranda olumsuz nitelikte olduğu ve mültecilerin Türkiye'nin geleceği, huzuru, sosyal ve ekonomik yapısı bakımından bir tehdit olarak algılandığı görülmüştür (Özdemir & Özkan, 2016, s. 240)[13].

Sonuç olarak medyanın bireylerin konuya bakış açılarının oluşmasında veya değişmesinde önemli bir konumda bulunduğu göz önüne alındığında mültecilerin yaşamları hakkında doğru bilgiler verilmesi ve ayrımcılığı kışkırtmayan, doğru üslup kullanılmasının nefretin ve ayrımcılığın önlenmesi bağlamında büyük önem arz edeceği kuşkusuzdur.

4.5. Görsel-İşitsel Medyada Mültecilerin Temsilinin Üst Kurul Kararları Çerçevesinde İncelenmesi

4.5.1. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK); radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerini düzenlemek ve denetlemek amacıyla kurulmuş medyada ifade özgürlüğünün sağlanması ve rekabet ortamının korunması için çalışmalar yapan anayasal bir kamu idari otoritesidir.

RTÜK, 1994 yılında, özel radyo ve televizyon yayınlarını düzenleyen Mülga 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesiyle kurulmuş ve Anayasanın 133 üncü maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; RTÜK 9 üyeden oluşmaktadır. Üyeler siyasi parti gruplarının üye sayısının ikişer katı olarak gösterecekleri adaylar arasından, her siyasi parti grubuna düşen üye sayısı esas alınmak suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca seçilmekte olup; Üst Kurul'un kuruluşu, görev ve yetkileri, üyelerinin nitelikleri, seçim usulleri ve görev süreleri kanunla düzenlenmektedir (Anayasa, 1982).

RTÜK, 6112 sayılı Kanun ve ilgili mevzuat kapsamında görev yapmaktadır. 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun ise 15.02.2011 tarihinde kabul edilmiş ve 03.03.2011 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak

[13] Daha fazlası için bakınız: Türkiye'de Sosyal Medya Kullanıcılarının Suriyeli Mültecilere İlişkin Sosyal Temsilleri

yürürlüğe girmiştir. Anılan Kanunun amacı 1 inci maddesinde; radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi, ifade ve haber alma özgürlüğünün sağlanması, medya hizmet sağlayıcıların idari, mali ve teknik yapıları ve yükümlülükleri ile RTÜK'ün kuruluşu, teşkilatı, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları belirlemek şeklinde düzenlenmiştir.

Medya hizmet sağlayıcılar yayınlarını yaparken belirli şartlarda yapmak ve belirli kurallara uymakla mükelleftir. Bu kapsamda RTÜK 6112 sayılı Kanun'un 8 inci maddesinde belirlenen yayın hizmeti ilkeleri çerçevesinde denetim yapmakta ve bu ilkelere uyulmaması halinde aynı Kanun'un 32 inci maddesi çerçevesinde idari yaptırım uygulamaktadır. Yayıncı kuruluşların Kanun'un ilgili maddelerine riayet etmemeleri halinde ihlalin ağırlığına göre; idari para cezası, program durdurma idari tedbiri, yayının geçici süre ile durdurulması ve nihayetinde yayın lisansının iptali müeyyideleri uygulanmaktadır.

Söz konusu idari yaptırımlara karşı kanun yolu açık olup, idari yaptırım uygulanan medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar 6112 sayılı Kanun'un 32 nci maddesinin dokuzunca fıkrası uyarınca işlemin tebliğinden itibaren 15 gün içinde dava açabilmektedir.

4.5.2. 6112 sayılı Kanun'un Nefret ve Ayrımcılık İle İlgili Maddelerinin Değerlendirilmesi

6112 sayılı Kanun'un 8 inci maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde nefrete ilişkin hüküm yer almaktadır. Buna göre yayın hizmetleri ırk, dil, din, cinsiyet, sınıf, bölge ve mezhep farkı gözeterek toplumu kin ve düşmanlığa tahrik edemez veya toplumda nefret duyguları oluşturamaz. Söz konusu hüküm gereğince toplumda nefret duygusuna neden olabilecek ve halkı kin ve düşmanlığa tahrik eden her türlü yayın yasaklanmıştır.

Burada nefret duygusundan kaynaklı yayının temelinde bireylerin sahip oldukları bir takım özellikler nedeniyle meydana gelen farklılıklar etkilidir. Bu farklılıklar nedeniyle insanlar yalnızlaştırılmakta, sınıflandırılmakta ve ötekileştirilmektedir. Aynı özelliklere sahip bireyler toplumda hedef haline getirilmekte ve yaşamları zorlaştırılmaktadır. Bazen medya da yayınlar yoluyla insanların farklı muameleye maruz kalmasına neden olmakta, ayrımcı hareketleri pekiştirebilmektedir. Televizyonlarda veya radyolarda kişilerin farklılıkları nedeniyle maruz kaldıkları muameleler toplumda infiale neden olmaktadır. Bu nedenle (b) bendinde nefret duygusuna neden olabilecek ve ayrımcılığa yol açacak yayınlar açık bir şekilde yasaklanmıştır.

Bununla birlikte yayınların toplumu kin ve düşmanlığa tahrik edemeyeceği ayrıca belirtilmiştir. TCK'nin 216 ncı maddesinde, halkı kin ve düşmanlığa tahrik müstakil bir suç olarak düzenlenmiştir. Anılan maddenin birinci fıkrasında halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden kimsenin, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır. TCK kapsamında da müstakil bir suç olarak ele alınmış olan halkın kin ve düşmanlığa tahriki gibi önemli bir suçun yayın hizmeti ilkelerinde özellikle yer alması medya aracılığıyla yapılabilecek nefret suçlarının önüne geçilebilmesi adına dikkate değer bir düzenlemedir.

6112 sayılı Kanun'un 8 inci maddesinin birinci fıkrasının (e) bendinde ise ayrımcılık ile ilgili hükme yer verilmiştir. İlgili maddeye göre yayın hizmetleri; ırk, renk, dil, din, tabiiyet, cinsiyet, engellilik, siyasî ve felsefî düşünce, mezhep ve benzeri nedenlerle ayrımcılık yapan ve bireyleri aşağılayan yayınları içeremez ve teşvik edemez. Yine bu bentte de kişilerin farklılıkları dolayısıyla ayrımcılığa maruz kalmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Yine anılan Kanun'un "Frekans planlaması ve tahsis" başlıklı 26 ncı maddesinin sekizinci fıkrasında verici tesis ve işletim şirketlerinin ve "Platform işletmecileri ve yayın hizmeti iletimi yapan altyapı işletmecileri" başlıklı 29 uncu maddesinde ise platform işletmecilerinin ayrımcılık içermeyecek şekilde medya hizmet sağlayıcılara hizmet vermekle yükümlü tutulduğu görülmektedir.

Yukarıda sözü edilen iki bent kapsamında mülteciler ile alakalı olarak Üst Kurul Kararlarında on yıllık süreyi kapsayacak şekilde yapılan tarama neticesinde; 18.07.2012 - 18.09.2022 tarihleri arasında 2 adet (e) bendinden idari yaptırım uygulandığı görülmüş olup, (b) bendinden idari yaptırım uygulanmamıştır. Bu idari yaptırımlar şunlardır:

1) 19.07.2017 tarih ve 2017/29 sayılı toplantıda alınan 20 numaralı karar ile (e) bendinin ihlali sebebiyle "Flash TV" logolu ve "GÖKTUĞ ELEKTRONİK YAYINCILIK SANAYİ VE TİCARET İŞLETMECİLİK A.Ş." unvanlı kuruluşa idari para cezası yaptırımı,

2) 30.12.2020 tarih ve 2020/53 sayılı toplantıda alınan 42 numaralı karar ile (e) bendinin ihlali nedeniyle "HABERTÜRK" logolu ve "CİNER MEDYA TELEVİZYON HİZMETLERİ A.Ş." unvanlı kuruluşa idari para cezası yaptırımı.

4.5.3. Üst Kurul Kararlarının Nefret Söylemi ve Ayrımcılık Bağlamında Hukuki Boyutta Ele Alınması

Bu bölümde Üst Kurul Kararları sırasıyla uluslararası ve ulusal hukuk çerçevesinde ele alınacaktır.

4.5.3.1. 19.07.2017 tarih ve 2017/29-20 sayılı Üst Kurul Kararı

Üst Kurul Kararlarının ele alınacağı bu bölümde inceleyeceğimiz ilk karar 19.07.2017 tarih ve 2017/29-20 nolu Üst Kurul Kararıdır. Anılan Üst Kurul Kararına ilişkin İzleme ve Değerlendirme Dairesinin sunduğu raporda yer alan yayın deşifresinde;

Flash TV medya hizmet sağlayıcıda hafta içi her gün saat 23.00'da "Gökhan Taşkın ile GECE HATTI" adıyla haber bülteni yayınlanmaktadır, 04.07.2017 tarihli yayının incelenmesi sonucunda saat 23.11.40'da Ankara Demetevler'de 5 yaşında bir kız çocuğuna taciz iddiası ve buna bağlı olarak iki gencin darp edildiğine ilişkin bir haber ekrana getirilmiştir. Bu haberden hareketle spiker Gökhan Taşkın Suriyeli sığınmacıların karıştığı daha önceki olayları da örnek vererek eleştirilerde bulunmuştur, Spikerin bu vakıalar üzerinden konuyu genelleştirerek, sorumlu yayıncılıktan uzak bir tutum içerisinde, eleştiri sınırlarını aşan ifadeler kullandığı görülmüştür. (Klip: Suriyeli gerilimi)

Spikerin haberin giriş anonsunda yaptığı "Ankara'da Suriyelilerle ilgili bir gerilim var. ...Vatanlarına sahip çıkmak yerine buraya gelip burada eşkıyalık yapan Suriyeliler bu kez 5 yaşındaki kız çocuğuna taciz iddiası var Suriyelilerin. Yetmiyor buna müdahale eden iki Türk genci vatandaşımız da darp ediliyor, Suriyeliler tarafından. Bu iddia Ankara'da ortalığı birbirine kattı. Demetevler semtinde bu iddia duyulur duyulmaz kızgın vatandaşlar sokağa çıktı. Hayrola bizim vatanımızda hem çoluk çocuğumuza sarkıntılık edeceksiniz hem bizi mi döveceksiniz diyerek bu öfkeyle yola çıktılar. Sonrasında polis müdahale etmek zorunda kaldı. ...Suriyeli gerilimi ekrana geliyor," şeklindeki eleştirilerini, haberin bitiminde daha da sert bir dille devam ettirdiği görülmüştür.

(23.15.20) "İşte Suriyelilerin yaşattığı bir gerilim. Bu ilk değil son da olmayacağı aşikar. Yirmili otuzlu yaşlardaki Suriyeliler ölümden kaçıyoruz bahanesiyle geldiler İstanbul'a büyük şehirlerimize Ankara'ya yerleştiler. Şimdi her seferinde bunu söylüyorum bu gerçekten kötü niyetli söylenen bir şey değil. Ama bazen bıçak kemiğe dayanıyor, Vatanına sahip çıkmamış eli silah tutan gelip burada eşkıyalık edebiliyor, ama orada eli silah tutmuyor vatanına sahip çıkmıyor. Esad rejimi ile mücadele etmek yerine geliyor burada terör estiriyor. Daha bu hafta sonu İstanbul'un plajlarında neler yaptıklarını görmüşsünüzdür mutlaka bu Suriyelilerin. Bizim zaten kendi aramızda problemler vardı. Affedersiniz magandalar vardı. Magandamız yetmiyormuş ya, maganda ihraç edecektik biz aslında bir yerlere, bıraktık bunu ithal ettik. Ne kadar maganda Suriyeli varsa gözü dönmüş, aç sefil vatanına sahip çıkmamış namussuz varsa gelip buraya eşkıyalık etmeye başladı. Bu ilk değil daha İstanbul'da 24 yaşında ki bir delikanlımızın bu Suriyeliler tarafından öldürülmesinin üzerinden bir ay geçmedi. Mersin'de 'ya gürültü yapmayın' diyen bir vatandaşımızı öldürdü yine Suriyeliler. Tamam yani yardıma muhtaç olan gelsin; yemeyiz yedirirız, giymeyiz giydirirız, içmeyip; içiririz, biz böyle bir milletiz. Aç olan gelsin, sefil olan gelsin, yardıma muhtaç olan gelsin; kadın olan gelsin, çocuk olan gelsin, yaşlı gelsin ama orada eli silah tutan vatanını savunabilecek kadar sağlığı sıhhati verinde; bize eşkıyalık taslarken bunu görebiliyoruz, Ne diye geliyor: kardeş, gitsin orada Esad güçleri ile savaşsın, Burada gelip benim gencimi delikanlımı taciz edene kadar, çoluğumuzun çocuğumuzun namusuna göz dikene kadar. Bunu söyleyince birileri eleştiriyor olabilir. O eleştirenler de buyursunlar Suriyelilerin yanlarına gitsinler. Var mı cesaretleri? Hani hafta sonu çekmece sahillerinde affedersiniz üst baş çıkarmışlar hani iç çamaşırı ile oraya buraya karıya kıza amiyane konuşuyorum sarkıntılık edenlerin yanına bir gitsinler bakalım. Hani biz insanların gelmesine bir şey demiyoruz. İnsan gibiler gelsin. ...5 yaşındaki çocuğa taciz iddiası, Vali tabii ki ne diyecek? Daha büyük

bir gerilim yaşanmaması için elbette ki sakinleştirici açıklama yapacak, ...Hadi geldiler yerleştiler bizim çoluğumuzun çocuğumuzun mülkiyet haklarına göz dikerlerse ne yapacağız? ...Ellerini kollarını sallaya sallaya geldiler. 'Ya biz işte ölümden kaçıyoruz, orada iç savaş var geldik biz, biz buraya yerleşelim. E oldu ne güzel dünya. Yerleştiniz buyurun hoşgeldiniz de misafir de haddini bilecek… Misafir ev sahibini rahatsız ve tedirgin ederse bu misafirlik olur mu? Buna da birileri bir çözüm bulmalı. Bizden söylemesi. Bu ilk gerilim değil. ...Birileri de anlıyordur ne demek istediğimizi. Sadece polisiye tedbirlerle olmuyor bazı şeyler. İşi başka yerlerde de bitirmek önüne geçmek gerekli. Polisimiz ne yapsın hangi birine kimlik sorsun? ...Sanki bizim suçlularımız… yetmiyordu bizim vatandaşlarımız bir de bunları peydahladık başımıza Suriyelilere dikkat edin, çoluk çocuk dileniyorlar. Kucaklarında ki bebekler daha yeni doğmuş, buraya çocuk yapmaya niye gelir bu insanlar? Bu kadarını söyleyeyim. Bu ırkçılık değil yabancı düşmanlığı değil, bu bildiğiniz bu vatana bu millete sahip çıkma kardeşim. Bu kadar basit. O eleştirenler buyurun gidin bakalım o çekmece sahillerinde çoluğumuzu çocuğumuzu tedirgin eden Suriyelilerin yanına, bir onlara destek verin bakalım, görelim sizi, yiyorsa!

şeklinde ifadelerin yer aldığı görülmektedir.

Söz konusu Üst Kurul Kararına konu olan yayında, spikerin Suriyeli kişilerin karıştığı daha önceki olayları da örnek vererek eleştirilerde bulunduğu, bu vakalar üzerinden konuyu genelleştirerek:

"…Magandamız yetmiyormuş ya, maganda ihraç edecektik biz aslında bir yerlere, bıraktık bunu ithal ettik. Ne kadar maganda Suriyeli varsa gözü dönmüş, aç sefil vatanına sahip çıkmamış namussuz varsa gelip buraya eşkıyalık etmeye başladı…", "Bir de bunları peydahladık başımıza...", "Hadi geldiler yerleştiler bizim çoluğumuzun çocuğumuzun mülkiyet haklarına göz dikerlerse ne yapacağız?..."

şeklinde ifadeler dile getirdiği görülmektedir.

Üst Kurul Kararında yayında yer alan ifadelerin sorumlu yayıncılıktan uzak bir şekilde, eleştiri sınırlarını ihlal eden, toplumsal husumet duygularını tetikleyecek ve toplumu galeyana getirebilecek nitelikte olması nedeniyle ihlale sebep olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple, Üst Kurul tarafından söz konusu ifadeler nedeniyle 6112 sayılı Kanun'un 8 inci maddesinin birinci fıkrasının (e) bendi uyarınca idari para cezası uygulanmıştır.

Program sunucusu tarafından söz konusu yayında çocuğa yönelik taciz iddiaları ile ilgili olarak iki kişinin darp edildiğine yönelik haber yapıldığı görülmektedir. Habere konu olan olayda Suriyeli kişilerin de yer aldığına ilişkin bilgi dolayısıyla sunucu tarafından olayın genelleştirilerek haber yapıldığı göze çarpmaktadır. Haber konusu olan olaydan bağımsız olarak sunucu tarafından daha önce de yapılan haksız eylemlerin Suriyeli kişiler tarafından yapıldığı, Suriye'den ülkemize gelen mültecilerin çoğunun veya hepsinin maganda olarak nitelendirildiği ve bu kişilerin de aç, gözü dönmüş, namusu olmayan ve eşkıyalık yapan kişiler olarak nitelendirilmesinin yapıldığı görülmektedir. Haberin devamında ise bu kişilerin ülkemiz insanının mülkiyet hakkına göz dikmesi halinde ne yapılacağı üzerine bir soru yöneltilmektedir.

İfadeleri öncelikle genel manada değerlendirdiğimizde, yapılan haberin habercilik etiği ile bağdaşmadığı düşünülmektedir. Haberde meydana gelen olayla ilgili objektif bilgi verilmesi gerekirken, olayda yer alan kişilerin Suriye uyruklu olmasına ilişkin bilgi nedeniyle tek bir olay üzerinden bütün Suriyeliler zan altında bırakılmakta ve bütün bu tarz olaylar sanki onların yaptığı bir eylemmiş gibi haber olarak sunulmaktadır. Bu tarz bir yorum ile suçların şahsi olması ilkesi göz ardı edilerek, bir kişinin yaptığı bir yanlış bütün bir ulusa mal edilerek o uyruğa sahip insanlar bu tarz insanlardır mesajı verilmekte ve izleyicilerde önyargı oluşturulmaktadır. Bu tarz önyargılar ve kalıp düşünceler ise topluma yerleşip yayılarak bütün bir ulusa karşı ayrımcılığa neden olmakta ve daha da ilerisinde nefret söylemi veya nefret suçlarına kadar uzanan bir süreci başlatmaktadır. Haberin devamında *"Hadi geldiler yerleştiler bizim çoluğumuzun çocuğumuzun mülkiyet haklarına göz dikerlerse ne yapacağız?..."* şeklinde ifadelerle aslında henüz ortada olmayan ve belki de hiç olmayacak bir durum için tehlike altında olunduğuna dair mesaj verilerek halkta panik duygusuna neden olunduğu değerlendirilmektedir. Burada önemli olan böyle bir tehlikenin gerçek olup olmaması değil böyle bir tehlikenin belli bir ulus üzerinden gerçekleşebilir olduğuna dair insanlara verilen ayrımcı mesajdır.

Haberin devamında Vali Ercan Topaca'nın açıklama yapması ve olaya karışan kişilerin Suriyeli değil, Iraklı Türkmenler olduğu, yani iki tarafın da Türk olduğuna dair bilgi vermesine rağmen; sunucunun hala valinin açıklamalarının tarafları sakinleştirmek için

olduğunu söylemesi de haberin içeriğine dair verilen yanlış bilginin seyircide devam etmesine neden olmaktadır. Haberde olaya karışan kişilerin Suriye uyruklu olduğuna dair yanlış bir bilgi verilmiş olup, bunu düzeltmek ve ayrımcı eleştirilerden kaçınmak kamusal sorumluluk bağlamında medya hizmet sağlayıcıdan beklenen bir harekettir.

Söz konusu ifadeler ayrımcılık yasağı kapsamında ele alındığında ise; ayrımcılık yasağı dediğimiz kavram tezimizin ayrımcılığa ilişkin üçüncü bölümünde de bahsedildiği üzere, genel olarak haklardan veya özgürlüklerden yararlanırken ırk, dil, din, cinsiyet, etnik köken, renk ve bunun gibi nedenlerden dolayı farklı bir muameleye maruz kalmamayı ifade etmektedir. Devletler egemenliği altındaki insanların ayrımcı muameleye maruz kalmadan yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gereken şartları ve imkanları sağlamakla yükümlüdür. Ayrımcılık her türlü uluslararası belgede yasaklanmakta ve bireylerin fırsat eşitliğinin sağlanması konusunda çalışılmaktadır. Bu bağlamda değerlendirme yapıldığında;

"…Ne kadar maganda Suriyeli varsa gözü dönmüş, aç sefil vatanına sahip çıkmamış namussuz varsa gelip buraya eşkıyalık etmeye başladı…","Hadi geldiler yerleştiler bizim çoluğumuzun çocuğumuzun mülkiyet haklarına göz dikerlerse ne yapacağız?..."

gibi ifadeler kişilerin milliyetleri üzerinden bir ayrımcılık yapılmasına neden olabilecek ve tek bir kişi değil bir topluluk, bir ulus yapılan kötü eylemden dolayı farklı, ayrımcı bir tutuma maruz kalabilecek niteliktedir. Bu sebeple haberde yapılan olumsuz nitelemelerin tüm ulusa mal edilmesi, bu kişilerin ülkemizde hayatını devam ettirebilmek için girdikleri her türlü ekonomik, sosyal veya diğer alanlardaki ilişkilerinde bir engel olarak ortaya çıkabilmekte ve yasal hak ve özgürlüklerini kullanmalarında önemli bir sorun teşkil edebilmektedir.

Yukarıda bahsedilen olay 6112 sayılı Kanun açısından ele alındığında ise; anılan Kanun'un 8 inci maddesinin birinci fıkrasında yayıncıların yayın hizmetlerini yerine getirirken kamusal sorumluluk bilinci ile hareket etmesine dair genel bir hüküm vardır. Bu kapsamda medya hizmet sağlayıcıların yayın hizmeti sunulurken bunun bir sorumluluk olduğu ve yayın hizmetlerinin anılan Kanunda belirlenen ilkeler kapsamında sunulması gerektiğine dair bilinçli davranması gerekmektedir. Kamusal sorumluluk bilinci ile beraber (e) bendinde açık bir şekilde ırk, renk, dil, din, tabiiyet, cinsiyet, engellilik, siyasî ve felsefî düşünce, mezhep ve benzeri nedenlerle ayrımcılık yapılamayacağı hükme bağlanmıştır. Yayın hizmetlerinin bireyleri aşağılamaması ve bireyleri aşağılayan yayınları teşvik etmemesi de yine yayıncılardan beklenen davranışlardan biridir.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında; "Gökhan Taşkın ile Gece Hattı" adlı programda yaşanan olay ile ilgili yapılan haberde Suriyeli insanlar üzerinden ayrımcılık yapıldığı, bireylerin toplumda ötekileştirilmesine neden olabilecek söylemlerde bulunulduğu ve sefil, eşkıya, namussuz gibi rencide edici söylemlerle bireylerin aşağılandığı görülmektedir. Olayın genelleştirilerek ve daha önceki yaşanan olayların da hatırlatılarak toplumda galeyana sebep olabilecek ve toplumda yanlış bilgiye ve ayrımcılığa yol açabilecek açıklamaların yayıncılık etiği ile bağdaşmadığı değerlendirilmektedir.

4.5.3.2. 30.12.2020 tarih ve 2020/53-42 sayılı Üst Kurul Kararı

Ayrımcılık ile ilgili diğer bir Üst Kurul Kararı 30.12.2020 tarih ve 2020/53-42 sayılı Üst Kurul Kararıdır. Mezkur Üst Kurul Kararına konu olan olay ile ilgili olarak 21.12.2020 tarih ve 2179 sayılı İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığının raporunda;

HABER TÜRK logolu, Ciner Medya TV Hizmetleri A.Ş. unvanlı medya hizmet sağlayıcı tarafından 14.12.2020 günü saat 20:24'ten itibaren "Teke Tek" isimli program yayınlanmıştır. (Klip I Teke Tek 14.12.2020 Tamamı) Programda koronavirüs pandemisi ve aşı çalışmaları ele alınmıştır. Sunuculuğunu Fatih ALTAYLI'nın yaptığı programa, Prof. Dr. İlyas DÖKMETAŞ, Prof. Dr. Sait GÖNEN, Prof. Dr. Esin ŞENOL ve Prof. Dr. Necmettin ÜNAL konuk olarak katılmışlardır.

Genel olarak pandemi sürecinin konuşulduğu söz konusu programın ilerleyen bölümlerinde sunucu Fatih ALTAYLI, Prof. Dr. Necmettin ÜNAL'ın mültecilerle ilgili sözlerine istinaden şu ifadeleri kullandığı görülmüştür: (Klip 2)

(22:49:39) Prof. Dr. Necmettin Ünal: "Özellikle dinleyicilerin bir kısmı mültecilerden bahsetti, mültecilerin uyumsuzluğundan. Özellikle Yalova ve İstanbul'da.

Fatih Altaylı: Bütün her yerde.

Prof. Dr. Necmettin Ünal: Ve hastalığın yayılımı konusunda katkılarından ve bunlara hiç müdahale yapılmadığından bahsetti. Bu konu da herhalde gündeme getirilmeli ve bir çözüm yolu bulunmalı diye düşünüyorum.

Fatih Altaylı: Hocam Türkiye'nin sahibi onlar, biz misafir gibiyiz, Yani yakında bizi atacaklar buradan öyle bir hal var ortalıkta. Çünkü son derece özgürler, hiç bir konuda yükümlülükleri yok. Hesap verme durumları yok. Yasaklar onları bağlamıyor, bizi bağlıyor. Açık söylemek gerekirse bir Türkiye'yi Suriye'ye savaşsız kaybettik diyebilirim. 4 milyon askerle gelip Türkiye'yi şu anda esir almış vaziyette görünüyorlar. Sokağa baktığımızda ortaya çıkan tablo bu. Sağlık hizmetleri onlara bedava, Türk vatandaşlara değil. Sokaklar Türk vatandaşına yasak şu anda onlara değil. Ellerini kollarım sallayarak girip çıkıyorlar, kimse onlara bir şey sormuyor. Ne yazık ki durum bu. Neyse konumuz Suriyeliler değil ama buna karşı da bir şey yapılması lazım. Yani Meclis kürsülerinden bağırmakla olmuyor bu işler. Bunlarla ilgili de bir şeyler yapılması lazım eğer ortalıkta bu işle bir takım Bakanlıklar var ise... (22:51:06)

şeklinde ifadelere yer verildiği görülmüştür.

Üst Kurul kararında yayındaki ifadelerin Suriyelileri, vatandaşların sahip olmadığı bir takım ayrıcalıklara sahip ve kurallara riayet etmeyerek korona virüs salgınının yayılmasına katkı sağlayan, ayrıcalıklı topluluk şeklinde tanımladığı; "Türkiye'yi Suriye'ye savaşsız kaybettik" gibi bir ifade ile zımnen iki ülke arasında savaş olduğunun ifade edildiği, esir alma, asker gibi metaforlar ile antipatiye ve olumsuz kanaate sebep olabilecek benzetmelerin yapılması nedeniyle bu ifadelerin mültecilere karşı kin ve düşmanlığa yönlendirecek nitelikte olması, toplumu olumsuz etkileyip gerilime, ayrışmaya neden olup, iç barışı bozabilecek nitelikte olması dolayısıyla idari para cezası yaptırımı uygulamıştır.

Ayrımcılık uluslararası belgelerle yasaklanmaktadır. Kişilerin demokratik hayata katılım sağlayabilmesi ve hak ve özgürlüklerden faydalanabilmesi için devlet gereken eşit statüyü egemenlik alanı altında bulunan insanlara sağlamakla yükümlüdür.

Söz konusu yayın açısından bir değerlendirme yapılmadan önce mültecilerin hukuki durumunun ne olduğunu anlamak faydalı olacaktır. Mültecilik hukuki anlamda karşılığı olan uluslararası sözleşmelere konu olup, hukuken korunan bir kavramdır. Mülteciler kendi ülkelerinde bulunan sıkıntı nedeniyle ülkelerine dönememekte ve dönmeleri halinde ciddi bir ölümcül tehlike ile karşılaşacak olmaları dolayısıyla başka ülkelerde sığınmak durumunda kalmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 14 üncü maddesinde sığınma hakkından bahsedilmektedir. Buna göre; zulüm altında olan herkesin başka ülkelere

sığınma ve sığınma olanaklarından da yararlanma hakkı mevcuttur (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1949). Yine 1951 tarihli "Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi" ile 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol bu konuda önem arz eden uluslararası belgelerdendir.

Ancak 1951 Cenevre Sözleşmesi zaman ve toprak kriterlerine dayanmakta olup, 1 Ocak 1951 tarihinden önce Avrupa'da gerçekleşen olaylardan kaynaklı olarak zulme uğrayan ve bunun sonucunda diğer ülkelerden korunma talep eden bireyler sözleşme kapsamında mülteci olarak tanımlamaktadır (Özdemir & Öner & Özkan, 2016, s. 230). 1967 tarihli Ek Protokol ile zaman ve yer sınırlamaları ile ilgili değişiklikler söz konusu olmuş ise de Türkiye coğrafi sınır kriterini koruyarak Ek Protokolü kabul etmiş ve bu halde Avrupa'dan gelen kişiler mülteci Avrupa dışından gelen kişiler ise sığınmacı olarak adlandırılmıştır (Özdemir & Öner & Özkan, 2016, s. 230).

Arap Baharı ve Türkiye'ye komşu olan bazı ülkelerde yaşanan problem nedeniyle gerçekleşen yoğun göç hareketlerinden korunmak amaçlı olarak Türkiye'ye gelen yabancıların hukuki statüsünün yeniden tanımlanması ihtiyacı duyulmuş ve bu kapsamda 6458 sayılı YUKK (2013) kabul edilmiştir. Anılan kanuna göre ülkesini zulme uğrama korkusuyla terk edip de Türkiye'den korunma talep eden yabancılar mülteci ve sığınmacı kavramları yerine mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma terimleri ile tanımlanmakta ve Avrupa'dan gelen yabancılar mülteci ismini alırken, Avrupa dışından gelen kişiler ise şartlı mülteci olarak adlandırılmaktadır. İkincil koruma statüsü diye adlandırılan durum ise mülteci ve şartlı mülteci koruma alanlarına uymayan durumlarda uygulanmakta ve kitlesel göç durumundan ziyade kişiye özgü uygulanan koruma şeklini ifade etmektedir (Özdemir & Öner & Özkan, 2016, s. 231).

Bu kapsamda mülteciler ile ilgili verilen hukuki bilgiler sonrası yayın incelendiğinde; yukarıda da bahsedildiği üzere mültecilerin, ülkemize sığınma talebinde bulunması ve bu sığınma talebinin kabulü halinin vereceği haklardan faydalanması uluslararası alanda geçerliliği olan meşru bir durumdur. Bu meşru hak kapsamında Suriyeli kişiler ülkemize gelme fırsatı bulmuştur. Dolayısıyla yayında söylenen **"Türkiye'yi Suriye'ye savaşsız kaybettik…"**, **"...4 milyon askerle gelip Türkiye'yi şu anda esir almış vaziyette görünüyorlar…"** şeklinde ifadeler gerçeği yansıtmayan ifadeler olduğu gibi, ayrımcılığı tetikleyecek ve insanları galeyana getirecek ifadelerdir.

Pandemi, tüm dünyada ortaya çıkan ve ülkeleri etkisi altına alan Dünya Sağlık Örgütü tarafından ülkelerin ve insanların uyarıldığı ve herkesin tedbirli olmaya davet edildiği olağanüstü bir hali ifade ederken; hastalık yayılımına Suriyeli mülteciler tarafından

özellikle katkı sağlanıyormuş ve eğer onlar olmasa hastalık yayılımı daha az olacakmış gibi sözler ırksal ayrıma neden olabilen ve insanları da ayrım yapmaya yönlendirebilecek ifadeler olup, bu tarz ifadelerin kamusal sorumluluk anlayışı ile bağdaşmayan ifadeler olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2021 yılı sonu itibariyle adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçlarına göre Türkiye nüfusu 84 milyon 680 bin 273 kişidir. (TÜİK, 2022) Türkiye'de kayıt altına alınmış geçici koruma statüsündeki Suriyeli sayısı ise 2022 yılı itibari ile 3 milyon 535 bin 898 kişidir. (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022)

Verilere baktığımızda *"...Hocam Türkiye'nin sahibi onlar biz misafir gibiyiz. Yani yakında atacaklar bizi buradan…", "4 milyon askerle gelip Türkiye'yi şu anda esir almış vaziyette görünüyorlar…"* gibi ifadelerin gerçekle bağdaşmadığı görülmektedir. Ayrıca bu ifadelerin halkta, ülkemiz işgal ediliyormuş gibi bir izlenim yaratılarak önyargıyı tetiklediği ve bununla beraber de ayrımcı tutumlara yol açacak nitelikte olduğu değerlendirilmiştir.

6112 sayılı Kanun'un (e) bendinde de belirtildiği üzere yayıncılar ırk, renk, dil, din, tabiiyet, cinsiyet, engellilik, siyasî ve felsefî düşünce, mezhep ve benzeri nedenlerle ayrımcılık yapan ve bireyleri aşağılayan yayınlar yapamaz. İfadeler bu kapsamda değerlendirildiğinde de görülmektedir ki söz konusu yayın hizmeti Suriye uyruklu insanlar üzerinden ayrımcı ifadeler kullanarak insanlar arasında ayrışmayı tetikleyebilecek niteliktedir. Bu nedenle de kuruluşa Üst Kurul'un 30.12.2020 tarih ve 2020/53-42 sayılı kararı ile idari para cezası yaptırımı uygulanmıştır.

Bu bölümde mültecilere ilişkin verilen bilgiler ışında genel bir değerlendirme yapıldığında; mültecilere bakış açısının olumlu yönde olmadığı söylenebilir. Devletlerin, her ne kadar üye oldukları uluslararası kuruluşlar ile mültecilerin hakları ile ilgili düzenleme yapmaya çalışıyor olsalar da ekonomik, sosyal veya bunun gibi başka sebepler dolayısıyla mülteciler hakkında önyargılara sahip politikalar izleyebildiği görülmektedir.

Ülkemiz birçok Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmakla beraber, medya genelinde yapılan yorum ve eleştirilere bakıldığında ezilen, güçsüz, muhtaç gibi sıfatların pekiştirildiği ve kimi zaman da ekonomik veya sosyal nedenlerden dolayı mültecilerin bir tehdit olarak algılandığı görülmektedir. Görsel- işitsel medya alanında Üst Kurul Kararlarına konu olan yayınlar açısından bakıldığında ise; yayınlarda medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar tarafından nefret içerikli, ayrımcı ifadeler kullanıldığı ve bu sebeple kuruluşların idari yaptırım ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Nefret söylemlerinin, nefret suçlarının ve ayrımcılığın toplumda önlenmesi, daha hoşgörülü bir ortamın oluşabilmesi ve toplumun doğru bilgi

edinmesi için görsel-işitsel medyada yayınlarda sarf edilen ifadelerin sorumlu yayıncılık anlayışıyla bağdaşır şekilde değiştirilmesi gerektiği ve toplumda ayrışmaya neden olabilecek ifadelerden kaçınılması gerektiği düşünülmektedir.

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Düşünmek, fikir üretmek ve bu fikirleri paylaşmak insanın doğasında olan ve sosyal olmasının getirdiği özelliklerden biridir. Felsefenin de konusunu oluşturan düşünme insanın varoluşsal amaçlarından olup, ünlü filozof Descart bu konuya ilişkin "Düşünüyorum o halde varım" diyerek varlığı düşünme eylemi ile eşleştirmiştir. Düşünen kişiler elbette hayata, kendilerine veya çeşitli alanlara dair bilgi veya fikir üretecek ve bunları paylaşacaktır. Çünkü insan sadece kendi kabuğunda yaşayan bir varlık değil, varlığından başkalarının da haberdar olmasını isteyen ve çeşitli şekillerde iletişim kuran sosyal bir varlıktır.

İnsanın duygularını, düşüncelerini ifade etmesinin çok temel bir durum olması sebebiyle uluslararası ve ulusal alanda bireylerin kendilerini ifade etmesi bir hak olarak koruma altına alınmıştır. Devletler tarafından egemenliği altındaki insanlara kendilerini ifade etmeleri ve hayatın her alanına katılım sağlamaları için gereken ortamı sağlamak adına tedbirler alınmış ve çalışmalar yapılmaya devam etmektedir.

İnsanlar düşünce veya duygularını ifade ederken zaman zaman aşırıya kaçmakta, başkalarının haklarını ihlal edecek veya duygularını incitecek söylemlerde bulunmaktadır. Oysa J. J. Rousseau özgürlük kavramını insanın istediği şeyleri yapması değil istemediği şeyleri yapmak zorunda kalmaması olarak tanımlamaktadır. Bu yüzden ifade özgürlüğü kullanılırken istenmeyen durumların önlenmesi için düşüncelerin ifade edilmesi esnasında bazı sınırlamalar ile toplumda oluşabilecek çatışmaların önüne geçilebilmektedir.

İnsanları, fikir beyanı esnasında rahatsız eden ve ileri boyutunda ise suça neden olan durumlardan biri de nefret söylemidir. İnsanların birbirlerinin farklılıkları dolayısıyla önyargılı beyanda bulunmaları karşı tarafı duygusal anlamda incittiği gibi toplumda da hoşgörüsüz tutumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Kişilerin bu olumsuz söylemlerinin önüne nasıl geçileceğine ilişkin hem ülkemizde hem de diğer ülkelerde çeşitli teoriler ortaya atılmakla beraber, bu durumu tamamen engellemek oldukça zor görünmektedir. İnsanların sahip olduğu değer yargıları, yetiştikleri ortamlar, eğitim durumları, farklı olana bakış açıları gibi birçok faktörün olumsuz söylemlerin oluşmasında etkili olduğu düşünüldüğünde nefret söylemlerinin önüne geçilmesi esnasında tüm bu durumların değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu kapsamda nefret söylemi ve nefret suçları tezimizin ikinci bölümünde öncelikle tanımlanmaya çalışılmıştır. Avrupa Konseyi'nin tanımına yer verilmiş ve bunun yanı sıra yapılan diğer tanımlarla kavramın sınırları belirlenmeye çalışılmıştır. Nefret söyleminin kaynaklandığı nedenin farklı olmasına bağlı olarak ortaya çıkan nefret söylemi çeşitlerine yer verilmiştir.

Nefret söyleminin uzlaşılmış bir tanımının bulunmaması, uluslararası belgeler vasıtasıyla netleştirilmeye çalışılması ve uygulamaya ilişkin de ülkeden ülkeye farklılıklar gösteren kavram olması dolayısıyla çözüm aşamasında da ortak bir yöntem belirlemek oldukça zor görünmektedir. Danimarka, Hollanda, İzlanda gibi bazı ülkeler nefret söylemini hukuki mahiyette ele almakta ve nefret söylemi ile ilgili ceza kanunlarında düzenleme yapmaktadır. Sözü edilen ülkeler ceza kanunlarında hangi söylemlerin nefret söylemi olarak nitelendirileceğine ilişkin bir belirleme yapmakta ve bu kapsamda da nefret söyleminde bulunan kişileri adli para cezası veya hapis cezası ile cezalandırmaktadır. Nefret söyleminde hangi hususların koruma altına alınacağı ile ilgili ise bir kriter bulunmamakta ve korunan değerler ülkeden ülkeye değişmektedir.

Nefret söyleminin cezalandırılıp cezalandırılmaması tartışmalı konulardan biri olup, bu kadar önem teşkil etmesinin sebeplerinden biri de hiç şüphesiz ifade özgürlüğünü ciddi anlamda sınırlandırıyor olmasıdır. Doktrinde nefret söylemine ilişkin sınırlandırma hususunda insan hakları ve ifade özgürlüğünün çatışması gündeme gelmekte ve hangi değerin korunacağına ilişkin tartışma söz konusu olmaktadır.

Türkiye Ceza Kanununda nefret söylemine ilişkin düzenleme bulunmayan ülkelerden olup, Ceza Kanunumuzdaki nefret suçu ile ilgili maddeler çerçevesinde yaptırım uygulanmaktadır.

Nefret söyleminin önlenmesi, toplumda ayrımcılığın engellenmesi ve daha barışçıl, hoşgörülü bir toplum oluşturulması, insanların doğuştan sahip olduğu hakların korunması, demokratik, çoğulcu ve ifade özgürlüğünün sağlandığı bir toplum oluşturulması açısından şüphesiz önem arz etmektedir. Nefret söylemi birçok disiplini ilgilendiren çok yönlü bir kavramdır. Bu alanda yapılacak çalışmalarda ve düzenlemelerde bu hususun göz ardı edilmemesi çok büyük önem taşımaktadır. Keza nefret söyleminin ve ayrımcılığın temelinde kişilerin sahip olduğu önyargılar etkili olmakta ve bireylerin farklı gruptan kişilere karşı önyargıları söylemlerine ve ileri boyutta davranışlarına yansımaktadır. Yine bireylerin kendi düşünce tarzları dışında, toplumun farklı olana bakış açısı ve bu bakış açısını etkileyen tüm faktörler nefret söyleminin oluşmasında ciddi bir öneme sahiptir. Anılan kavram hukuki boyutta ise insan hakları açısından ihlal oluşturması ile doktrinde kendine yer bulmaktadır.

Farklı disiplinlerin çalışma alanının etkili olması ve çok yönlü sosyolojik bir kavram olması dolayısıyla nefret söyleminin öncelikle toplumsal düzeyde önüne geçilmesi gerekmektedir. Toplumda farklı olana, yabancı olana karşı hoşgörünün arttırılması, önyargının azaltılması ve önyargıya bağlı kalıp söylemlerin ve davranışların değiştirilmesi toplumun temelinden başlayarak değişime yol açacak ve nefret söyleminin engellenmesinde etkili olabilecektir. Toplumsal eğitim düzeyinin arttırılması ve buna bağlı olarak bu kavramın ilgili olduğu her alanda yapılacak çalışmalar ile bakış açısının düzeltilmesi mümkün olabilecek ve bakış açısının düzeltilmesi ise daha doğru düşünce ve davranışa yol açabilecektir.

Hukuki açıdan bir değerlendirme yapıldığında; nefret söyleminde bulunmak insan hakları açısından hukuka aykırılık teşkil etmektedir. Kuşkusuz insan hakları insanların doğuştan sahip olduğu en temel hak grubu olup, bu hakların korunmaması veya göz ardı edilmesi gibi bir durum söz konusu olamaz. İnsan haklarının nefret söylemi karşısında korunması gerekmekte olup; bu koruma, kanunda yer alan nefret suçları ve bununla ilgili maddelerin yeniden ve amaca hizmet edecek şekilde düzenlenmesi ve disiplinler arası çalışmalar yardımıyla toplumsal düzeyde sözü edilen söylemlerin engellenmesi ile mümkün olacaktır. Nefret söyleminin önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınmaması bu söylemlerin zaman içerisinde daha ileri boyutlara ulaşmasına sebebiyet verebilecektir ki bu durumda da nefret suçları ortaya çıkacaktır. Tezimizde de belirtildiği üzere nefret söylemleri nefret suçlarının oluşmasında bir başlangıç noktası teşkil etmektedir. Söylemlerin harekete dönüşmesi ve kanunda yer alan suç unsurlarının oluşması halinde cezalandırılabilmektedir.

Nitekim nefret söyleminin tüm bu kötü yansımaları uluslararası kuruluşlar tarafından da fark edildiği için bu konuda çalışmalar yapılmakta olduğu, hukuki belgelerle devletler tarafından da bu konuda gereken yükümlülüklerin yerine getirilmesinin sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Üçüncü bölümde ayrımcılık konusu ele alınmış olup, hukuki anlamda ayrımcılığın, belli bir gruba dahil bireylerin diğer bireylerle kıyaslanması halinde farklılıkları nedeniyle haksız muameleye maruz kalması şeklinde bir tanım yapılabileceği belirtilmiştir. Ayrımcılık tek bir nedenden kaynaklanmamakta ve tek bir şekilde de ortaya çıkmamaktadır. Normlar düzeyinde yer verilen ayrımcılık, normların uygulanması esnasında ortaya çıkan ayrımcılık, bireyin ayrımcılık yasağına tabi bir özelliği nedeniyle içinde bulunduğu ortamlarda çoğu zaman alay konusu yapılması şeklinde ayrımcılığa maruz kalması ya da ayrımcılığın yasaklandığı temellerden birine sahip olması dolayısıyla ihtiyaçlarının gözetilmemesi ve söz konusu kişi ile sınırlı bir şekilde belirli düzenlemelerin yapılması yoluyla ayrımcılık gibi

birçok ayrımcılık şekli bulunmaktadır. Kimi zaman insanlar ayrımcılık yapıldığının farkına varamasalar dahi ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Tüm bu sebepler dolayısıyla ayrımcılık ile ilgili uluslararası hukuk ve ulusal hukukta birçok düzenleme yapılmış ve hala çalışmaların devam etmekte olduğu görülmektedir.

Ayrımcılık ile ilgili ulusal mevzuatımızda yapılan çalışmalara ve bu kapsamda Anayasa, Türk Ceza Kanunu, Türk Medeni Kanunu, İş Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, Engelliler Hakkında Kanun, Siyasi Partiler Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ve 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun gibi birçok düzenlemede yasaklandığına değinilmiştir.

Dördüncü bölümde medya ve medyada mültecilerin nasıl tasvir edildiği ele alınmıştır. Bugün uluslararası alanda mülteci tanımını belirleyen ve mültecilerin sahip olduğu haklar ile ev sahibi devletlerin yükümlülüklerini belirleyen temel belge "1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme"dir. Anılan Sözleşme mültecilerin uluslararası alanda korunması ve bu korumanın sadece fiziksel anlamda korunma değil temel ihtiyaçlarının karşılanması, sağlık hizmetlerinden yararlandırılması, çalışma ve barınma haklarının sağlanmasının temini için kabul edilmiştir. Mevzuatımızda ise sığınmacıların durumu ile ilgili olarak yasal düzeyde kabul edilen ilk temel düzenleme 04.04.2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)'dur. Anılan Kanunda; mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma olmak üzere dört tür koruma mekanizması hüküm altına alınmıştır.

Genel olarak medyada mültecilerin durumuna ilişkin yapılan araştırmalarda gerek yabancı ülkelerde gerekse ülkemizde olumlu bir bakış açısı olmadığı görülmüştür. Avrupa basınında yer verilen toksik atık, durdurulamayan sel gibi söylemlerin mültecilere bakış açısını olumlu yönde değiştirmeyeceği aksine daha da olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Görsel-işitsel medya alanında yapılan yayınları 6112 sayılı Kanunumuz kapsamında değerlendirdiğimizde; yayınlarda sarf edilen ifadelerin kamusal sorumluluk anlayışı ile bağdaşmadığı, nefreti veya ayrımcılığı tetikleyebilecek nitelikte olduğu görülmüştür. Bu kapsamda da medya hizmet sağlayıcıların ifadelerinde daha özenli olması gerektiği düşünülmektedir. İfadelerin habercilik etiğine uygun, tarafsızlığı etkilemeyecek ve doğru bilgi verecek şekilde olması önem arz etmektedir.

Toplumda var olması istenilen barış, huzur ve demokratik yaşamın söz konusu olabilmesi için nefret söyleminin, nefret suçlarının ve ayrımcılığın önlenmesi gerektiği

aşikardır. Hiç şüphesiz hoşgörünün olduğu ve birlikte güven içinde yaşanılan bir ülkede ancak yeni fikirler yeşerecek ve gelişim söz konusu olacaktır.

Öneriler

Nefret söyleminin önlenmesi için disiplinler arası iletişim ve çalışmaların güçlendirilip toplumsal düzeyde farklılıklara karşı hoşgörünün güçlendirilmesi yapılması gereken öncelikli çalışmalar arasında bulunmaktadır. Nitekim toplumsal dönüşüm ile nefret söyleminin ve ayrımcılık içeren söylemlerin sosyolojik yönüne ilişkin sıkıntılar giderilebilecektir.

Nefret suçlarının TCK kapsamında değerlendirilmesi neticesinde; nefret suçlarının önlenmesi ve adil bir şekilde cezalandırılabilmesi için TCK'de düzenleme yapılması gerekmektedir. Her ne kadar TCK'de 122 nci maddede "Nefret ve Ayrımcılık" başlığı altında düzenleme yapılmış olsa da bu düzenlemenin yeterli olmaması ve bu yüzden bazı suçların cezalandırılamaması nedeniyle doktrinde eleştirilmektedir. Yargıtay'ın kimi kararlarında 122 nci madde de belirtilen bu suçun bağımsız anlamda nefret suçu olmayıp, yalnızca nefret saiki ile işlenen ayrımcılık eylemlerini düzenlediği belirtilmektedir. Dolayısıyla doktrinsel tartışmalar ve Yargıtay'ın değerlendirmeleri kapsamında "Nefret ve Ayrımcılık" başlıklı maddenin gereksinimlere cevap vermemesi, yeterince ayrıntılı düzenlenmemiş olması sebebiyle bazı durumların cezalandırılamaması gibi sebepler dolayısıyla düzenleme yapılması gerektiği görülmektedir.

6112 sayılı Kanun'a bakıldığında yayın hizmeti ilkeleri başlıklı 8 inci maddenin (b) bendinde ırk, din, dil, cinsiyet, sınıf bölge farkını gözetip toplumu kin ve düşmanlığa tahrik etme ve toplumda nefret duyguları oluşturma yasaklanmıştır. (e) bendinde ise ırk, renk, dil, din, tabiiyet, cinsiyet, engellilik, siyasi ve felsefi düşünce mezhep ve benzeri sebeplerle yapılan ayrımcılık yasaklanmıştır.

Öncelikle iki bent arasında dilsel birliğin sağlanması gerektiği düşünülmektedir. Ayrımcılık ve nefret suçları genelde aynı kaynaktan beslenen, aynı nedenlere bağlı olarak toplumsal ayrışmaya sebep olan kavramlardır. Bu anlamda iki bent arasında sayılan hususlar açısından birlik olmadığı görülmektedir.

(b) bendine etnik köken, renk, siyasi düşünce, felsefi inanç gibi faktörlerin de eklenmesi yerinde olacaktır. Nitekim anılan bentin, TCK'de yer alan halkı kin ve düşmanlığa tahrik suçunun medyada önlenmesi amacına hizmet etmek için düzenlendiği

düşünülmektedir. Bu bağlamda da TCK ile uyumlu, net ve daha kapsayıcı olması için madde metninde düzenleme gerekmektedir.

Yine (b) bendi hükmünde yer verilen *"...toplumda nefret duyguları oluşturamaz."* şeklindeki ifade içerik olarak muğlak bir anlama sahiptir. Bu ifadenin daha açık, belirsizlikten uzak bir şekilde düzenlenmesi hükmün uygulanması aşamasında yarar sağlayacaktır.

Sonuç kısmında da değinildiği üzere nefret söylemi ve ayrımcılık toplumsal bir kavram olup, bu alanda yapılacak en önemli çalışmalardan biri de toplumun bu konuda eğitilmesidir. Bu kapsamda medya okuryazarlığı alanında, nefret söylemi ve ayrımcılığı engelleyecek nitelikte çalışmaların yapılması faydalı olacaktır.

Medya yayın kuruluşlarının yayın istatistiklerinin değerlendirilmesi ile kuruluşlar hakkında yayınlanacak nefret söylemine ilişkin raporlar yoluyla hem Üst Kurul denetimleri daha sistematik yapılabilecek hem de ortaya konulan rapor ile medya yayın kuruluşlarının yayın etiği değerlerini tekrar gözden geçirip nefret içeren yayınlardan uzaklaşmasına yardımcı olunabilecektir.

Diğer yandan nefret söylemi ve ayrımcılık hususunda titizlik gösteren ve yine anılan konularda bilgi verici, eğitici programlar yapan medya hizmet sağlayıcı kuruluşların ödüllendirilmesi bu konuda diğer yayıncı kuruluşlara örnek teşkil edebilecektir.

Ayrıca medya yayın kuruluşları ile yapılacak bilgilendirme toplantıları, yayıncı kuruluşlar tarafından nefretin önlenip, farklılıklara karşı hoşgörünün arttırılmasına ilişkin yayınlanacak kamu spotları aracılığıyla da daha çok kişiye ulaşılabilecek ve böylelikle bu konuya dikkat çekilebilecektir.

KAYNAKLAR

Ak, M. (2013). Televizyon Yayıncılığındaki Gelişmeler ve Etkileşimli Televizyon Yayıncılığı [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]

Akyazı, A. (2014). Yeni iletişim ortamı olarak dijital katılımcı sözlüklerde nefret söylemi. Marmara İletişim Dergisi, (22), 183-193.

Altınordu, F. (2010). 1982 Anayasasına Göre Ayrımcılık Yasağı [Yüksek Lisan Tezi, Gazi Üniversitesi]

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi. (1978). http://www.aihmiz.org.tr/aktarimlar/dosyalar/1464695201.pdf , Erişim Tarihi: 14.04.2022

Anayasa. (1982). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 , Erişim Tarihi: 26.01.2022

Artar, F. (2019). Medyada Sınıfsal Temsil Mücadelesi: Suriyeli Mülteciler 'Yardıma Muhtaç' mı 'Ucuz Emek' mi?. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 22(2), 26-61.

Avrupa Konseyi. (2010). Avrupa Ayrımcılık Yasağı El Kitabı. https://www.anayasa.gov.tr/media/3614/elkitabi.pdf , Erişim Tarihi: 12.05.2022

Avrupa Konseyi. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS). (1950). https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf , Erişim Tarihi: 27.01.2022

Aziz, A. (2013). Radyo televizyon Yayıncılığı (Giriş). Hiperlink Yayınları.

Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED), 5(2), 368-388.

Barkın, E. (2014). 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi. Ankara Barosu Dergisi, (1), 331-360.

Coşkun, İ. (2015). Ayrımcılık Yasağı Bağlamında Devletin Negatif ve Pozitif Yükümlülükleri [Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi]

Çelik, H. & Ekşi, H. (2008). Söylem Analizi. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 27(27), 99-117.

Çiçek, Y.Ö. (2017). Geçmişten Günümüze Yayıncılık Tarihi Ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Ankara Oran Yerleşkesi Üzerine Mekansal Bir Değerlendirme [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]

Dalkılıç, M. M. & Yardım, M. (2018). Nefret Söylemi ve İfade Özgürlüğü Tartışmaları Çerçevesinde İslamofobya: L'Express Dergisi Örneği. Medya ve Din Araştırmaları Dergisi, (1)1, 89-109.

Danimarka Ceza Kanunu. (2005). https://legislationline.org/sites/default/files/documents/39/Denmark_Criminal_Code_am2005_en.pdf , Erişim Tarihi: 15.01.2022

Demirtaş, T. (2017). Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 19(3), 2693-2701.

Denizci, Z.M. (2002). Günümüz Radyo Yayıncılığında Yeni Arayışlar "Fransa'da Alternatif Radyo Yayıncılığı" [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]

Dost, S. (2014). Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriye'li Sığınmacıların Hukuki Durumu. Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4(1), 27-69.

Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme. (1976). https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/06turkish/TIntCovEcSocCulRights.pdf , Erişim Tarihi: 14.04.2022

Ersoy, U. (2018). Çağımızın Pandemisi: Nefret Suçları. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD), 9(35), 111-174.

European Court Of Human Rights. (1957, Temmuz). HUDOC - European Court of Human Rights (coe.int) , Erişim Tarihi: 02.03.2022

European Court Of Human Rights. (1961, Temmuz).

https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22\%22332/57\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57518%22]} , Erişim Tarihi: 02.03.2022

European Court Of Human Rights. (1976, Aralık).

https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22\%22CASE%20OF%20HANDYSIDE%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57499%22]} , Erişim Tarihi: 03.03.2022

European Court Of Human Rights. (1979, Ekim). HUDOC - European Court of Human Rights (coe.int) , Erişim Tarihi: 03.03.2022

European Court Of Human Rights. (1980, Kasım). https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22\%22CASE%20OF%20THE%20SUNDAY%20TIMES%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%20(No.%201)%20(ARTICLE%2050)\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57583%22]} , Erişim Tarihi: 03.03.2022

European Court Of Human Rights. (1988, Mart). https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22\%22CASE%20OF%20OLSSON%20v.%20SWEDEN%20(No.%201)\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57548%22]} , Erişim Tarihi: 03.03.2022

European Court Of Human Rights. (1988, Mayıs). KÜHNEN v. THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY (coe.int) , Erişim Tarihi:03.03.2022

European Court Of Human Rights. (1995, Eylül). REMER v. GERMANY (coe.int) , Erişim Tarihi: 03.03.2022

European Court Of Human Rights. (2000, Eylül). SCHIMANEK v. AUSTRIA (coe.int) , Erişim Tarihi: 03.03.2022

European Court Of Human Rights. (2004, Kasım). NORWOOD v. THE UNITED KINGDOM (coe.int) , Erişim Tarihi: 03.03.2022

Geçici Koruma Yönetmeliği. (2014). https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf , Erişim Tarihi: 02.08.2022

Göç İdaresi Başkanlığı. (Aralık, 2022). https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 , Erişim Tarihi: 30.12.2022

Gönenç, E. Ö. (2004). Medya Dünyası. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Göregenli, M. (2013). Temel Kavramlar: Önyargılar, Özcü İnançlar ve Ayrımcılık. Çınar M. (Ed.). Medya ve Nefret Söylemi Kavramlar Mecralar Tartışmalar (s. 23-37). Hrant Dink Vakfı Yayınları.

Gül, C. & Çakan, S. (2018). Aihm Kararları Işığında Nefret, Şiddet ve Müstehcen İçerikli Söylemler Bakımından İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılması. Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 13(1), 365-410.

Gül, İ. I. (2018). Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar. Çayır, K & Ayan, M. (Der.), Hukukta Ayrımcılık Yasağı (s. 117-133). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gül, I. İ. & Karan, U. (2011). Ayrımcılık Yasağı Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/24/Ayrimcilik_Yasagi_Kavram_Hukuk_Izleme_ve_Belgeleme.pdf, Erişim Tarihi: 16.04.2022

Gürler, C. (2010), Nefret Suçları ve İş Hayatı. Ankara Barosu Dergisi, (1) 259-274.

Hollanda Ceza Kanunu (1881). https://legislationline.org/sites/default/files/documents/f3/Netherlands_CC_am2012_en.pdf , Erişim Tarihi: 15.01.2022

İnceoğlu, Y. (2013). Tartışmalı Bir Kavram. Çınar, M. (Ed.). Medya ve Nefret Söylemi Kavramlar Mecralar Tartışmalar (s. 75-92). Hrant Dink Vakfı Yayınları.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. (1949). https://www.ombudsman.gov.tr/document/mevzuat/688B1--Insan-Haklari-Evrensel-Beyannamesi.pdf , Erişim Tarihi: 25.07.2022

İzlanda Ceza Kanunu (1940). https://legislationline.org/sites/default/files/documents/c5/General%20Penal%20Code%20of%20Iceland%201940%2C%20amended%202015.pdf , Erişim Tarihi: 15.01.2022

Kabaçam, B. S. (2019). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Örnekleriyle Ayrımcılık Yasağı [Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi]

Karadeniz, B. (2020). Yeni Medyada Nefret Söylemi: Twitter Uygulamasında Nefret Söylemi Analizi [Yüksek Lisans Tezi, Konya]

Karakış, Ç. (2022). Toplumsal Barışın Açmazı "Nefret Söylemi ve Linç". Çıra Akademi Yayınları.

Karan, U. (2012). Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Işığında Türk Hukukunda Ayrımcılık Yasağı [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]

Kars, N. (2013). Haberin Tarihi, Kuramları, Söylemi ve Radyo-Televizyon Haberciliği. Derin Yayınları.

Kılınç, H. R. (2021). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Nefret Söylemi [Yüksek Lisans Tezi, Konya]

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi. (1976). https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/06turkish/TIntCovCivPolRights.pdf , Erişim Tarihi: 14.04.2022

Kolukırık, S. (2019). Mülteci ve Sığınmacı Olgusunun Medyadaki Görünümü: Medya Politiği Üzerine Bir Değerlendirme. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 1-20.

Kuş, Ş. (2021). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Nefret Söylemi. On İki Levha Yayıncılık.

Küçük, A. (2012). Anayasa Hukuku. Orion Kitabevi.

Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi. (1976). https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf , Erişim Tarihi: 27.03.2022

Mora, N. (2008). Medya ve kültürel kimlik. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 5(1), 1-14.

Mülteciler Derneği. (2022). Suriyelilerle İlgili Doğru Bilinen Yanlışlar. https://multeciler.org.tr/suriyelilerle-ilgili-dogru-bilinen-yanlislar/, Erişim Tarihi: 12.06.2022

Nurdoğan, A.K., Dur, A.İ.B., Öztürk, M. (2017). Türkiye'nin Mülteci Sorunu ve Suriye Krizinin Mülteci Sorununa Etkileri. İş ve Hayat, 2(4), 217-238

Orhon, N. (2019). Mültecileri Anlamak Mültecileri Anlatmak. ILO. https://ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_734370.pdf , Erişim Tarihi: 18.07.2022

Özar, S. (2021), Türk Hukukunda Nefret Suçlarına -Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Taahhütleri Çerçevesinde- Genel Bir Bakış. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 12(48), 87-108.

Özdemir, F. Öner-Özkan, B. (2016). Türkiye'de Sosyal Medya Kullanıcılarının Suriyeli Mültecilere İlişkin Sosyal Temsilleri. Nesne Psikoloji Dergisi, 4(8), 227-244.

Özyılmaz, H. (2010). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Ayrımcılık Yasağı ve 12 Nolu Protokolün Getirdikleri [Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi]

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun. (2011). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6112.pdf , Erişim Tarihi: 04.04.2022

Sarı, E. (2015). Türkiye'de Medya Okuryazarlığı Eğitimi ve Nefret Söylemi. İletişim: Araştırmaları Dergisi, 13(2), 33-66.

Serim, G. (2020) Türk Ceza Kanunu'nda Nefret ve Ayrımcılık Suçu [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]

Sosyal Değişim Derneği, (2012). Nefret suçları ve nefret söylemi izleme rehberi.

Şanlıalp, M. A. (2021). İfade Özgürlüğü Çerçevesinde Nefret Söylemi [Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]

Şen, F. (2017). Bir 'Öteki' Olarak Mülteciler: Suriyeli Mültecilerin Anaakım ve Alternatif Medyada Temsili. Atatürk İletişim Dergisi, (12), 27-42.

Tumenjargal, S. (2019). Yeni Medya ve Televizyon Yayıncılığı Etkileşimi [Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi]

Turabi, S. (2019). Avrupa Birliği Hukukunda ve Türk İş Hukukunda Eşit İşlem İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı [Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]

Türay, A. (2021). Nefret Söylemi ile Mücadele ve İfade Özgürlüğü. Yılmaz A. (Ed.). Medya ve Nefret Söylemi-II Değişmeyen Sorular, Güncel Tartışmalar (s.157-172). Hrant Dink Vakfı Yayınları.

Türk Ceza Kanunu (TCK). (2004). https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf, Erişim Tarihi: 10.04.2022

Türk Dil Kurumu (Çevrimiçi). https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 15.01.2022, 28.01.2022

Türk Dil Kurumu. (2005). Türkçe sözlük. TDK Yayını.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK). (2016). https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6701.pdf , Erişim Tarihi: 30.05.2022

Türkiye İstatistik Kurumu. (2022, Mayıs). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2021-45634#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Adrese%20Dayal%C4

%B1%20N%C3%BCfus%20Kay%C4%B1t%20Sistemi,971%20bin%20289%20ki%C5%9Fi%20oldu , Erişim Tarihi: 25.08.2022

Uluslararası Göç Örgütü. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü.

Ulusoy, S. (2019). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü. Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi, 2(2), 119-153.

United Nations. (UN). (t.y.). United Nations Strategy and Plan of Action on Hate Speech. https://www.un.org/en/genocideprevention/hate-speech-strategy.shtml. Erişim Tarihi: 26.02.2022.

United Nations (UN). (2019, May). United Nations Strategy And Plan Of Action On Hate Speech. https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/UN%20Strategy%20and%20Plan%20of%20Action%20on%20Hate%20Speech%2018%20June%20SYNOPSIS.pdf , Erişim Tarihi: 26.02.2022

Uzun, E. (2016). Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK'nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri. Göç Araştırmaları Dergisi, 2(2), 60-85.

Varol, Ü. (2021). Gelenekselden İnternete Televizyon Yayıncılığında Dönüşüm: Türkiye Örneği [Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi]

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK). (2013). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf , Erişim Tarihi: 15.08.2022

Yargıtay 18. Ceza Dairesi 30.03.2016 tarih ve 2015/26353 Esas, 2016/6373 Karar. https://karararama.yargitay.gov.tr/ , Erişim Tarihi: 20.04.2022

Yaşaroğlu, B. S. (2021). Yazılı Basında Suriyeli Göçmenlere Yönelik Nefret Söylemi: Emani Al Rahmun Cinayeti Örneği [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul]

Zapata, T. T. (2018). Medeni Hukuk. Savaş Yayınevi.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Safiye Kübra Sürmeli

E-Posta Adresi : safiyekubrasurmeli@rtuk.gov.tr

İş Deneyimi :

Unvan	**Görev Yeri**	**Yıl**
Avukatlık Stajı	Nevşehir Barosu (Avukat Nazmiye ERDOĞAN)	2016-2017
Üst Kurul Uzman Yardımcısı	Hukuk Müşavirliği	2019-…

Akademik Bilgiler :

Bölüm/Program	**Üniversite**	**Yıl**
Hukuk Fakültesi	Kırıkkale Üniversitesi	2012-2016

RTÜK